

ČAS

REVIIJA LEONOVE DRUŽBE

Letnik XXXIV

V-VI

1939-1940

V S E B I N A

Za mir, pravičnost in ljubezen med narodi (str. 169) — Dr. Janko Polec:
Ob dvajsetletnici slovenske univerze (str. 179) — Franc Terseglav: Verska
struktura Francije in druga s tem zvezana vprašanja (str. 185) — Dr. Ivo
Pirc: Rast naroda in nazadovanje rojstev v Sloveniji (str. 201) — Milica
Grafenauerjeva: Tudi gospodarski položaj družine zastruplja ali ozdravlja
državo in rod (str. 218) — Ruda Jurčec: Orožje bo izsililo odločitev (str. 223)
Ocene (str. 231) — Zapiski (str. 249)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljskišču v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 7/I. (Prosvetna zveza); telefon št. 28-58.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Jože Kramarič za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Za mir, pravičnost in ljubezen med narodi.

Božični nagovor Pija XII.

»Na dan svetega in mirnega veselja, častiti bratje in ljubljeni sinovi, na dan, ko se bojazen našega duha po napetem pričakovanju božjega prihoda umiri v presladkem premišljevanju skrivnosti Odrešenikovega rojstva, nam je kakor uvod v tako veliko radost Naše iskreno veselje, ko vidimo zbrane okrog sebe člane svetega kolegija in rimske prelature, ko sprejemamo iz zgovornih ust vzvišenega, ljubljenelega, in od vseh spoštovanega kardinala dekana izraze tako izredno ljubečih čustev in voščil — povzdignjenih na krilih vnetih molitev, ki se dvigajo k nebeškemu Detetu —, ki nam jih pošilja toliko zvestih in pobožnih src ob tem veselem prazniku svetega rojstva, prvem v krogu liturgičnega leta in prvem božičnem prazniku Našega pontifikata.

V silni luči vere.

Naš duh se dviga z vami od tega sveta proti duhovni sferi, ki jo oživlja silna luč vere; z vami se povzdiguje, z vami se raduje, z vami se pogloblja v sveti spomin na skrivnost in zakrament stoletij, prikrit in odkrit v betlehemiški votlini, v spomin na zibelko odrešitve vseh ljudi, razglašenja miru med nebom in zemljo, slave Bogu na nebeških višavah in miru na zemlji ljudem, ki so dobre volje, v spomin začetka novega teka stoletij, ki bodo častila to nebeško skrivnost, veliki božji dar in veselje vesoljne zemlje. Radujmo se, bomo rekli vam vsem z besedami Našega velikega prednika, svetega papeža Leona Velikega: »Veselimo se v Gospodu, predragi, in radujmo se v duhovnem veselju, kajti zasijal nam je dan novega odrešenja, poprave starega stanja, večne sreče. Vedno znova se nam namreč obnavlja skrivnost našega zveličanja, od začetka obljubljenega, na koncu podeljena, ki bo ostala brez konca in v kateri je prav, da s povzdignjenimi srci častimo božjo skrivnost, da se slavi v velikem veselju Cerkve, kar se godi po veliki milosti božji.« (S. Leon. M. Sermo XXII In Nativ. Dom. II. Cap. I-PL, 54 col. 193—194).

* Papežev govor je prevedel po besedilu v »Osservatore Romano« z dne 26.—27. decembra J. Gradišnik, povzetek in razlago vsebine pa je napisal Kronist.

V proslavljanju te nebeške skrivnosti se veselje naših src povzdiguje, se poduhovlja, se zakoreninja v nadnaravno in teži k nadnaravnemu, hiteč k Bogu z vzvišenim izrazom molitve Cerkve: »da se pri vsej zemeljski nestalnosti naša srca ustalijo tam, kjer so prave radosti.« (Prošnja četrto nedeljo po Veliki noči.) V sredi sporov in hrupa raznih posvetnih zadev se resnično veselje zateka k neomahljivosti duha, kjer se kakor v stolpu, nedostopnem za viharje, z zaupanjem zamakne v Boga in se združi s Kristusom, začetkom in vzrokom vsega veselja in vse milosti. Mar ni to zakrament kralja naših duš, Boga-otroka v betlehemske jaslje? Ko ta kraljevska skrivnost prešine duše in se vgnezdi v njih, tedaj se vera, upanje in ljubezen povzdignejo v zamaknjenosti apostola narodov, ki kliče svetu: Živim, toda ne jaz, Kristus živi v meni! (Gal. 2, 20.) Ko se človek preoblikuje v Kristusa, Kristus sam s seboj obleče človeka, se poniža do njega, da bi ga povzdignil k sebi v tej radosti svojega rojstva, h kateri nas cerkvena liturgija nenehoma opominja, vabi in vzpodbuja, tako da bi se v nas uresničila Njegova obljuba, da se bo naše srce veselilo in nam ne bo nihče vzel našega veselja (Jan. 16, 22).

Nad viharji tega sveta.

Nebeška luč tega veselja in te tolažbe podpira zvestobo tistih, v katerih živi in jih razsvetljuje; ne more je zatemniti ali motiti noben strah ali trud, nobena bojazen ali trpljenje, ki bi se dvigalo ali hrumelo od spodaj. Ta luč je podobna

... škrjančku, ki se v zrak požene,
zapoje in obmolkne zadovoljen
z zadnjo sladkostjo, ki ga nasičuje.«

(Dante, Paradiso XX, 73.)

Kjer so drugi v strahu, kjer grenke vode žalosti in obupa zalivajo malodušne, tam duše, v katerih živi Kristus, zmorejo vse in se dvigujejo nad neredne in viharje sveta z vedno enakim pogumom in gorečnostjo, da pojejo slavo božjim naredbam, božjim sodbam in božji veličini. V nevihtah se čutijo silnejše od viharja, od zemlje, po kateri hodijo in od morij, po katerih brodarijo, silnejše po svojem nesmrtnem duhu, po povzdignjenosti svojega srca k Bogu, *Sursum corda*, po svoji molitvi in združenosti z Bogom, *Habemus ad Dominum*.

In k Bogu, usmiljenemu in vsemogočnemu, častiti bratje in ljubljeni sinovi, dvigujemo svoj pogled in svojo prošnjo, kot najboljši in najuspešnejši izraz Naše hvaležnosti za vaša goreča božična voščila, ki so tudi molitev, dvignjena k nebeškemu Očetu, »od katerega

prihaja največja milost in vsako popolno darilo« (Jak. 1, 17). Najstori On, da bo v tej skupni prošnji pri jaslicah Njegovega edino-rojenega Sina, ki se je učlovečil in živel med nami, vsakdo izmed vas prejel tisto »dobro, obilno, zvrhano in prekipevajočo mero« bo-žičnega veselja, ki ga more razširjati le On. Tako boste mogli, okrep-ljeni in potolaženi v tolikem veselju, kot Kristusovi vojaki hrabro in moško nadaljevati svojo pot preko puščave zemeljskega življenja do tistega zahoda, v katerem bo pred vašim hrepenečim pogledom v zarji večnosti zablestela Gospodova gora, ko se bo v vsakem izmed vas, prerojenih k novemu življenju neprenehljivega veselja, izpolnila božična prošnja Cerkve, »da bomo tvojega Edinorojenega, ki ga veseli sprejemamo kot zveličarja, nekoč tudi z zaupanjem videli prihajati kot sodnika.« (Prošnja na božični večer.)

Toda v tej uri, ko nam božični večer naklanja sladko veselje vaše prisotnosti, se meša z veseljem in se oživlja v Nas, in brez dvoma prav tako tudi v vas, otožni spomin na Našega slavnega pred-nika svetega spomina (ki se ga je naš častiti brat kardinal dekan tako pobožno spominjal) in na njegove besede, izrečene šele pred letom dni. Te nepozabne besede, slovesne in resne, prodirajoče iz globine njegovega očetovskega srca, ki ste jih poslušali z Nami vred, potrti od žalosti, kakor »Zdaj odpuščaš« svetega starca Simeona, te besede so odmevale v tej palači pred istim praznikom kot danes, obtežene s slutnjami, da ne rečemo, s preroško vizijo o bližajoči se nesreči. To so bile besede prosečih opominov, junaškega žrtvovanja samega sebe in njih ognjevitvi zvoki še danes prešinjajo naše duše.

Med pogubnim grmenjem topov.

Neizrečna nesreča vojne, ki jo je Pij XI. predvideval z globoko, največjo bolestjo in ki jo je z neukrotljivo silo svojega plemenitega, vzvišenega duha z vsemi sredstvi skušal oddaljiti od sporov med narodi, ta nesreča je izbruhnila in je danes žalostna stvarnost. Pred njenim hrumenjem preplavlja silna žalost Našo dušo, otožno in za-mišljeno, da moramo sveto rojstvo Gospoda, Kneza miru, slaviti danes med pogubnim, mrtvaškim grmenjem topov, v grozi drvečih vojaških priprav, v sredi groženj in zvijač oboroženih ladij. Ker kaže, da je svet pozabil miroljubno poslanstvo Kristusovo, glas pa-meti in krščansko bratstvo, smo morali biti na žalost priča vrsti dejanj, ki se ne dajo spraviti v sklad niti z načeli pozitivnega med-narodnega prava, niti z načeli naravnega prava, niti z najosnovnej-šimi človečanskimi čustvi. Ta dejanja kažejo, v kakšen zmeden krog brez izhoda se zapleta pravni čut, ki ga vodi samo ozir na korist. V to vrsto dejanj spadajo: premišljen napad na majhen, delaven in

miroljuben narod, z izgovorom, da preti z grožnjo, ki ni obstojala, ki je nihče ni izrekel in ki sploh ni bila mogoča; dalje krutosti (naj jih je izvršila katera koli stran) in nedovoljena uporaba uničevalnih sredstev celo proti nebojevnikom in beguncem, proti starcem, ženam in otrokom; sem spada preziranje človeškega dostojanstva, človeške prostosti in življenja, iz česar izvirajo dejanja, ki kličejo pred božjim obličjem po maščevanju: Glas krvi tvojega brata kliče od zemlje k meni (Gen. 4, 10); vedno bolj razširjena in metodična protikršćanska in celo brezbožna propaganda, zlasti med mladino.

Naša dolžnost, ki je hkrati globoka in sveta volja očeta in učitelja resnice, Nas vzpodbuja, da obvarujemo Cerkev in njeno poslanstvo med ljudmi vsakega stika s takim protikršćanskim duhom. Zato toplo in vztrajno opominjamo služabnike svetišča in »delilce božjih skrivnosti«, naj bodo vedno razsodni in vzorni pri učenju in izvajanju ljubezni. Naj nikoli ne pozabijo, da ni v Kristusovem kraljestvu zapovedi, ki bi bila bolj nedotakljiva, bistvena in sveta, kot je služba resnici in vez ljubezni.

Skrajni napor proti vojni.

Z živo in tesnobno bojaznijo moramo na žalost gledati pred svojimi očmi duhovne razvaline, ki se kopičijo zaradi velike zmešnjave idej, katera bolj ali manj namerno, bolj ali manj zakrito, zatemnjuje in potvarja resnico v dušah tolikih poedincev in narodov, naj bodo že zapleteni v vojno ali ne. Pri tem mislimo, kako velikansko delo bo potrebno, kadar se bo svet naveličal vojskovanja in hotel vzpostaviti mir, da poderemo velikanske pregrade mržnje in sovraštva, ki so bile postavljene v bojni vnemi.

Zavedamo se prestopkov, v katere vodijo in h katerim neizogibno silijo nauki in dejanja politike, ki se ne ozira na božjo postavo. Zato smo, kakor dobro veste, ko so nasprotja postala grozeča, z vso gorečnostjo svoje duše do konca skušali odvrniti najhujše. Ljudi, v rokah katerih je bila oblast in na katerih ramah je ležala težka odgovornost, smo skušali pregovoriti, naj se izogonejo oboroženemu sporu in prizanesejo svetu z nepredvidenimi nesrečami. Naša prizadevanja in napor, ki so prihajali od drugih vplivnih in spoštovanih mest, pa niso rodili zaželenega učinka, predvsem zato ne, ker ni mogoče odstraniti globokega nezaupanja, katero je v teku zadnjih let zrastle v dušah do velikanskega obsega in ki je postavilo neprehodne duhovne pregrade med narode.

Vprašanja, ki so vznemirjala narode, niso bila nerešljiva. Toda to nezaupanje, izvirajoče iz vrste posebnih okoliščin, je s skoraj nepremagljivo silo preprečevalo, da bi odslej še verovali v učinkovitost

morebitnih obljub, v trajnost in življenjsko moč morebitnih dogovorov. Spomin na enodnevno in osporavano življenje podobnih pogođb in sporazumov je končno omrtvil vsak napor, ki bi bil privedel do mirne rešitve.

Ne preostane Nam nič drugega, častiti bratje in ljubljeni sinovi, kot da ponovimo s prerokom: »Pričakovali smo miru, in ni dobro, čas ozdravljenja, pa je prišla zmešnjava« (Jer. 14, 19) ter se medtem trudimo, da kolikor je v Naši moči, lajšamo nesreče, ki jih povzroča vojna, čeprav se temu delovanju postavljajo ovire, ki jih še nismo premagali: nemogoče je namreč, nuditi pomoč krščanske usmiljenosti v deželah, kjer bi bila najbolj živo in najnujnejše potrebna. Z neizrečeno tesnobo že štiri mesece opazujemo, kako ta vojna, ki se je začela in nadaljevala v tako nenavadnih okoliščinah, kopiči tragične razvaline. In če je doslej, z izjemo okrvavljenih poljskih in finskih tal, število žrtev manjše kot smo se bali, pa je množina bolečin in gorja dosegla tako višino, da vzbuja živo tesnobo v vseh, ki razmišljajo o bodočem gospodarskem, družabnem in duhovnem stanju Evrope in tudi ostale zemlje. Kolikor bolj si pošast vojne priskrbuje, požira in prisoja materialna sredstva in vsa neizprosno postavlja v službo vojnim potrebam, ki rastejo od ure do ure, toliko ostrejša postaja za narode (neposredno ali posredno zapletene v konflikt) nevarnost pogubne izčrpanosti, kot bi lahko rekli, in postavlja se pred nje pereče vprašanje: Kako bo moglo po končani vojni izčrpano ali oslabiljeno gospodarstvo najti sredstva za gospodarsko in družabno obnovo, med težkočami, ki bodo na vseh straneh silno povečane in katerih se bodo poskušale poslužiti sile in zvijače nereda, ki prežijo v zasedi in upajo, da bodo mogle zadati krščanski Evropi odločilni udarec.

Podobni preudarki o sedanjosti in prihodnosti bi morali biti v mislih vladajočim in zdravemu delu vsakega naroda, tudi v vročici boja. Morali bi jih voditi in siliti k temu, da bi raziskovali učinke vojne in razmišljali o opravičljivih ciljih in namenih vojne.

Za pravičen in časten mir.

In mislimo, da bodo tisti, ki z budnim očesom opazujejo ta resna znamenja in ki trezno razmišljajo o znakih, ki v mnogih delih sveta kažejo na tak razvoj dogodkov, kljub vojni in njenim trdim nujnostim notranje pripravljeni, da v prikladnem in ugodnem trenutku s svoje strani jasno definirajo osnovne točke pravičnega in častnega miru. Tudi ne bodo vnaprej odklanjali pogajanj, kadar koli se bo zanje ponudila prilika, seveda s potrebnimi jamstvi in previdnostjo.

1. Osnovna zahteva za pravičen in časten mir je, da se zagotovi pravica do življenja in neodvisnosti vsem narodom, velikim in majh-

nim, mogočnim in šibkim. Življenjska volja enega naroda ne sme nikoli pomeniti smrtne obsodbe za drugega. Kadar bi bila ta enakost pravic uničena ali kršena ali ogrožena, zahteva pravni red poprave. Mere in obsega te poprave ne sme določevati meč ali sebična samovoljnost, marveč pravila pravičnosti in obojestranske pravčnosti.

2. Da bo na tak način upostavljeni red mogel ostati nemoten in trajen, kar je osnova pravega miru, se morajo narodi osvoboditi težke usužnjenosti oboroževalnemu tekmovanju in nevarnosti, da gmotna sila, namesto da bi služila za varstvo prava, to pravo nasilno krši. Prej ali slej bodo pokazali nestalnost in pomanjkanje življenjske moči vsi mirovni sklepi, ki ne bodo pripisovali osnovne važnosti medsebojno dogovorjenemu, organskemu, progresivnemu razoroževanju, tako na praktičnem kakor na duhovnem polju, in dokler tega ne bodo pošteno izvajali.

3. V vsaki novi ureditvi mednarodnega sožitja bi bilo v soglasju z načeli človeške modrosti, da bi vse prizadete strani izvajale posledice iz vrzeli in pomanjkljivosti preteklosti. V ustanavljanju ali vzpostavljanju mednarodnih ustanov, ki imajo tako vzvišeno in hkrati tako težavno in najresnejših odgovornosti polno poslanstvo, se bo treba vedno zavedati izkustev, ki izvirajo iz neučinkovitega ali pomanjkljivega delovanja podobnih prejšnjih ustanov. Za človeško slabost je tako težavno, rekli bi, skoraj nemogoče, natančno vse predvidevati in vse zanesljivo urediti v času mirovnih pogajanj, ko se je težko oprostiti vpliva strasti in zagrenjenosti. Za časten sprejem mirovne pogodbe, če se hočemo izogniti samovoljnemu in enostranskemu kršenju in razlaganju pogojev mirovnih pogodb, je zato odločilnega pomena ustvaritev pravnih ustanov, ki bodo jamčile za pošteno in zvesto izpolnjevanje pogodb in skrbele, da se bodo te pogodbe po potrebi pregledovale in popravljale.

4. Če hočemo Evropo bolje urediti, je treba posvetiti posebno pozornost zlasti eni stvari, namreč resničnim potrebam in upravičenim zahtevam narodov in ljudstev, in prav tako narodnih manjšin. Čeprav te zahteve včasih ne zadostujejo, da bi bile osnova striktnemu pravu, ker veljajo še priznane in sankcionirane pogodbe ali druge pravne podlage, vendar zaslužijo te zahteve vsaj dobrohotno presojo. Kjer je videti nujno, je treba ugoditi na miren način s pravično, modro in sporazumno revizijo pogodb. Ko bo tako vzpostavljeno pravo ravnovesje med narodi in bodo obnovljene osnove vzajemnega zaupanja, bo izginilo mnogo netiva za uporabo sile.

5. Pa tudi najboljše in najdovršenejše ureditve bodo nepopolne in obsojene na končen neuspeh, če ne bodo tisti, ki vodijo usodo narodov in narodi sami bolj in bolj prešinjeni z duhom, ki edini

more vlti mrtvim črkam določil v mednarodnih pogodbah življenje, avtoriteto in obveznost. Prešinjeni naj bodo z zavestjo žive in tenkočutne odgovornosti, ki meri in tehta človeške postave po svetih in nepremakljivih normah božjega prava; prešinjeni s tisto lakoto in žejo po pravici, ki se imenuje med blagri v pridigi na gori, in katere naravni pogoj je npravna pravičnost; z univerzalno ljubeznijo, ki je vsebina in najbolj širok izraz krščanskega ideala in ki zato postavlja most tudi do onih, katerim ni dana sreča, da bi bili z nami istega verovanja.

»Bog hoče!«

Dobro Nam je znano, kako velike so težave, ki se postavljajo na pot pri zasledovanju ciljev, kakor smo jih načrtali v velikih obrisih, da bi se zasnoval, udeležil in ohranil pravičen mednarodni mir. Toda če je bil kdaj kak cilj vreden tekmovanja plemenitih in velikodušnih duhov, če se je kdaj pojavilo navdušenje duhovne križarske vojne, v kateri bi bil krik »Bog hoče!« zadonel z novo resničnostjo, potem je to gotovo vprav ta najvišji smoter in ta križarska vojna in borba čistih ter velikodušnih src, započeta, da bi pripeljali ljudstva od motnih vodnjakov gmotnih in sebičnih koristi k živemu izviru božjega prava, ki edino more dati tisto moralnost, plemenitost in trdnost, katere potrebnost smo prehudo in predolgo čutili in katero smo pogrešali v veliko škodo narodov in človeštva.

Pričakujemo in upamo, da bodo vsi tisti, ki so združeni z nami z vezmi verovanja, vsak na svojem mestu in v mejah svojega poslanstva, odprli razum in srce za te ideale, ki so hkrati realni cilji resničnega miru v pravičnosti in ljubezni. Kadar bo nevihta vojne začela ponehavati in se razprševati, bodo potem vzrastli pri vseh ljudstvih in narodih daljnovidni in čisti duhovi, prešinjeni s pogumom, ki bo znal in mogel temačnemu instinktu nizkotnega maščevanja zoperstaviti resnobno in plemenito dostojanstvo pravičnosti, ki je sestra ljubezni in družica vsake resnične modrosti.

Mi, in z Nami vsi, ki poslušajo Naš glas, dobro vemo, kje bomo našli vzvišen vzgled, iskren nagib in zanesljivo obljubo te pravičnosti, ki edina zamore ustvariti in zagotoviti mir. Transeamus usque Betlehem, et videamus (Luc. 2, 15). Pojdimo v Betlehem. Tam bomo našli ležati v jaslicah rojeno »Sonce pravičnosti, Kristusa, našega Boga« in ob njegovi strani Devico Marijo, »Ogledalo pravičnosti« in »Kraljico miru« s svetim varuhom Jožefom, »pravičnim možem«. Jezus je tisti, ki ga pričakujejo narodi. Preroki so kazali nanj in prepevali o njegovem prihodnjem zmagoslavju: »In njegovo ime se bo glasilo Čudoviti, Svetovalec, Bog, Močni, Oče prihodnjega veka, Knez miru« (Izaija 9, 6).

Ob zibelki Kralja miru.

Ob rojstvu tega nebeškega Otroka je sedel na bregovih Tibere drug knez miru in je s slovesnimi obredi posvetil »oltar Avgustovega miru«, katerega čudoviti, toda porušeni ostanki, dolgo pokopani pod razvalinami Rima, so se prikazali šele v našem času na dan. Na tem oltarju je Avgust žrtvoval bogovom, ki ne rešujejo. Toda misliti smemo, da je resnični Bog in večni Knez miru, ki je nekaj nato prišel med ljudi, uslišal hrepenenje tega časa po miru. Tako je bil Avgustov mir nekaka prisposoba onega nadnaravnega miru, ki ga more dati le On, miru, ki nujno obsega vsak resničen zemeljski mir, onega miru, ki ni bil pribojevan z železom, marveč z lesom zibelke tega Otroka — Gospoda miru in z lesom križa njegove poznejše smrti, poškropljenim z njegovo krvjo; ne s krvjo sovraštva in maščevanja, marveč s krvjo ljubezni in odpuščanja.

Pojdimo torej v Betlehem, k votlini, kjer se je rodil Kralj miru, miru, kateremu so pele angelske trume ob njegovi zibelki. Pokleknimo pred Njega in v imenu tega nemirnega in zmedenega človeštva, v imenu brezštevilnih ljudi, brez razločka ljudstva in naroda, ki krvavijo in umirajo, ali so pogreznjeni v jok ali v bedo, ali so izgubili domovino — v imenu vseh teh pošljimo k Njemu naše prošnje za mir in slogo, za pomoč in odrešenje. Prosimo z besedami, ki jih v teh dneh polaga Cerkev na ustnice svojih otrok: »O Emmanuel, naš Kralj in naš postavodajalec, pričakovanje narodov in njih rešitelj, pridi nas odrešit, Gospod, naš Bog!« (Brev. rom.)

V tem, ko v tej prošnji izlivamo svoje neizpolnjeno hrepenenje po miru v duhu Kristusa, posredovalca miru med nebom in zemljo, svoje hrepenenje po miru, ki se je v njegovi dobroti in človekoljubnosti prikazal med nami, in ko toplo vzpodbujamo krščanske vernike, naj združijo z Našimi nameni tudi svoje žrtve in molitve, podeljemo z nespremenjeno ljubeznijo, kot poroštvo nebeških milosti, tolažbe in krepčila, svoj apostolski blagoslov vam, častiti bratje in ljubljene sinovi, in vsem, ki jih nosite v svojem srcu, vsem ljudem dobre volje na zemlji, posebno pa trpečim, stiskanim, preganjanim, jetnikom in zatiranim po vseh pokrajinah in deželah.

Ob koncu tega Našega govora Vam hočemo z velikim veseljem naznaniti, častiti bratje in ljubljene sinovi, da je prispel danes zjutraj brzjav od apostolske delegacije v Washingtonu. Njega uvodni in glavni del vam hočemo prebrati:

»Gospod predsednik je danes zjutraj poklical k sebi monsignorja Spellmana, newyorškega nadškofa, in po razgovoru z njim ga je poslal k meni hkrati z gospodom Berlejem, pomožnim državnim tajnikom ter izročil za Njegovo Svetost pismo, ki ga tukaj po želji

gospoda predsednika dobesedno prepisujem. V njem gospod predsednik določa, da bo imenoval pri Sveti Stolici svojega zastopnika s stopnjo izrednega poslanika, vendar brez formalnega naslova. Ta zastopnik bo častivredni gospod Myron Taylor, ki bo odpotoval v Rim čez mesec dni. Novica bo jutri uradno razglašena javnosti.«

Sledi besedilo pisma, ki bo objavljeno v »Osservatore Romano«.

Nismo mogli dobiti ugodnejšega božičnega sporočila, saj s tem plemeniti predsednik tako velikega in mogočnega naroda daje dragoceno in mnogo obetajočo podporo Našim prizadevanjem, tako stremljenju po pravičnem in častnem miru, kakor tudi uspešnejšemu in širšemu delovanju, ki naj lajša trpljenje vojnih žrtev. Zato hočemo gospodu predsedniku Rooseveltu izraziti tudi s tega mesta Naše čestitke in Našo hvaležnost za to plemenito in velikodušno dejanje.«

* * *

V tem božičnem nagovoru dne 24. decembra 1939 je sv. oče Pij XII. vnovič zavzel jasno stališče do velikih mednarodnih duhovnih problemov, ki pretresajo našo dobo. Obenem je razvil idejne osnove krščanskega mirovnega programa. Konkretnih političnih vprašanj papež ne načinja, pokaže pa vsakomur razumljivo, na katerih osnovah in v katerem duhu bi jih bilo treba reševati.

Kot namestnik Kristusov, ki je od prvega trenutka svoje vlade vse, prav vse storil, da bi ne bilo prišlo do vojne, opazuje papež strašno gorje, ki ga vojna prinaša. Pij XII. se ne zadovoljuje s tem, da skuša lajšati silno trpljenje in pomagati, kjer le mogoče. S strahom gleda v bodočnost, opozarja na hude gospodarske krize, ki bodo zadele po vojni obubožano Evropo. Skrb mu stiska srce ob misli, kako bo mogoče podreti barikade, ki jih sedaj postavlja med narode vojna. Obsoja vojno, ko ugotavlja, da sporna mednarodna vprašanja niso bila nerešljiva, manjkalo je le potrebnega medsebojnega zaupanja.

Genljivo je papeževo vabilo, ko z besedami betlehemskih pastirčkov vabi razdvojeni svet v Betlehem k novorojenemu Odrešeniku, k »Soncu pravičnosti« in Njegovi materi, »Kraljici miru«.

Vse kliče na to križarsko pot in izraža misel, da je nekoč Bog uslišal še zelo nepopolno hrepenenje poganškega sveta po miru in poslal na zemljo večnega Kneza miru. On je prinesel nadnaravni mir, ki obsega v sebi tudi resnični zemeljski mir.

V tem je bistvena razlika med krščanskim in nekrščanskim pojmovanjem miru. Krščanstvo namreč poudarja, da ostane tudi najlepša pravna ureditev mrtva črka, če je ne prešinja duh krščanske pravičnosti in ljubezni.

Zato sveti oče z vsem poudarkom kaže na korenine, na pravir vsega mednarodnega gorja. »Svet je pozabil na mirovno poslanstvo Kristusovo«, zato tudi ne posluša več »glasu pameti« in se da voditi le od najbolj brezobzirne, obenem pa tudi pogubne sebičnosti. Ko je s tem zamorjena zavest o »krščanskem bratstvu«, pride človeško ravnanje kmalu v odkrito nasprotje »z najosnovnejšimi človeškimi čustvi«. Od tod »preziranje človeškega dostojanstva, človeške prostosti in življenja«.

Nasproti temu kaže papež na najbolj bistveno, nedotakljivo in sveto »krščansko zapoved«: »služiti resnici« in biti povezan v medsebojni ljubezni.

V pristrčni želji, da bi čimprej prišlo do pravičnega in trajnega miru, se obrača sv. oče Pij XII. na vodilne državnike in na narode s pobudo, naj že sedaj premišljujejo o osnovah za bodoči mir. Nato se dotakne papež petih osnovnih vprašanj, ki jih bo treba zadovoljivo rešiti, da pride človeštvo končno do zares trajnega miru.

1. **Enakopravnost vseh narodov.** Načelo o enakopravnosti vseh narodov, velikih in malih, mogočnih in šibkih, imenuje sveti oče na prvem mestu in jo označuje kot »osnovno zahtevo za pravičen in časten mir«. Vsakemu narodu je treba po papeževih besedah zagotoviti »pravico do življenja in neodvisnosti«. Zato mora vsak narod spoštovati življenjsko pravico in neodvisnost drugega naroda. Noben narod ne sme proglašati za svojo pravico to, kar bi bilo za druge narode smrtna obsodba. — Papež predvideva, da bodo tudi v prihodnosti nastajali spori med narodi. Toda teh sporov ne smeta reševati meč in sila, temveč pravičnost.

2. **Mednarodna razorožitev.** Kakor že Benedikt XV., poudarja Pij XII., da bo trajen mir mogoč le, če se izvede »medsebojno dogovorjeno, organično in progresivno razoroževanje«. Razoroževanje mora biti tudi duhovno. Papež govori naravnost o »težki usužnjenosti narodov« nasproti tekmovanju v oboroževanju. Opozarja tudi, kako lahko se zgodi v tej vrtoglavi mednarodni oboroževalni tekmi, da oborožena moč postane sredstvo za kršitev pravic, namesto da bi jamčila za pravni red in pravičnost.

3. **Izpopolnitev mednarodnih organizacij.** Prva leta po svetovni vojni so vzbudila pravo pomlad v organiziranju mednarodnega življenja. Ustanovljena je bila Zveza narodov, Mednarodno sodišče v Haagu, Mednarodni urad dela v Ženevi. Vse je čutilo, da je treba tudi človeštvu organizacije in ureditve. Prvemu mladostnemu pretiranemu optimizmu narodov, ki so od novih institucij pričakovali preveč, je sledilo pretirano zdvajanje nad njimi, dandanes je zelo omajano zaupanje v mednarodno sodelovanje.

Papež izrečno priznava, da imajo mednarodne ustanove »poslanstvo, ki je zelo težavno in polno najresnejše odgovornosti«. Zato tudi v bodoče ne bo mogoče izhajati brez mednarodnih ustanov, treba jih bo le znatno izpopolniti in se pri tem učiti iz napak v preteklosti. Pij XII. posebno poudarja potrebo, da se ustanovi mednarodni činitelj, ki bo po sklenitvi miru še naprej bdel nad izvrševanjem mirovnih pogodb. Ta činitelj naj bi imel tudi oblast poskrbeti pravočasno, da se nezadovoljive pogodbene določbe pravočasno izboljšajo.

4. **Narodi in narodne manjšine.** Kot nadaljnjo postavlja papež željo po upoštevanju »resničnih potreb in upravičenih zahtev narodov« in prav tako tudi »narodnih manjšin«. Papež priporoča, naj se njihove zahteve dobro upoštevajo tudi takrat, če ni za to striktno pravne podlage. Tako naj se obnovi medsebojno zaupanje in odstrani povod za uporabo sile, za novo vojno!

5. **Duh Kristusov v mednarodnih odnošajih.** Toda tudi najidealnejše mirovne pogodbe in najbolj dovršena ureditev mednarodnega življenja ne morejo človeštvu zagotoviti trajnega miru, če ne bo vsega preveval duh krščanske pravičnosti in ljubezni. On bo šele vлил »mrtvim črkam« mirovnih in drugih mednarodnih pogodb življenjsko sposobnost in

jim zagotovil potrebno avtoriteto. Je to zavest odgovornosti, ki se zaveda, da so nad človeškimi postavami višje in neizpremenljive božje zapovedi in božje pravne norme. Pri tem se obrača papežev poziv na odgovorne državnike in na narode same.

Odveč bi bilo poudarjati, kako važen in dragocen prispevek k prizadevanjem za svetovni mir pomeni božični nagovor Pija XII. Svetovni mir, predpogoj zunanje sreče, je osrednja misel sedanjega svetega očeta. Z vso ljubeznijo odkriva vzroke zla in utira pot bodočemu miru, ki naj bi bil pravičen in trajen. Ganljivo kliče in vabi nas vse v Betlehem k novorojenemu Knezu miru. Vabi nas vse, da združimo z njegovo molitvijo svoje žrtve in molitve.

Katoličani, bodimo hvaležni neskončni Previdnosti, da je v tem usodnem zgodovinskem prelomu postavila na Petrov prestol takega glasnika miru in sprave!

Ob dvajsetletnici slovenske univerze.

Dr. Janko Polec.*

Dve desetletji nas komaj ločita od ustanovitve naše univerze kralja Aleksandra. Zelo kratko je to razdobje, ne več kakor trenutek v teku časov. Toda dovolj dolgo, da v tej hitrobežni dobi, polni sprememb, le preveč pozabljamo, da nam naša univerza ni padla nankrat kot zrel sad v naročje. Nismo si vedno svesti, da je plod skoraj stoletnega enodušnega prizadevanja in hudih borb našega naroda in naporenega truda najboljših njegovih mož. Zato ni morda popolnoma neprimerno, da so prireditelji današnjega jubilejnega slavlja postavili na dnevni red točko o boju Slovencev za svojo univerzo. Poverjena mi je častna naloga, da popeljem ta slovesni zbor v nekaj minutah mimo glavnih postaj tega boja.

*

I. Ljubljana ima visokošolsko tradicijo izza dobe jezuitskih kolegijev, kakor večina današnjih evropskih vseučiliških mest v jugovzhodni Srednji Evropi. Zaradi neugodnih zunanjih razmer so se pri ljubljanskem kolegiju za višje študije potrebne stolice tekom 17. stoletja postopoma ustanavljale. Ob koncu tega stoletja je bil tukaj že filozofski in bogoslovni študij v smislu uredbe svoje dobe. Stvarno se ta nista bistveno razlikovala od onih na univerzah. Ljubljanski jezuitski akademiji, kakor se je v začetku 18. stoletja imenovala, je manjkala v glavnem le pravica univerze, podeljevati višje akademske časti, predvsem doktorat. Vendar so ohranjeni dokazi, da so bila v Ljubljani že prav v začetku 18. stoletja resna prizadevanja in priprave za ustanovitev prave univerze.

* Govoril na slavnostnem zborovanju ob proslavi 20 letnice univerze v Unionu 17. decembra 1939.

II. Po razpustu jezuitskega reda, ki je imel v svojih rokah vso akademsko izobrazbo v državi, izvzemši juridične in medicinske študije, so bila ustanovljena državna vmesna višja učilišča, liceji, in sicer liceji druge vrste z dveletnim filozofskim in prve vrste s triletnim filozofskim in štiriletnim juridičnim študijem. Zavoljo notranjih sporov na zavodu je vlada l. 1785 ukinila v Ljubljani filozofski študij, ki je bil pogoj in podlaga za akademske študije vseh strok. Prvič čujemo sedaj, da se je oglasil širši krog prebivalstva, zahtevajoč višje šolstvo v Ljubljani. Pritožil se je ljubljanski škof grof Herberstein, ki mu je bil na misli duhovski naraščaj; prosili so kranjski stanovi za obnovitev filozofskega študija, ki naj bi bil opremljen z nekaterimi za obmorsko in industrijsko našo pokrajino važnimi tehničnimi, rudarskimi in pravoslovnimi stolicami. Izrecno zahtevajo stanovi že takrat, da se vlada pri uredbi visokih šol ozira na naš jezik in našo narodnost in poudarjajo potrebo po domačih, jezika zmožnih uradnikih.

Po treh letih je bila prošnja stanov toliko uslišana, da se je obnovil normalen filozofski študij in dve leti nato, po ukinitvi generalnih seminarjev, tudi bogoslovni. Tako je ostalo do francoske okupacije.

III. Francoska vlada je ustanovila že l. 1810 v Ljubljani, glavnem mestu ilirskih pokrajin, popolno visoko šolo, ki jo je obiskovalo takoj v začetku preko 300 slušateljev. Francozi so jo osnovali iz državnopolitičnih nagibov, v glavnem, da odvrnejo domačine od tujih univerz. Zato se je po njihovem odhodu iz dežele univerza takoj umaknila prejšnjemu liceju.

IV. Zaman so bile v novi upravni enoti avstrijskega kraljestva Ilirije l. 1816 prošnje, izhajajoče iz liceja samega in iz vrst ljubljanskega meščanstva in uradništva, za ustanovitev liceja prve vrste s triletnim filozofskim in štiriletnim juridičnim študijem. Prošnje so utemeljevali deloma s potrebo po uradnikih, zmožnih slovensčine.

V. Načelen preobrat v vseučiliškem vprašanju glede bistva zahtev in uveljavljenih razlogov je prineslo revolucijsko leto 1848. Vsi avstrijski Slovani: Poljaki, Rusini, Čehi, Hrvatje so terjali svojo visoko šolo, ki se je pravkar tudi modernizirala. Čehom je praški gubernij že 28. marca dovolil češka predavanja na praški univerzi. Vsi vemo, kako taki zgledi vlečejo. Ljubljana je prvič stopila na plan z zahtevo po slovenskem vseučilišču. Sprožil jo je Ilirec Matija Sporer, licejski rektor, in jo utemeljeval iz načela narodnosti. In prvič so se zavzeli za slovensko univerzo široki narodni krogi. Bleiweis je razgibal Novičarje, glavno pa »Slovensko društvo«, ki je bilo takrat središče političnega življenja Slovencev, in pa državne poslance. Vlada, ki je doslej samo zavlačevalno odgovar-

jala, se slednjič tem vplivom ni mogla popolnoma izogniti; oktobra 1848 je dovolila slovenska predavanja iz državljanskega in kazenskega prava, dokler se ne odloči o ustanovitvi redne univerze. Jasno pa je bilo takoj spočetka, da so mogla biti ta predavanja, ki so se začela šele spomladi l. 1849, le provizorij. Medtem so se politične razmere spremenile, nastopila je reakcija, in tudi visoke šole so se preosnovale. Ker naj bi bile po temeljnem načrtu v prihodnje le popolne univerze, so bile slovenske juridične stolice prenesene iz Ljubljane na graško vseučilišče, kjer so morale zaradi nesprestanih nasprotovanj l. 1854 prenehati.

VI. Po dolgi dobi absolutizma se je v letih 1868 in 1869 skoraj na vseh mnogoštevilnih taborih širom naše domovine razlegala zahteva po slovenski univerzi ali vsaj po pravni akademiji. Prvič je tako tudi na zunaj ves naš narod dal duška svoji želji. Podprla jo je tudi slovenska akademska mladina na svojem prvem splošnem shodu avgusta 1868 v Ljubljani pod idejnim vodstvom takratnih modroslovcev Josipa Jurčiča, Frana Levca in medicinca Maksa Samca. Vse te manifestacije in vsa prizadevanja poslancev Bleiweisa in Svetca v državnem in deželnem zboru so rodila le tadas, da je vladar dovolil letnih 3600 goldinarjev za predavanja v Gradcu s pridržkom ustavne pritrditve. To pa je l. 1871 državni zbor odklonil.

VII. Po tej dobi se precej časa nismo oglasili za svojo univerzo; politične razmere v državi in med Slovenci so bile take, da ni bilo pričakovati niti najmanjšega uspeha. Šele l. 1890, ko so se druge narodnosti v Avstriji oglašale z vseučiliškimi zahtevami, je kranjski deželni zbor na Svetčev predlog sklenil pozvati vlado, da se ustanovi v Ljubljani pravna akademija. Ta poziv pa je ostal brez odmeva.

VIII. L. 1898 vstopamo v novo razdobje boja za univerzo, ki ga prav za prav nismo več prekinili. Glavna gonilna sila je odslej akademska mladina sama. Narodnopolitični izgredi na avstrijskonemških univerzah so sprožili februarja l. 1898 vnovič zahtevo po slovenski univerzi vsaj s pravno in modroslovno fakulteto. V občinskem svetu ljubljanskem in v deželnem zboru kranjskem sta ta čas za našo stvar prvič nastopila ljubljanski župan Ivan Hribar in dr. Danilo Majaron, ki sta odslej nosila glavno breme borbe za univerzo. Po njihovih predlogih je deželni zbor kranjski soglasno obnovil našo zahtevo. Iz politično-taktičnih razlogov je bila zamišljena mnogojezična univerza, kakor jo je predlagal že dr. Razlag l. 1871. Sklenjeno je bilo tudi, prispevati iz deželnih sredstev četrt milijona kron na ustanovne stroške in dve letni ustanovi za izobrazbo slovenskih docentov. S temi, za tiste razmere precejšnjimi vsotami je

deželni zbor prešel iz dosedanjega zgolj propagandnega stadija na praktično pot. Sledile so še to leto številne manifestacije zlasti slovenskih županov in slovenskega dijaštva.

IX. Še bolj je razgibalo slovensko dijaštvo našo javnost l. 1901, ko se je oglasila zahteva po italijanski univerzi v Trstu. Dunajski, še bolj graški študentje so organizirali velike shode ne le v domovini, marveč tudi v Zagrebu, Pragi, po Češkem. Po njihovi pobudi je poslalo 488 slovenskih občin in 197 društev prošnje na vlado za ustanovitev slovenske univerze. Ni bilo skoraj slovanskega časopisa, ki ne bi bil priobčil na njihov poziv propagandnega članka. Sredi najstrastnejših političnih borb so se složile vse stranke v zahtevi po slovenski univerzi. Poslanci vseh treh jugoslovanskih klubov so vložili decembra 1901 v državnem zboru nujen predlog za ustanovitev vseučilišča, ki pa je propadel. Univerzitetni akciji l. 1898 in 1901 sta pa vendar toliko uspeli, da je bil dan že psihološki trenutek za realne priprave. Po posebnem prizadevanju Ivana Hribarja je vlada prvič podeljevala nekaterim slovenskim kandidatom za docenture letne državne študijske ustanove.

Predaleč bi zašel, ko bi hotel navesti vse podrobno delo, ki so ga opravljali od l. 1901 do 1913 politiki in kulturni delavci ter zlasti naša takratna akademska mladina. Skoraj brezplodno, Siziŕovo delo se je zdelo. Osebito zahteve drugih narodnosti in obljube, ki so jih te dobivale, ter od leta do leta neznosnejše razmere na nemških univerzah so bili zunanji povod za vedno nova gibanja z naše strani. Govori v političnih zastopih, na raznih shodih, posvetovanja Vseučiliškega odseka v Ljubljani in v dijaških odsekih so se vrstila vsako leto brez uspeha.

V tej dobi je bilo vedno več dijakov, ki so pohajali slovanske univerze zlasti v Pragi, posamezniki tudi v Krakovu. Zato se je rodila misel, da bi se mladi naši znanstveniki habilitirali v Pragi ali Krakovu. Toda pojavile so se na obeh krajih težkoče, ki so dobro zamisel skoraj popolnoma preprečile. Tretji so bili zopet za Zagreb. Trojica naših docentov se je mogla tukaj habilitirati. Slovenski študentje pa zagrebške univerze takrat niso mogli obiskovati, ker tamkaj napravljenim izpitom niso priznavali veljavnosti za naše pokrajine.

Ta doba nam ni prinesla dosti na zunaj vidnih uspehov. Zdeli smo se od uresničenja naših želja še zelo, zelo oddaljeni, ko nas je l. 1914 zajela svetovna vojna. Pač pa je neprestani boj zanesel vseučiliško idejo med ves narod, tako da ni bilo popularnejše zahteve. Zlasti mlajši rod slovenskega razumništva vseh strank in smeri, vzrastel v tej borbi, ki se je boja neprestano udeleževal, preskušal grenko zaničevanje in zapostavljanje teh let na tujih vseučiliščih, občutil vse gorje nenemškega dijaka, je postal tako prežet z mislijo

slovenskega vseučilišča, tako prepričan, da mora priti prej ali slej do uresničenja te zahteve, da se niso le posamezniki iz njegovih vrst začeli resno pripravljati za bodoči poklic znanstvenika, marveč da je vsa ta inteligenčna generacija, čim smo dosegli svobodo, soglasno in neodklonljivo zahtevala ustanovitev slovenske univerze.

X. Tako je naravno, da je ob prevratu l. 1918 zahteva po slovenski univerzi privrela sama po sebi na dan. K temu so seveda pripomogle tudi okoliščine, nastale jeseni l. 1918 ob zlomu stare monarhije. Cela vrsta naših mladeničev, ki je v vojni izgubila že toliko dragocenega časa, je želela čimprej nadaljevati svoje študije, posebno ker je primanjkovalo domačega naraščaja v vseh panogah. Doma jih ni mogla, ker ni bilo učilišč, drugod pa tudi ne zaradi neurejenosti razmer in pomanjkanja sredstev. Tudi tisto malo število naših profesorjev in docentov, ki smo jih imeli doslej na drugih vseučiliščih, je bilo v skrbeh za svoj obstanek. Zato so se začele že v prvem mesecu po osvoboditvi razpravljati o vprašanju visokega šolstva, posebno na sestanku zastopnikov kulturnih in stanovskih organizacij 23. novembra 1918. Zastopnikom vseh strok in strank je stala sicer za bodočnost pred očmi slovenska univerza v Ljubljani, vendar so se jim zdela tla še premalo pripravljena; mislili so, da je potreben provizorij, ki bi se naslonil predvsem na zagrebsko vseučilišče. Šele iz tega provizorija naj bi organsko zrastle ljubljanska univerza. V tem smislu naj bi delovala tudi Vseučiliška komisija. Tvorili naj bi jo zastopniki društev Pravniki, slovenskih profesorjev, zdravnikov in inženirjev, vseučiliških docentov in zastopniki Narodne vlade. Ta je sicer takoj pritrčila osnovanju Vseučiliške komisije, toda glede načina rešitve vseučiliškega vprašanja so bila tukaj mnenja deljena. Le poverjenik za prosveto, energični dr. Karel Verstovšek je bil od vsega početka za takojšnjo ustanovitev univerze v Ljubljani in je do sedaj tudi v tem smislu ves čas deloval. Dne 5. decembra 1918 se je sestala prvič Vseučiliška komisija, izvolila za predsednika dr. Majarona in začela svoje delo v pravcu, začrtanem na sestanku zastopnikov stanovskih organizacij.

Kmalu so se pa pokazale nepremostljive težkoče glede razmerja nameranih slovenskih stolic in slovenskih profesorjev do celote zagrebskega vseučilišča in pa tudi glede nastanitve našega dijaštva v Zagrebu. To dejstvo je slednjič pregnalo naše malodušje. Že medtem so se oglasile posamezne stroke, zahtevajoč takojšno ustvaritev posameznih fakultet v Ljubljani, najprvo bogoslovni profesorji, potem inženirji in slednjič zdravniki. Tehniki so zahtevali ustanovitev tehnike v Ljubljani in so naznanili namero, da ustanove čimprej tehnični provizorij v Ljubljani. Medtem je nastopila 25. februarja nova vlada, v kateri je bil predsednik Stojan Protić,

podpredsednik dr. Korošec in minister prosvete Ljuba Davidović. Po ustnem posredovanju pri vladi je sporočil poverjenik dr. Verstovšek 6. marca uradno Vseučiliški komisiji, da je ministrski svet sklenil, naj se še jeseni otvori slovensko vseučilišče v Ljubljani in določil za to kredit. V Vseučiliški komisiji so se sestavile za posamezne fakultete podkomisije, ki so konec marca predložile osnovne načrte vseh fakultet. Ko so bile tako priprave v polnem teku, je prispelo nepričakovano sporočilo ministra prosvete, da smatra za najprimernejše, naj se o ustanovitvi ljubljanske univerze dokončno odloči šele po sklepu miru. Zato je društvo slovenskih inženirjev izposlovalo sklep Narodne vlade, da se ustanovi v Ljubljani tehnični visokošolski tečaj, ki bi od maja do novembra izvršil pouk dveh semestrov prvega letnika tehnične visoke šole, in sicer gradbenega, strojno-elektrotehničnega, rudarskega in zemljemerskega. Dne 19. maja se je vršila slovesna otvoritev tečajev. Splošno smo videli v tej otvoritvi začetek svoje univerze. Dogodki so si potem res naglo sledili. Našim politikom se je posrečilo odstraniti zadnje ovire v centrali. Dne 26. junija je obrazložil predsednik Vseučiliške komisije dr. Majaron ministru prosvete Davidoviću dosedanje njeno delo in priprave. Ta pa je po tem zgodovinskem razgovoru predložil narodni skupščini osnutek zakona o ustanovitvi univerze v Ljubljani s petimi fakultetami, ki je bil soglasno sprejet v skupščini že 16. julija; 23. julija je zakon sankcioniral prestolonaslednik regent Aleksander, obnarodovan je bil 23. avgusta.

Tako se je izpolnil najlepši kulturni ideal, ki se je svetil vsem pravim Slovincem skozi stoletje. Za kar smo se zaman borili toliko desetletij v prejšnjih razmerah, smo dosegli v prvem letu državne skupnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev pod narodnim vladarjem. In tega se moramo vedno zavedati!

Idealizem in delo je rodilo našo univerzo, je rekel tako točno ob desetletnici spoštovan član našega profsorskega kolegija, idealizem plamtečega in trpečega rodoljubja naših prednikov in nazadnje odločilno delo odličnih kulturnih delavcev v Vseučiliški komisiji pod modrim, preudarnim in vztrajnim vodstvom dr. Danila Majarona, s spodbudo in pomočjo pogumnega dr. Karla Verstovška in s sodelovanjem naših politikov.

Za vedno svetlemu spominu dr. Danila Majarona in dr. Karla Verstovška se danes klanjamo z največjo spoštljivostjo in najglobljo hvaležnostjo.

Žive borce pa iskreno in zahvalno pozdravljamo.

Z razglasitvijo zakona o ustanovitvi univerze pa delo Vseučiliške komisije ni bilo še popolnoma končano. Moralo se je še urediti kočljivo vprašanje nastanitve univerze in preskrbeti imenovanje

prvih profesorjev. Že 31. avgusta 1919 so bili s kraljevim ukazom imenovani po trije profesorji za bogoslovno, medicinsko in pravno ter po štirje za ostali dve fakulteti kot ogrodje profesorskega zbora. 18. septembra se je sestavil univerzitetni svet. Na 19. zaključni seji 20. septembra mu je Vseučiliška komisija izročila nadaljnje posle.* Naša univerza je tako oživila. Slovenski narodni kulturi smo postavili glavo. »Slovenci, čuvajmo jo!

Verska struktura Francije in druga s tem zvezana vprašanja.

Franc Terseglav.

V ugledni reviji francoskih jezuitov »Etudes«, 20. decembra 1939, nam nekdo, ki se je podpisal za »Custosa«, razgrinja na podlagi opazovanj na bojni fronti sliko verskega mišljenja in zadržanja francoskega človeka, kolikor je mogoče to spoznati in presoditi s tega izredno ugodnega opazovališča.¹ To sliko verske skladnje francoskega naroda bom skušal tu posneti in v tem in onem pogledu premotriti s stališča, ki zadeva tudi nas.

Na Maginotovi črti je zbrana vsa Francija, v pretežni večini mladina in moške v najboljših letih; in ker so v vojni službi stanovske razlike do neke meje zabrisane in ker zlasti tam, kjer človek tvega vse, kar ima, pa še sebe samega, padejo mnogi oziri, ki v vsakdanjem življenju človeku branijo, da bi sebe očitoval takšnega, kakršen je v resnici, je treba priznati, da se nam v takem položaju človek tudi kot versko bitje odkrije globlje kakor sicer: kaj in kako veruje in koliko je vredna njegova vernost. Opazovanja v »Etudes«, so opazovanja duhovnikov, ki, kakor znano, v Franciji ne uživajo predprave, da so splošno oproščeni vojaške službe, in zanimivo je izvedeti iz ust tistih, ki so v strelskih jarkih, kako točneje in pravilneje pa v marsikaterih slučajih tudi zelo drugače so mogli tu spoznati francoskega človeka v njegovih odnošajih do božjih resnic in vrednot, kakor pa na fari. Premalo upoštevamo — tako bi to dopolnil jaz — da je večina ljudi nagnjena k temu, da se zapre pred vsakim in pred vsako stvarjo, ki se dotika najbolj intimnih in najbolj bolečih mest človeškega srca ali pa jih prikazuje v nepravem in večkrat zelo potvorjenem vidu, in sicer čisto naonsko; semkaj spa-

* Podrobno zgodovino borbe za slov. univerzo gl.: J. Polec, »Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slov. univerzo« v zborniku: »Zgodovina slov. univerze v Ljubljani do l. 1929.« (1929), str. 1—229.

¹ Que vaut la religion du peuple français? D'après les témoignages de prêtres-soldats.

dajo tudi verske zadeve osebnega življenja: za odkrivanje tega sveta je treba posebnega takta. Naj gre za vero ali nevero: ta stvar spada med tista duševna in duhovna stanja, ki se, naj so tudi neuravnovešena in človeku samemu prizadevajo težave in krize, skušajo ohraniti in posegu vanje nujajo odpor, katerega more premagati le velika psihološka izkušnja in naravnost umetniški dar pregledati in oblikovati človeka, dočim nevešče ravnanje in nekritična naravnost na tujo dušo povzroča večkrat hude zmote in napačne sodbe prav posebno, kar se tiče njegovega religioznega lika in vzrokov, zakaj je v božje zadeve usmerjen tako in ne drugače. V neposredni zvezi s tem je treba upoštevati, česar tudi francoski pisec duhovnik s fronte nikakor ne zamolčuje, da namreč veliko ljudi od duhovnika odbija več ali manj službeni značaj dušnega pastirstva, kakor se je izoblikovalo v sodobni mehanizaciji življenja, dočim se v vojaščini, zlasti v strelskem jarku, kjer popustijo mnoge zavore, ki delujejo v normalnih okoliščinah mirnega žitja, ustvari med duhovnikom in laikom posebne vrste tovarištvo: spoštljivo pa pristrčno in v vsakem slučaju prosto formalizma enostransko neodkritih odnosov in tiste več ali manj neprirodne napetosti, ki vlada med posameznikom in vsako oblastjo ter njenimi funkcijami in zaradi katere mnogokrat tudi najgorečnejša ljubezen zledeni ali pa postane več ali manj vsiljiva in zoprna.

I

Religiozna podoba krščanskega človeka v vsaki deželi je različna in se tiče deloma prigradnih sestavin in strani vere, deloma bistvenih, to se pravi, razlike se raztezajo od najbolj vernega posameznika preko velike večine, ki so povprečni, do onih, ki — če se smem poslužiti besed neke znane Joergensonove črtice — kakor pajk vise na nevidni pa še vedno skrivnostno trdni niti povezani z občestvom verujočih ali s Cerkvijo z drugo besedo. Tako ima svojo versko strukturo tudi Francija, ki je za katoličanstvo bolj tipična kakor mnoge druge dežele, tako zaradi svojega zgodnjega pokristjanjenja in globoke zraščenosti vere z narodno kulturo, kakor zaradi značaja francoske verske miselnosti, ki je zelo ustaljena, ne ljubi revolucij in zelo ceni obliko. To strukturo Francije motrijo »Études« z vidika njenih različnih geografskih predelov, več ali manj dolge in stalne tradicije, ki je rod za rod oblikovala razne sloje, in socialne skladnje njenega ljudstva. Naš abbé je našel v okopih tip, ki je ostal v jedru nespremenjen, odkar na grudi živi in jo obdeluje, k m e t a, v katerem izdavnica živi neizčrpana rezerva verskih in nravstvenih sil, ki sta jih hranili in množili družinsko izporočilo in farna skupnost. Ta vera se je ohranila na skrajnem zapadu v Normandiji in Bretaniji, na severovzhodu v Lotaringiji, na vzhodu v

savojskih Alpah ter v sevenskem pogorju na jugovzhodu. Vera teh ljudi je trdna ter v nekih območjih meji na praznoverje; znak — bi bilo treba pridjati — da prvenstveno in globoko korenini v večtisočletnem prirodnem verstvu. Ta sloj je Cerкви brezmejno vdan in se čuti v njej doma, kakor svojčas v svoji plemenski in zadružni skupnosti. Ta vera nima potrebe po izpremembah in novotarijah ter v tem pogledu nima v sebi dinamike; kakor ji je tuja težnja po reformah, ki bi mogle prizadeti bistvo krščanstva samo, tako nima v sebi tudi ne duha potrebnega osvajanja in akcije (ki je tudi svoje vrste reforma). Je vsa zakoreninjena v molitvi in požrtvovalna — spomnim se na arškega župnika, ki je pravi vzor najvišje poduhovitve te »kmetske vere« — zvesta ter pokorna, ne samo strogi nrvstveni postavi, ampak tudi zapovedi ljubezni v dobrih delih, kakor je to krščanska tradicija. Zakrament svetega Rešnjega telesa ti kmetje sprejemajo redno, čeprav ne pogosto, česar po mojem mnenju ne smemo zapisati zgolj na rovaš janzenizma, kakor večkrat beremo v naši literaturi, marveč v prvi vrsti prirodni konservativni miselnosti kmeta pa njemu že iz zgodnjega srednjega veka, če ne že iz časov njegove prirodne vere svojskemu gledanju življenja, ki zemske stvari pa človeško prirodu, kadar jo motri v njenem odnosu do višjega, razvrednotuje v prilog goli duhovnosti in božji prvini v vesoljstvu, tako da je razdalja med območjem prirode in nadprirode čezmerno velika in se človek ne čuti zadosti dostojnega za Boga.

Sledimo piscu »Etudes-ov« dalje! Ti koreninsko katoliški ljudje — pravi — smatrajo probleme, ki vznemirjajo slabo ali nič verujoče kroge, pa gibljejo tudi odkrito in docela verne, za prazne marnje, izvirajoče ali iz nrvstvene pokvarjenosti ali iz napuha. Kolikor zadeva to ljudi, ki so iz krščanstva že izkoreninjani in so mogoče tudi zapadli imoralizmu ali katerim je ves in vsak religiozni nazor o življenju problem, ima »kmetska vera« prav, če na take marnje odgovarja preprosto pa globoko pravilno, da je pravo človeka dostojno življenje brez Boga nemogoče in nesmisel, da je zemlja pač kraj preizkušnje, da brez trpljenja ni ne zmage ne nagrade, da je vojska kazen za neurejeno, Boгу zoprno in čisto preobrnjeno življenje, v katerem hočejo ljudje čimprej veliko zaslužiti, ne da bi pošteno delali, uživati zakon, ne da bi imeli otroke, vse nagrabiti zase, četudi drugi zato poginejo lakote — ali je kaj čudnega, če se potem družabni stroj pokvari in izbruhnejo take katastrofe, kakor je današnja? Je pa v taki miselnosti — pravilno pripominja »Custos« — tudi nevarnost, da človek bližnjega noče razumeti, kjer in kolikor je potrebno, da — tako bi nadaljeval jaz — zapira oči tudi pred takimi vprašanji, ki so deloma ali pod kakšnim vidikom upravičena in je prav, če se postavijo, in da vidi zlo voljo in pokvarjenost ter

napušen upor in prevzetno vedoželjnost tudi tam, kjer je pošteno iskanje in prizadevanje pa želja po poglobitvi osebne vere in po večji prosvetlitvi človeka in družbe v luči vere, ki po stari zlati sholastični formuli teži za tem, da prodre, kolikor je mogoče, v razodeto, prirodni red presegačo versko osnovno resnico z lučjo razuma (*fides quarens intellectum*). Take vrste konservatizem, ki časih sebe zamenjuje z »edino pravim katolištvom« — kot nazor in smer v dialektičnem smislu ga seveda najdemo razvitega šele v intelektualnih krogih — večkrat nastopa kot branilec verske resnice, kjer le-ta ni nič prizadeta, ampak gre le za njeno globlje umevanje, za neprestano rast našega spoznanja v širino in globino neizmerne religiozne zaklada, za odmotanje, če smemo tako reči, kar je vse vsebovano v njem kakor cvetlica v kali, kar ni mogoče brez postavljanja problemov in brez plodovitih nasprotij in napetosti raznih mnenj v mejah svobodnega razmišljanja — da ne govorim o samo po sebi umevni potrebi, da svoje versko gledanje in nravstvo pravilno primenjemo na dejanske razmere časa, ki prinaša vedno nove potrebe in odpira čedalje širja in doslej nevidena obzorja, zahtevajoč primernih metod, in da se seveda neprestano obogatujemo ob napredku vsega, kar zadeva spoznavanje prirode same. Konservatizmu, ki bi človeka in družbo v tem oviral, pač ne moremo in ne smemo slediti, da naša vera ne okameni v samo tradicijo, da bi nam postala gola institucija, le družabni postulat obče blaginje, tak »moraš«, kakor je država, ali pa »nacionalna osobitost in svetinja« v tem smislu, kakor je bila poganstvu. Da se konservatizem, zlasti v tako imenovani meščanski družbi, v tako miselnost in v tak ethos rad izrodi, to nam zgodovina zadnjih treh stoletij priča dovolj jasno. Pretirana do te meje, pomeni taka enostranska vernost omrtvenje duhovnega življenja in napredka, prav, kakor ga je prineslo krščanstvo — saj Kristusova vera ni kakor table, zaprte v skrinjo zaveze, mrtev kamen in mrzla zapoved, ki potrebuje čim manj duha, paragraf in pravilo ter program v točkah, marveč gorčično seme, ki se razvija na nepremagljivi podlagi verskih resnic božjega razodetja v čedalje jasnejše in bogatejše odkrivanje božjega, svetega, večnostnega v nas in nad nami ter v vesoljskem bitju in v vseh časih pod vodstvom Svetega Duha, ki nas po Gospodovih besedah bolj in bolj razsvetljuje v Cerkvi, ki je Sinovo skrivnostno telo, rastoče v njegovo dovršenost in polnost. Če bi naša vera ne bila to, potem ne bi imeli ne krščanske filozofije ne katoliškega bogoslovja, ne Justina, ne Avgušтина, ne Tomaža, ne Skota in vrhov novodobne vede o Bogu, ne bi se največji krščanski duhovi oplojevali ob Platonu, Aristotelu in drugih, bi ne bilo toliko šol in mnenj o svetih stvareh, ki so iskala v božjo resnico časih po borbi med največjimi nasprotji ter nam do danes pustila

odprto celo morje problemov, iz katerega štrle kot varna oprijemališča iz božjega dna večno veljavne dogme, ampak bi bila sinagoga, zapisana in že davno predana smrti.

Nekaj drugega je zdrav konservatizem, ki je proti prevesu revolucionarnih sil človeka prirodni branik osnovnih resnic in npravstvenih norm krščanskega (pa seveda tudi zdravega prirodnega) življenja; tudi če se časih upira stremljenjem, ki se izkažejo v teku razvoja kot dobra, nujna in rode koristne sadove, more biti blagodejen kot regulator in moderator, da le ne greši zoper potrebno ljubezen do bližnjega in ni zakrknjen prav proti vsakemu prodoru nove luči v svoj notranji svet. Taka vseskozi ustaljena, nevzburljiva in preprosta, hkrati pa blaga in vse dobro ter lepo vase sprejemajoča vera — ki, kakor vemo, ni morda privilegij enega samega stanu, ampak živi kot najzlahtnejši cvet od božje milosti ogretega srca tudi in ravno v vrhovih — je za vsak narod neobhoden rezervoar verske in npravstvene sile. Ta vera, ki danes v meščanskem sloju predstavlja tako rekoč osamljene otoke, v široki plasti kmetskega ljudstva še živi in le koristno je, če je — zdaj se zopet vračam k našemu duhovniku bojevniku — nekoliko trda, nepopustljiva in stroga; seveda, v današnjih razmerah časa je potrebna večje prožnosti in odpornosti, da ne bi ostala nesposobna za izžarevanje svoje verske sile na neverujoče, dvomljivce in indiferentneže v toliki meri kakor doslej, in da bi pokazala večjo gibčnost ob pobudah cerkvene avtoritete same, ki so tudi za korenine tega pobožnega naroda nekaka »novotarija«. Vsekakor pa je to ljudstvo, ki še črpa vase skrivnostne sile zemlje, vir, iz katerega potekajo vse preporodilne sile Francije (pa vsakega katoliškega naroda sploh) in na katero se mora opirati tudi tisti katoliški intelektualec, ki ni izšel neposredno iz kmetov.

II

Kakor vidimo, velja, kar je »Custos« opazil, v bistvenem oziru za vsak katoliški narod, prav za prav za vsak narod sploh, kar se tiče njegove verske strukture; prvobitna verska energija in npravstvena rezerva ljudske celote je kmetski stan. Iz tega pa ne smemo sklepati, kakor sklepa sodobno brezbožno gibanje, da je krščanstvo neke vrste pağanizem, vera kmetske ali fevdalne biti, ki se menja ali sploh premine, ko napoči nova socialna skladnja družbe in naroda. To ne velja niti za one univerzalne vere, ki so nastale pred krščanstvom ali za njim, prav posebno pa ne za Kristusovo, ki je vesoljska v svojem bistvu kot razodetje resnice, poti in življenja v odnosu človeka do Boga ne glede na kakršne koli prirodne razlike krvi, zemlje, stanu, kraja in časa. Zgodovinski začetki krščanstva, kakor vemo, niso bili v kmetstvu, ampak v mestu, njegov glavni apostol

je bil intelektualec in maliki so se držali najdelj v vasi in v plemenskem klanu. Tega bi ne poudarjal, če se ne bi bilo danes tudi nekih dobromislečih krogov ob vojni katastrofi polotilo malodušje, češ krščanstvo se je sploh preživelo, nujno ostareva in izsihuje, ker nastaja nov svet stroja, kolektiva in množične vere v zemeljsko blaginjo, neodvisno od višjih sil, ki se morajo umakniti človeku, ki si čedalje bolj osvaja gospodarstvo nad vesoljstvom. Menda ni treba tega mišljenja še pobijati, saj človek kot »razvijajoče se božestvo« — taka je namreč najnovejša vera — nikoli ne bo neomejeni gospodar vesoljstva, ampak je bolj njegova igrača in bo to ostal — čudno je le, da se zmote starih enciklopedistov ponavljajo skoraj po dvesto letih v nacionalnih in socialnih totalitarizmih našega časa, odete v neko mistiko! Krščanstvo je vera večnega življenja tudi za meščana in za delavca; če med njima plahni, niso vzrok ne stroji ne bolj individualističen ne bolj kolektivističen gospodarski red in način materialnega življenja, ampak tisti ethos, ki odvrča te sloje lažje od duhovnih vrednot krščanstva, kakor kmeta, ki vse živeje čuti zavisnost od najvišje sile in vrednot. Za to je ta stan tako važen činitelj za religiozni prepород današnjega Eona, da ne govorim o njegovi važnosti za goli prirodni red sam, ki ohranja zdravo življenje naroda in njega čisto prirodno silo obnove. Kako v tem pogledu stoje stvari pri nas, o tem si ne upam izreči končne in vseskozi veljavne sodbe; na vsak način nas ne sme zapeljati občudovanje trdne vere francoskega kmeta v Bretaniji ali v Sevenih, da bi po tem kopitu sodili tudi naše dokaj različne razmere. Če je krog tega korenito vernega elementa v Franciji sami ozek, je pri nas še bolj, ker se urbanizem v našem narodu zaradi odsotnosti večjih prirodnih in drugih zaprek širi naglo v vsa območja življenja in najde z vsemi razkrajajočimi vplivi, ki ga spremljajo, odziva v značaju, ki slabo reagira na posege v svojo duhovno bit, je zelo izpremenljiv, premalo odporen in preveč do vzeten v tem oziru; vse se ga močno dojme in se mu hitro vpečati. Tudi naš kmet je postal problem in delo obnove našega človeka v njega duhovnih koreninah se mora zastaviti na vseh vzvodih, pri kmetu, meščanu in delavcu, ki se pri nas že na širokem pasu zlivajo skupaj v sivo enoličje, kjer v borbi za dostojno življenje nadzemski ideali bledijo, na mesto njih pa stopijo topost ali hladno stvarno mišljenje ali pa revolucionarno iskanje boljše družbe človeškega bratstva. Nemara so ravno inteligentni elementi, ki jih giblje plemenit nemir, da bi se človek in svet predruščila, najbolj sprejemljivi za verski in npravstveni prepород, oporo pa mora imeti tako prizadevanje v Franciji prav tako ko pri nas in po vsej Evropi v neizčrpnem viru prirodnega življenja, ki se vedno obnavlja iz skrivnostnih sil zemlje in neba.

Poleg kmeta kot nositelja narodove verske tradicije pozna Francija tudi aristokracijo in del pariškega velemeščanstva, ki ohranjata katolištvo, kakršno je od nekdanj bilo; v armadi jima pripadajo važna mesta, v miru se iz te srede rodi veliko misionarjev. V nasprotju s tendenčno bajko liberalnega meščanstva in proletarstva, ki mu je aristokracija istoveten pojem z izrodelostjo, najdemo tu zraven trdne in čiste, naravnost otroške vere in v mnogih slučajih goreče pobožnosti tudi zdravo in solidno npravstvo, ki se posebno odlikuje po globokem čustvu dolžnosti, odgovornosti in požrtvovalnosti v službi naroda. Neposreden vpliv tega sloja je kajpak zelo omejen, na množico skoraj enak ničli; pač pa gredo iz tega kroga nevidni predori v vse kulturno in literarno življenje Francije, da ne govorimo o blagoslovu, ki ga ima krščanska karitas, ki je doma v teh krogih.

III

»Custos« prehaja k veri iz navade — religion de convenances. Kmetске vere seveda ne smemo šteti semkaj; kmetovo izročilo ni navada, ampak duhoven zaklad, ki se hrani iz roda v rod, k e r je svet. Navada tistega meščanskega stanu, ki ga ima v mislih pisec »Etudesov«, pa je tista navada, ki spada med vrednote, potrebne za dostojno socialno življenje z gotovimi neprekršljivimi moralnimi pravili; je, kakor mi pravimo, to, kar se spodobi. »Custos« meri na tiste kroge, ki jih delavstvo imenuje »katoliške buržuje«. Navadno so to ljubeznivi ljudje, duhovnika imajo radi in mu izkazujejo vse usluge ter ne zamudijo nobene farne prireditve v kakšen dobrodelen namen. Nedeljske maše ob dvanajstih se ne udeležujejo zato, da bi se hinavsko pokazali, ampak ker se obenem, ko opravijo svojo krščansko dolžnost in so deležni božjega blagoslova, počutijo tam v dobri družbi. Na fronti — kakor nam pripoveduje naš abbé — pa ti dobri fantje, ki so večinoma bili gojenci verskih šol in institutov, svojemu tovarišu duhovniku večidel ne delajo preveč časti. Ker so po velikem delu po pisarnah in drugih napravah za utrjeno črto, si privoščijo časih bolj razpuščeno življenje in svoj oficialni katolicizem smatrajo za združljiv s svojimi nesocialnimi praksami. Religija jim je pač posvetna, socialna, lahko bi rekli tudi politična vrednota, če bi katoličanstvo v Franciji bilo kot politična enota organizirano; njihova privezanost k Cerkvi je predvsem zadeva lojalnosti. »Kar je pridobil v internatu pravil pobožnosti in morale, to mu zadostuje za vse življenje« — pravi naš abbé z ljubeznivo ironijo. Verskemu prepričanju ta posvetni katoličan nekaterih užitkov ne žrtvuje rad, svojega napačnega zadržanja pa se ne zaveda ali mu vsaj ne gre veliko k srcu. Ta sloj je najbolj kriv, da takò izvestni farizeji kakor tisti neverniki, ki so to v dobri

veri, v velikem številu takih katoličanov vidijo povezanost Cerkve in kapitala. Tak posvetni kristjan uniči ves trud učene ali pridigujoče apologetike. Razveseljivo je — kakor nadaljuje »Custos« — da ta tip v Franciji počasi umira; vsaj zdi se tako. Vendar pa v posvetnem katoliku, ki smatra, da je njegova vera načelna stvar, katero navadno tudi odločno brani, če jo brezverci napadajo, klice dejavnega krščanstva iz višjih, nadnaravnih nagibov niso popolnoma potlačene, čeprav se v svojem intimnem nagonskem življenju ne čuti preveč vezanega na njega zapovedi. On je — tako bi rekel človek po nemški prislovisci — boljši od svojega slovesa in če se znajde v položaju, da mora izbrati med skrajno heroično žrtvijo in med odpadom od vere, izbere skoro v vseh primerih pravo. Takih mučenikov je imela Francija za časa revolucije pred stopetdesetimi leti veliko; tudi Španija nam je nujala veliko takih zgledov v minuli državljanski vojni.

Popolne analogije med tem lahkomiselnim francoskim »oficijelnim katolikom« in za silo vernim intelektualcem v naših deželah ni; zdi se, da je posebnost romanskega kulturnega kroga. V deželah nemškega kulturnega vpliva se katolik iz navade razteza veliko delj in šire; prav povsod ga najdemo, kjer je to njegov socialni ali politični interes. Religiozni fond francoskega meščana, ki se ni odtrgal od katoliškega duha in se je politično opredeljeval večinoma v desničarsko nacionalnih strankah, je gotovo večji nego v onih deželah, v katerih je doma neki versko nejasno opredeljen liberalizem in je tudi šola versko nevtralna. Seveda je posvetni katoličan, naj bo v Franciji ali pri nas, več ali manj negativna postavka v katoliškem verskem življenju in delovanju, čeprav bo imel vedno večino, ker povprečen človek bo na svetu vedno v večini, naj se s sv. Janezom, ki je govoril o onih, ki niso ne mrzli ne topli, še toliko jezimo nanj. Vsako misel in vsako stremljenje, tudi najidealnejše in najsve-tejše, tlači povprečnež na svojo raven, ga priliči v svoji praksi »realnim« zahtevam vsakdanjega življenja, to je, njega nagonskim silnicam, in je zadovoljen, če se ohranijo neka načela, neki obči red in toliko idealizma, kolikor ne škoduje sebičnim koristim posameznika in gotovega kroga ali gospodarskega stanu. Ni to seveda noben program, ampak prirodna nezavestna dejanska usmerjenost, ki je vzrok, da je tej večini kar instinktivno zoprno vsako stremljenje, da bi se dvignilo življenje višje, tudi na verskem območju. Vprašanje za vsakega, ki mu je do tega, da življenje v svitu večnosti poraja vedno novo življenje, da se povišuje in poduhovlja, da res prešinja vsa območja človekovega in družbenega nra in ga, če treba, preobrbe s silo duha iz temeljev, je to, da bi buržuazna miselnost povprečja, ki se časih skriva tudi za upravičenim zdravim konservatizmom pristne

vere, ne prevladala tako, da bi duh začel odmirati, da bi krščansko mišljenje zamrznilo in se izpraznilo v samo formo. Saj se je to v velikem delu Evrope v veliki meri že zgodilo in vsa prizadevanja Cerkve gredo za tem, da se viri katoliškega duha in dejavnosti zopet osvobodijo ledene skorje, ki jih je pokrila. To in samo to — ta samo pa je vse! — je pomen in namen sodobne katoliške akcije. Žive sile zbirati, omrtvujejoče pa, ki izvirajo iz posvetljenega krščanstva, izločati, je edina naša naloga in ogromna; le živi duh jo zmore — vsaka umetnost pa odpove.

IV

Kaj pa tisti, ki so več ali manj popolni brezverci? Naš abbe pravi, da je to brezverstvo prav za prav neka globoka brezbriznost (indifference profunde), ki objema kmetsko prebivalstvo srednje in južne Francije, to je, večino francoskega kmetijskega življa, tako zvane srednje stanove, državno uradništvo in učiteljsstvo, provincialno inteligenco in sploh vse, kar hoče biti svobodomiselnost v dobri veri, da je katolicizem nazadnjaški, ter, kar šteje največ, industrijsko delavstvo. »Indifference profunde« te večine prebivalstva utegne po mojem mnenju biti v nekem delu teh slojev še nekaj več, namreč skoro popolno brezčutje za versko plat življenja sploh. V tem delu pojemanje bojevitega antiklerikalizma, ki ga »Custos« zaznamuje kot dobro znamenje za bodočnost, pač ne pričaja za kakšno možnost preobrata; v našem kulturnem krogu menim, da vsaj za enkrat gotovo ne. Tu pripisujem splahnjenje antiklerikalizma deloma baš religioznemu brezčutju, kadar človek izgubi malo da ne ves smisel za višje vrednote duhovnega reda, za sveti red stvari, za vse, kar je *μετὰ τὴν φύσιν*. Taka miselnost, mislim, da bo ostala še dolgo najhujša ovira vsakemu verskemu prerodu, kljub temu, da se ne izdejskuje več v antiklerikalizmu, ker pač smatrajo, da vera in Cerkev nista več prava objekta borbe, ki je po njihovem občutju itak že izvojevana. Marsikdo iz tega tabora tudi v akciji za poživitev in ponotranjenje krščanstva ne vidi nobene nevarnosti, po mojih vtisih zato, ker se mu pač ob prizadevanjih, da bi krščanstvo šlo v globino duše in se osredotočevalo po apostolskem zgledu prvobitne krščanske gorečnosti okoli osebnega izveličevanja, ne vem ali opravičeno ali ne, dozdeva, da je to le znak slabosti, beg iz reševanja realnih problemov sveta v nedostopno svetišče izbranih. Najbrž pa teh krogov tudi občestvena akcija krščanstva ne bo mogla veliko premakniti. Neki del tega sveta pa je skeptičen v tem smislu, da za duhovne stvari ni brez interesa, čeprav utegne po Pilatovem zgledu skomigniti z rameni, če ga vprašaš, kje je po njegovem mnenju resnica. Dočim je že čisto zmaterializirani povprečni inteligent, ki je,

naj bo še tako dobrohoten, precej breznaden objekt za vsak apostolat, pa je skeptik bolj dovzeten za idejo in pokret povratka k evangeliju, ker se za skepso v znatnem delu tega kroga skriva močna žej po resnici. Iz te srede so večjidel konvertiti, če jim kak hipni pa mogočni vpogled, ki se zbudi navadno ob kakšnem duševnem pretresu, pokaže, česar jim ni moglo pokazati brezuspešno razmišljanje s svojimi dvomi. »Custos«, ki je bržčas sploh bolj optimist, pa ima, kar se tiče Francije, gotovo prav; antiklerikalizem se je v tej deželi znatno bolj preživel ko v srednji Evropi, je pa odvisno od cele vrste dejstev, ali bo docela zamrl ali pa mogoče v kakšni drugi obliki zopet vzplamtel. Avspicije za krščansko renesanso so v Franciji našega časa bolj ugodne ko v kateri koli drugi katoliški deželi. Inteligent, ki ga označuje globoka indiferenca, je po »Custosovem« pričevanju že omajan; ne glede na to, da se je težko, če ne nemogoče, docela odtegniti vplivu tradicije pobožne Francije — redko je najti v strelskem jarku svobodomiselnega izobraženca brez svetinjice — brezverstvo očitno ne zadovoljuje več francoskega človeka meščanske sredine. Antiklerikalna gesla se čutijo že kot fraze. Celó bivši vodje proticerkvene borbe, predvsem učitelji, štejejo v svojih vrstah le še malo »individualnih« antiklerikalcev; njihovo svobodomiselstvo je le še bolj svoje vrste političen rudiment (bi jaz rekel), preostanek materialističnih nauk, poburženost (kakor pravi naš abbé), nadalje produkt miljeja ter uradnega pritiska pa seveda navade, ki je tem močnejša, čim bolj je povprečnež po sebi malo sposoben za avtonomno duhovno življenje, naj bo zapisan pri naprednjakih ali v katoliškem taboru. Na fronti se francoski svobodomislec nasproti duhovniku obnaša zelo taktno in v mnogih primerih mu je prisrčen tovariš. Pač stvar dobre vzgoje in prirodnega plemenitega nrava...

Ko prehaja »Custos« k katoliškemu elementu v pristnem pomenu, nas preseneti z nekaterimi zelo zanimivimi opazovanji in sodbami. Pravi, da je duhovniku časih laže najti duševnega stika z nereligioznim kmetom in delavcem, kakor s katoliškimi inteligenti. Kakšni so ti katoliški inteligenti? Večinoma visokošolci pa mlada inteligenca, ki je v raznih svobodnih poklicih in državnih službah, ki jo je že zajela katoliška akcija ali pa so fantje iz dobre katoliške rodovine. Ti ljudje so po veliki večini praktični katoliki, na svoje začudenje pa izvemo, da se avtorju članka, ki govori v imenu duhovnikov na fronti, zdi njihovo versko mišljenje »senčno«, zelo subjektivno pobarvano, svojevrstno, in da imajo do duhovnika neko distanco. Indiferenten ali celo neveren delavec, pravi naš abbé, večkrat duhovnika, h kateremu ga vleče njegova umska in srčna kultura, bolj razume in prej najde z njim pravega kontakta kot te vrste inteli-

gent, ki od duhovnika predvsem zahteva organizacijskega ali propagandističnega talenta. Nekaj drugega zopet predstavljajo mladi delavci in učitelji, ki so bili do nedavna hudi protiverski propagandisti pa jih je osvojilo žosistično gibanje. Žosizem je pač čisto svojevrsten cvet francoskega duha s posebnimi metodami, kako si pridobiti mlada srca: njegova vera je preprosta, kakršna pač mora biti, če naj po svoji odkritosrčnosti, svežosti in sili zgleđa budi življenje; ni produkt refleksije, ampak dejavnost jasne resnice, vesela in zaupajoča pa goreča ter se je od našega časa naučila načina organiziranega dela — mogoče, meni »Custos«, je žosizem časih celó nekoliko preveč nagnjen v to tehnično stran apostolstva, ki se ne sme pretiravati, da ne bi trpel duh. — Ta krog je res elita, vero prakticira v vseh pogledih, v njej ni nič prelomljenega, ampak vse enotno in zvezano; razume se, da se ti mladi ljudje tudi na fronti vsak dan obhajajo. Ta kader krščanskih delavcev in učiteljev ter drugih skromnih nameščencev ni samo goreč, ampak tudi prešinjen čuta svojega važnega poslanstva in odgovornosti. So pravi apostoli, ki vedo, da hranijo bogastva, katerih so njihovi neverni bratje žal oropani, in da je njihova sveta dolžnost, da jim te vrednote posredujejo. Skrivnost njihovih uspehov pa je v prvi vrsti v tem, ker so ves čas v strahu, da ne bi naredili niti najmanjše stvari, ki bi mogla kompromitirati njihovo poslanstvo, jih potisniti na meščansko povprečje življenja in pokazati tisto nedoslednost med idejo in prakso, ki je najbolj kriva razkristjanjenja množice, ki že dolgo ni več videla živega krščanstva. To prizadevanje te mlade elite, da sebe drži na višku, združeno s skromnostjo in ljubeznijo, ta njena heroična volja, ki trpi, se premaguje in boji ter je vedno na straži, da bi dejanja odgovarjala idealu, predstavlja ogromno silo.

Sledi zelo zanimiva ugotovitev. »Custos« ugotavlja, da tudi ta slika ni brez sence: iz te srede se pojavlja izrastek, ki prevrača mlado katoliško obnovitveno gibanje v neki »antiklerikalen profetizem, ki hoče reformirati Cerkev, ne da bi sam sprejemal nase velike žrtve in odpovedi ter disciplino duha in telesa, katero Cerkev nalaga svojim članom; tej zmoti zapadajo ali fanatični elementi ali pa bohèmi«. Mi francoske razmere veliko premalo poznamo, da bi si mogli točno predstaviti in razložiti tip, ki ga je pisec v »Etudesih« označil s temi par potezami; tudi ta tip utegne biti čisto francoski, naš, vsaj v tej obliki, ni. Kdor pozna notranje borbe, ki so svojske prav vsakemu duhovnemu življenju, ta hkrati ve, da večni Duh tudi Cerkvi ne prizanaša z zmotami njenih živih članov, ki jih v svoji neskončni modrosti dopušča. Ker si je treba resnico, ki je samo ena, nespremenljiva in večna, osebno prisvojiti, da je res naša last; ker

vsako tako prisvajanje človeka v mnogih primerih stane večje ali manjše duhovne borbe in ker zahteva tudi poleta, ki je v enem bolj, v drugem manj drzen; ker je zaklad religioznih resnic položen v zelo različne osebnosti in ker so razodete verske resnice *μυστήριον*, skrivnost, ki tako zelo presega ustvarjeni razum, da nam je v njeno brezdanjo globino s pomočjo od milosti vere razsvetljenega razuma pač dan globlji in bogatejši vpogled, ne moremo je pa nikoli dozreti tako do dna kakor naravne resnice² — zato se je pač večkrat zgodilo in se še godi in bo, da se marsikdo v prizadevanju, da bi to resnico objel čim bolj, izpodtakne ter butne v temo zmote. V tem dejstvu je utemeljeno nezmotno učenje Cerkev, ki bdi in pazi, da bi nas temna sila ne izvabila popolnoma in trajno stran od prave luči k goljufivim videzom resnice. Toda tako ogromno je torišče svobodnega razmišljanja in udejstvovanja ter razmaha v kraljestvu vere, na katerem dogme, tako kakor aksiomi matematike, niso ograda, obdajajoča in zaklepajoča naš duhovni svet krog in krog, ampak varni oprijemi, zanesljive markacije in trdna opirališča duši, rastoči do Boga na poti, ki je usmerjena v neskončnost, da moremo v tem prizadevanju, borbi in vzponu razvijati vse svoje sile, možnosti in različja. Nikoli ne bo konca temu neutrudnemu pogonu navzgor, dokler bomo v tem kozmosu romarji k Bogu, nikoli, tja do trenutka, ko bomo gledali iz obličja v obličje! Vedno bodo na tem ogromnem prostoru, prepuščenem svobodnemu poletu našega uma in plemenitim nagibom naše samodejavnosti, najrazličnejša mnenja, šole, poizkusi, pa tudi trenja, napetosti in medsebojni spori, kako razlagati, kako se še globlje z razumom približati čim popolnejšemu umevanju Skrivnosti in kako v osebnem in družabnem življenju uveljavljati resnico božjega razodetja. Če bi tega ne bilo, bi Cerkev ne imela takih in tolikih vrhov svoje verske filozofije, take zgodovinske dramatike, takega bogastva svojega razvoja na zemlji; tudi v duhovnem svetu vere so nasprotja oplajajoče počelo neusihajočega življenja — *πόλεμος πατήρ πάντων*. Kadar zaidejo take napetosti v skrajnost, kjer prestopijo mejo med resnico in zmoto, pa nemalokrat zmota in zmotna stremjenja, ki so se ločila od Cerkev, pokažejo na napake v življenju krščanske družbe, ki so to ali ono zmoto kot skrajni, vse bregove prekoračajoč zablodel protest omogočile; v tem smislu je rečeno: oportet et haereses esse. Viharji, vrenja, pretresi, tudi v duhovnem svetu dejavne katoliške vere, ki ni samó učinkovanje božjega elementa, ampak potrebuje človeškega sodelovanja, večkrat doprinajajo svoj veliki providencialni delež k potrebnemu izčiščevanju.

² Glej polemiko dr. Kienitza proti gnosističnemu pojmovanju verske resnice, kakor ga zagovarja Koepgen v svoji »Gnosis des Christentums«, katoliška založba v Solnogradu, 1939, v »Hochlandu«, januar 1940.

Tudi danes boj za nov svet ne more biti brez take dramatike, saj je veliko težji, kakor je bil kdajkoli v zgodovini človeštva. Potem ko se je odigrala borba za temeljne resnice razodetja same v okviru vsaj do neke mere splošnega pogleda na kosmos in smo nato od sredine petnajstega stoletja, ko se je grški idealistični nazor umikal atomističnemu, ki je vesoljstvo umeval kot ogromen mehanizem, ki se je sam ustvaril in se sam po svojih »železnih« postavah giblje, pa je dosegel svoj višek v materialistični teoriji razvoja, smo danes v panteizmu, kakor bi bilo po mojem mnenju najbolj primerno imenovati vse, kar danes skuša zopet raztolmačiti bitje in življenje z nekega transcendentnega ozadja, ki je nek brezosebni, aracionalni nekaj. Toda tista velika množica, ki ji ni več mar nobene metafizike, naj izvaja bitje iz ideje ali materije, sledi zgolj blagru na zemlji, v katerem je prirodno-etična žejja po pravici pomešana s fantastičnimi predstavami o vsemoči človeka in tehnike, ki bo mogla sebi ukloniti vse kozmične sile, da bo življenje res užitek; dočim se na nekaterih vrhovih že svita, so vse doline še zagrnjene v meglo pričakovanja takega zemskega raja, ki prav ničesar nad seboj ne potrebuje. Stališče kristjana je v tem somraku tako težko, kakor ni bilo še nikoli: kar mu stopa na pot, ni zamirajoč paganizem, ampak osvajaalne sile, ki so le slabo odete v plašč »nazorov«, marveč so se polastile vitalnih nagonov in teženj ogromnega človeškega kolektiva in jih vodijo v svojo smer; bodoči svet, ki bo zopet oboževal to, kar je oboževanja vredno in veroval v namen življenja po božjem zamislu, je še daleč za gorami. To pa vemo, da ga moramo in moremo pripraviti predvsem po krščanstvu dejanja, po prepričevalni sili duhovnega življenja in vpliva od osebe na osebo pa po pozitivnem, praktičnem sodelovanju predvsem pri reševanju socialnih vprašanj, ki utegnejo povzročiti še ogromno krizo človeštva, proti kateri sedanja ne pomeni več ko senca, ki koraka pred njo. Šele potem, ko se temelji bodočega človeštva polože v praktičnih prizadevanjih in rezultatih, bo v materijo pogreznjena množica začutila potrebo, da treba tehničnemu delu d u š e, da tudi novo socialno življenje in solidarnost ljudi ne more shajati brez faktorja ljubezni, da je našemu bitju in žitju treba božjega duha, da je uresničenje Kristusovega nrvstvenega ideala res nujna zahteva in neobhoden pogoj resničnega človeškega blagra. To je pot, ki jo nakazuje miselnost sodobnega človeka, ki se v več bistvenih pogledih res razlikuje od človeka preteklih dob, če nočemo, da bi se svet še dokaj časa uredil in urejal sam v smislu nekega čisto prirodnega bratovstva, medsebojne strpnosti in plemenitosti,³ kar je veliko premalo. Na pravi poti že smo, toda da ne gre

³ M. Leroy: Henri de Saint-Simon; uvod.

brez vsake stranpoti, brez zanihanja v to ali ono skrajnost, to nam baš dokazuje opazka našega abbeja o gotovih »zelotih in bohemih« katoliškega mladinskega gibanja v Franciji, ki bi radi vse brez poklicanih usmerjevalcev reformirali po svoji pameti; vsaj tako razumem njegovo označbo takih zaletov kot »antiklerikalni profetizem«.

Ves ta dolgi ovinek sem napravil zato, da pokažem, kako tudi francoskemu katoliškemu obnovitvenemu gibanju niso prizanešene te in one krize — ki jih »Custos« po mojem prepričanju nekoliko pretirava — in kako so skoro neizbežne, kjer se udejevtvujejo živi ljudje in ne stroji; današnji svet moremo premagati le z velikim potrpljenjem, umevanjem in modro ljubeznijo, za kar imamo danes prav na vrhovih katoliške Cerkve sijajne zglede! Vrnimo se zopet h »Custosu!«

V

Na fronti — tako zaključuje C. svojo študijo — imamo končno veliko množico napol kristjanov napol poganov; tip, ki je v marsičem podoben onemu, ki ga je naš abbé označil kot »oficielnega katolika«. Dočim pa se ta sam ima za katolika in se s tem ponaša, čeprav mu je katoličanstvo pretežno posvetna vrednota, pa napol-kristjanu ni veliko na tem, za kaj ga v verskem pogledu imajo. Je pač indiferenten, čeprav ga C. ne šteje med globoke indiferentneže, ki so prav za prav sploh brez vere. Kakšen je torej naš napol-kristjan? On ločuje versko stran življenja, ki obstoji zanj v nekaj obredih, od ostalega življenja, ki ima svoje zakone. Vera je vera, posli so pa posli. Ne da bi tajil Boga ali kaj višjega sploh, so mu nadprirodne stvari terra incognita; njegova religioznost je bolj svoje vrste sentimentalnost, časih ga prešinja veličastvo vere, časih ga gane njena slovesna resnoba ali pa njeno vstajensko veselje. Zato mu tudi njeni večji prazniki nekaj pomenijo, in na Veliki petek, na Vstajenje pa na Božič in Vse svetnike ne zamudi bogoslužja. Nekoliko globlje sega njegova vera tam, kjer čuti potrebo po kakšni višji zaščiti proti nevarnostim življenja; odtod zaupanje, ki ga ima v nekatere posvečene predmete, ki naj ga varujejo smrti in drugih nadlog. Od zakramentov poznajo napol-kristjani krst in zakon, otrokom pustijo, da poslušajo krščanski nauk in se vpišejo v verske organizacije. Obhajajo pa se ne. Pri sveti maši na fronti, ki ji prisostvujejo vojaki v velikem številu, se obhajajo komaj trije, ki so vsi iz elite. Zakon z enim samim otrokom je v indiferentnih krogih naravnost neprekršljivo pravilo. Vere kot oblikovalke javnega življenja ne poznajo, zato se jim zdi čudno, če kdo išče v sedanji vojski kakšnih

višjih momentov ter nikakor ne razumejo, da bi je mogli biti po nekrščanskem mišljenju in življenju deloma krivi tudi oni. Zanje je samo po sebi umevno, da se bo, ko bo vojne konec, normalno življenje nadaljevalo tam, kjer se je nehalo in bo teklo naprej po starih tračnicah. Srečni ljudje! ... Njihova vera je »degradirana vera«, kakor jo imenuje Custos, lahko bi rekli tudi degenerirana vera, ki se je skrčila in posušila; je prav za prav le kultura, v kateri so se ohranili ostanki krščanske verske tradicije.

Zadnje besede pisca v »Etudesih« so kakor vizija bodoče Francije in sveta, ki bo kakor izgubljeni in spokorjeni sin zopet sedel za očetovo mizo v praznih oblačilih in bo delal za rast in procvit kraljestva božjega. V Franciji vsaj je minula doba, ko je duhovnik bil kakor okuženec v javnosti obdan od zidu preziranja in sovraštva in na fronti se celó ateistični delavec obrača z zaupanjem nanj. »La quarantaine est levée!« — tako konča »Custos« svojo zanimivo študijo.

* * *

To je slika, ki vsakega katoličana navdaja z zadoščenjem in veseljem; kljub temni senci, ki leži na slovanskem vzhodu pa na nemških deželah, zarja vstajajočega Eona preporojene vernosti že rdeči obzorje. Toda borba za tak lepši svet v polni luči krščanstva bo trajala še dolgo, in jaz se bojim, da se mnogi udajajo prezgodnjemu optimizmu. Kitajski pisatelj Lin Ju Tang, ki nam je prvi tako razkril dušo svojega naroda in dežele, da jo razumemo, je, ko modruje o krščanski Evropi, zapisal tudi tale stavek: »Sodobni liberalni katoličan in pogan sta si zelo podobna: njuna razlika se zapazi šele, kadar začneta govoriti o Bogu.«⁴ To je povedano drastično, a je resnično. Tako zvedenelo, degradirano in zaledenelo krščanstvo nas obdaja okoli in okoli: ono je edina in največja herezija našega časa in se koti tudi v naši sredi. V njem se rodeva in klije brezboštvo, ki se potem razvije v očiten odpad in deklariran paganimizem prirode, plemena ali kolektivnega blagra. Preden se to oledenelo »krščanstvo« meščanske

⁴ Lin Yu Tang: My country and my people (Moja dežela in moj narod) in The wisdom of smiling life (Modrost smehljajočega se življenja), 1938. V obeh knjigah, ki sta prav klasični in točni podobi kitajske miselnosti, skuša pisatelj pokazati, koliko ta miselnost mirnega in zmernega udobja življenja, ki teče zgolj po strugi prirode, prekaša krščansko. Obe knjigi je prevedla znana pisateljica Pearl Buck, ki je napisala tudi sama roman o kitajski biti, »Dobra zemlja«, ki je preveden tudi v slovenščino. Tudi ta roman je prikrita apologija golega prirodnega življenja po pameti.

tradicije ne odtaja, bo borba z naturalizmom, kakor bi vse sodobne protikrščanske tokove imenoval z najbolj primernim izrazom, slej ko prej težka in bo stala še velike žrtve in izgube. Celó zelo dobri ljudje se na razvalinah dosedanje civilizacije oprijemajo nauka, da moramo zopet začeti »zdravo animalično življenje«, zato ker smo izdali telo, da se moramo zopet spoprijazniti z materjo zemljo, se izkopati v luči sonca in se modro vdajati nagonom krepkega življenja, da moramo vse, kar si želimo onstran, skušati realizirati v svojem minljivem tostranskem bitju in predajati bodočim rodovom — onstran namreč ni ničesar, kakor samo izmenjajoče se življenje neprestano sledečih si pokolenj na zemlji . . .

V predavanju, ki ga imel februarja meseca v rimskem Studium Christi univerzitetni profesor patologije Luigi Gedda, goreč in vodilen član katoliške akcije med italijansko mladino, berem stavke, ki mi potrjujejo mnenje, da je zlo naturalističnega gledanja globoko zajedeno v sodobno družbo. Inteligenca, pravi Gedda, si po pretežni večini sploh ne postavlja več vprašanj, ki vežejo končno bitje na neskončno. tako zvana podzavest, v kateri počivajo in eksplodirajo animalske strasti, ima danes popolno oblast nad zavestnim razumom in voljo, čutnost prevladuje in določa vrednotenje življenja. Italijanski profesor patologije tudi prav pripominja, da je znanstveni materializem premagan, da pa praktični materializem prešinja in usmerja vso delavnost družbe, v kateri živimo kristjani. Res so zaenkrat za krščansko obnovo sveta najbolj pripravljena tla na območju duhoslovnih in prirodoslovnih ved; filozofija pa veda o vesoljstvu in o živih bitjih sta se sprostili okov, ki so ju oklepali zadnja stoletja in dajeta človeku možnost, da bi se njegova nemirna duša ob podobi sveta, kakor sta ju v našem stoletju ustvarili in jo v ogromnem trudu pa s čudovitimi vpogledi dopolnujeta, lahko utešila in zahrepenela po življenju na višji ravni. To hrepenenje slutimo in čutimo povsod, saj je prav pogrezanje v materijo tisto, kar mora roditi v srcih veliko praznino in željo po osvoboditvi od njenih vezi v lepo in dobro, po božjih potih stopajoče življenje. Toda skorja, ki je srca obrasla, je globoka in trda in ogromen napor bo še potreben, da jo prebije toplota krščanske dejavne ljubezni.

Ta borba torej ne bo lahka. Vse mogoče poizkuse — tako sem prepričan — bomo še imeli, da bi človeštvo našlo srečo in mir pa možnost dviga nad preteklost na goli prirodni podstavi. Le moč in žar prečiščene krščanske osebnosti, ki sama res živi vsa v nadprirodnem svetu pa z njega preraja zemsko življenje po tej moči sami, bo po mnogih prevarah prepričala svet, da išče v napačni smeri.

Rast naroda in nazadovanje rojstev v Sloveniji.

Dr. Ivo Pirc.

Narod je politična, gospodarska, socialna in kulturna skupina — organično telo — sestavljeno iz posameznih celic, družin. Rast telesnih celic pomeni rast celega telesa — rast družin je rast naroda. Nasprotno začenja s propastjo družine propadati narod. O mnogih narodih, primitivnih in visoko kulturnih, ki so se izgubili z zemeljske površine, je dokazano, (Grotjahn¹, Ploss-Barthels², Berkusky³, Aristotel⁴, Soranus⁵), da jih ni uničila morda njihova telesna degeneracija (sterilnost), marveč njihova volja za zmanjševanjem števila otrok. Grotjahn¹ pravi: »Zakaj so izginili Grki in Rimljani, dočim so preživeli Judje prihod in odhod vseh narodov zgodovinskega starega in srednjega veka? Ne, ker so se kvalitativno izkoreninili, marveč ker so svojo narodno številčnost vzdrževali nič več z lastnim razmnoževanjem, pač pa s sužnji in tujci, dočim se je posrečilo Judom do sedanjega stoletja zavarovati si kvantitativno izdatno razmnoževanje z verskimi običaji, zakoni, tradicijo in z gospodarstvom. Stalno zmanjševanje ljudske množice mora zanesljivo voditi v propast naroda, v narodno smrt.«

Vzlic številnim vojskam, kugam in različnim drugim šibam v prejšnjih stoletjih so se z d r a v i narodi množili in so toliko hitreje izgube nadomestili, čim večje so one bile. Odločala je njihova notranja vrednost, sposobnost njihovih družin. Tako se je pomnožilo od začetka do konca 19. stoletja prebivalstvo Nemčije od 23 na 53 milijonov, prebivalstvo Anglije od 9 na 31 milijonov in prebivalstvo Francije od 27 na 39 milijonov, prebivalstvo Evrope od 175 milijonov v letu 1800 na 510 milijonov v letu 1931 (Grotjahn¹, Roचाix⁶).

V Franciji je rastlo število prebivalstva v dvajsetem stoletju vsako leto le še malenkostno, nekaj let nazaj pa Francija v resnici izumira zaradi presežka števila smrti nad številom rojstev. Delež Francije v prebivalstvu Evrope se je tekom zadnjih 130 let zmanjšal za polovico, čeprav si je Francija z novimi deželami pridobila skoraj dva milijona novega prebivalstva.

Roचाix⁶ pravi, ko popisuje zgoraj opisano depopulacijo Francije: »Problem depopulacije je za nas Francoze najtežji od vseh, ki so se kdaj pojavili. Ta problem presega po važnosti vsa druga socialna vprašanja, ki so sicer ž njim v zvezi. Za naš obstanek gre. Če smo imeli vojno v letu 1914, smo jo imeli zato, ker nismo bili zadosti številčni. Nemčija si je bila svesta zmage, opirajoča se na svojo številčno premoč. Nemški pisci kakor Bherndi, Tannenberg so

pisali: Ozemlje Francije ni zadosti obljudeno, številni otroci nemških družin ne smejo zaostajati za otrokom edincem francoske družine; zato moramo kolonizirati Francijo, ki izumira. Če bi mi Francozi imeli kaj milijonov ljudi več, bi vojno končali v naš prid v nekaj mesecih.«

Francija v zadnjih štirih letih nima več prirastka, ampak leto za letom 10 do 20 tisoč več smrti kakor rojstev. Število svojega prebivalstva vzdržuje le še s priseljenci tuje krvi. Zmanjševanje prebivalstva v Franciji ne gre le na račun mest, marveč tudi kmetskega podeželja. Mlado prebivalstvo beži v mesta, v vaseh ostajajo starčki, ki ne morejo več imeti otrok, in to je vzrok, da je razmnoževanje v agrarnih predelih Francije najmanjše.

Francija ni prenaseljena in zato prenaseljenost ne more biti vzrok padanja rojstev, saj znaša obljudenost v Franciji le 76 na km² (v Sloveniji 72 leta 1931), dočim so vse sosedne dežele mnogo bolj obljudene, in sicer:

Belgija	269 na km ²	Italija	137 na km ²
Anglija	269 " "	Švica	101 " "
Holandska	246 " "	Poljska	87 " "
Nemčija	142 " "	Danska	84 " "

Rochaix⁶ pravi: »Naša zemlja, bogatejša od mnogih ostalih, bi mogla prehraniti dvakrat toliko prebivalstva.«

Nasprotno pa vidimo pri drugih večjih evropskih narodih velik prirastek. Ta je znašal v letu 1937 v

Nemčiji	Italiji	Angliji	Jugoslaviji
477.999	376.457	126.000	181.610

in je tekom zadnjih let v tej višini precej ustaljen.

Kako pa je z rastjo nas Slovencev?

Na bivšem Kranjskem se je pomnožilo prebivalstvo od leta 1869 do 1880 za 3.2 % in od leta 1880 do 1890 za 3.4 %. Zupanc¹⁴ pravi: »V celoti se ne more soditi prirastek prebivalstva za 3.5 % kot posebno ugoden za razmnoževanje, posebno če ga primerjamo z rastjo prebivalstva v drugih deželah.« Od leta 1880 do 1890 se je pomnožilo prebivalstvo na Kranjskem (po ljudskem štetju leta 1890) za 17.055. Majhen prirastek je povsem razumljiv, če vemo, da je bila tedaj izredno visoka umrljivost, n. pr. v letu 1890 je bilo na Kranjskem živo rojenih 16.902 (35.7‰), umrlo pa jih je 14.205 in je znašal presežek rojstev le 2.697 oseb.

V desetletju 1871—80, ko so zbrani podatki že kolikor toliko verodostojni, je znašal presežek števila rojstev nad številom smrti letno 6965 oseb na ozemlju sedanje Slovenije.

Leta 1901 je bilo na ozemlju sedanje Slovenije presežka rojstev 10.281, leta 1910 pa 10.190 oseb.

Gornji podatki so izračunani s seštevkom podatkov iz okrajev na bivšem Kranjskem in Štajerskem, ki spadajo zdaj k Sloveniji. Iz bivše Kranjske je izpuščen ves okraj Postojna, iz bivše Štajerske pa je pridržen ves okraj Radgona. Za Prekmurje ni dobiti podatkov, ravno tako ne za tisti del Koroške, ki je v dravski banovini, ker je ta del spadal pod bivši okraj Velikovec. Za to ozemlje (Prekmurje in Koroško) je bilo prišteto število izračunano iz rodnosti ostalih štajerskih okrajev.

Naš narodni prirastek izračunan iz števila rojstev in smrti je bil, kakor vidimo, v devetnajstem stoletju zelo majhen, začetkom dvajsetega stoletja se je dvignil, a ni bil mnogo večji kakor je danes, in je ostal približno tak do svetovne vojne. Med svetovno vojno je padel (točnejših podatkov zanj ni) in se je dvignil v letih prosperitete po svetovni vojni. Ta dvig gre na račun padca med svetovno vojno. Po letu 1930 je začel padati in je padel v letu 1937 na povojni minimum (razen izjemnega leta 1921).

V zadnjih 18 letih je bil kakor sledi:

1921	8.710	1931	11.925
1922	11.025	1932	11.206
1923	12.237	1933	10.664
1924	13.532	1934	11.646
1925	13.118	1935	9.885
1926	13.200	1936	11.098
1927	11.428	1937	9.348
1928	12.410	1938	9.771
1929	10.304	1939 ¹	9.696
1930	14.279		

Pri ljudskem štetju v letu 1900 je bilo naštetih na ozemlju sedanje Slovenije brez Prekmurja in Koroške 963.123 prebivalcev. Če prištejemo — glede primerjave — temu številu prebivalstva še število prebivalstva Prekmurja² (92.236) in okraja Prevalje² (28.941), naštejemo za tisto leto na sedanjem našem ozemlju 1.084.300 prebivalcev.

Pri ljudskem štetju leta 1910 je bilo na ozemlju sedanje Slovenije brez Prekmurja in Koroške 998.846 prebivalcev. Po zgoraj opisani popravi na sedanje ozemlje naraste število prebivalcev za leto 1910 na 1.110.023, za leto 1911 (z interpolacijo) na 1.121.889 prebivalcev.

¹ Izračunana po številčnih podatkih za prva tri četrtletja leta 1939.

² Po ljudskem štetju iz l. 1921.

V prvem desetletju tekočega stoletja znaša torej dejanski prirastek prebivalstva na ozemlju sedanje Slovenije 25.723 oseb, po presežku rojstev v tem desetletju pa bi moral znašati okoli 100.000. Ta veliki primanjkljaj pomenijo izseljenci.

Prvo ljudsko štetje v naši narodni državi leta 1921 je naštel v Sloveniji 1.054.919 prebivalcev, kar pomeni znaten padec prebivalstva zaradi vojne in izselitve v sosednje države. S korekturo mej iz leta 1931 na leto 1921 bi štel prebivalstvo tedaj 1.060.356. Štetje leta 1931 je našlo v Sloveniji 1.144.194 prebivalcev, torej prirastek za 83.838 oseb. V desetletju 1921 do 1930 pa je znašal v Sloveniji presežek rojstev 119.343 in bi se moralo prebivalstvo povečati za to število, dočim se je povečalo dejansko za 35.505 manj. To je zopet število izseljencev. V omenjenem desetletju je Slovenija izgubila 3 % svojega prebivalstva zaradi izseljevanja.

V desetletju 1921—1930 je torej zraslo število prebivalstva v Sloveniji le za 7.91 %. V vseh drugih banovinah je rast prebivalstva večja, in sicer:

v dunavski za	9.61 %
v savski „	11.42 %
v primorski „	12.28 %
v zetski „	16.27 %
v vardarski „	19.50 %
v moravski „	19.90 %
v vrbaski „	21.68 %
v drinski „	25.02 %

Rast prebivalstva v Sloveniji je torej najbolj počasna, najmanjša. To dejstvo za nas Slovence ni le narodnostno, marveč tudi politično važno, ker ostala dva naroda v državi rastejo mnogo hitreje, kakor pa mi Slovenci. *Če je naša volja, da ohranimo narodno samobitnost, se moramo zavedati, da je ne bomo ohranili le s svojo kulturo ali s kakšnimi svojimi posebnimi lastnostmi in propagandnimi deli, marveč z zdravo življenjsko silo slovenskih družin.* Kaj je pomagala Rimljanom in Grkom njihova visoka kultura, telesna in duševna, ko pa ni bilo v njih zdrave življenjske sile.

Naša počasna rast ima svoje notranje vzroke, ki leže v družini (glej zadaj). Narodi, ki rastejo hitreje, iščejo prostora drugje, tam, kjer je ljudstva manj. Zaradi našega narodnega razkosanja smo Slovenci številčno v Jugoslaviji slabo zastopani. Kolikor počasnejša je rast, toliko slabše je naše številčno razmerje do drugih in toliko večja je verjetnost našemu številu odgovarjajočega, političnega in gospodarskega upoštevanja. Naš količnik $1/12^3$ iz leta 1920 se je zmanjšal

³ Z ozirom na število Slovencev, ki ni identično s številom prebivalstva Slovenije.

do danes na $1/15^a$, in če ne bodo prestali vplivi, ki zadržujejo našo rast in naš razvoj, bo znašal čez drugih dvajset let le še $1/20$.

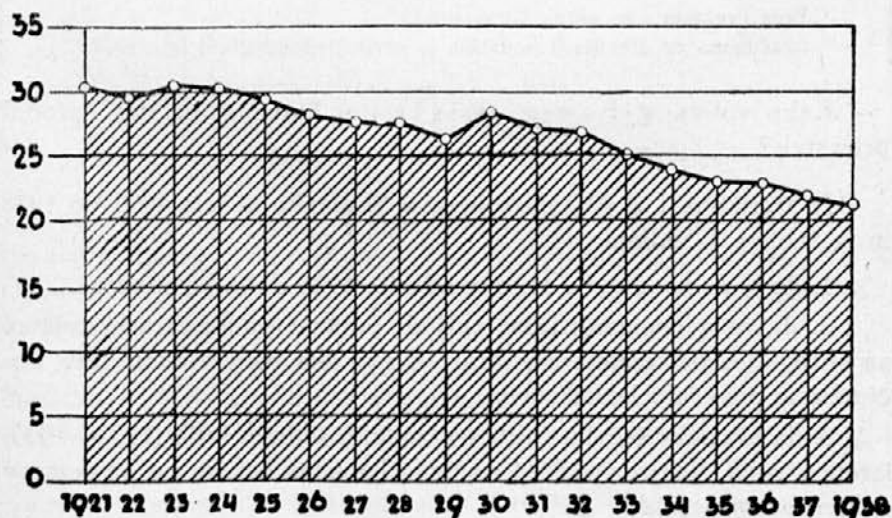
Danes že lahko izračunamo s precejšnjim odstotkom verjetnosti, kako številčni bomo Slovenci pri tretjem ljudskem štetju v Jugoslaviji leta 1941. Dejanski presežek rojstev v letih 1931—1939 znaša 95.239. K temu številu prištejemo 9605, to je število, ki predstavlja verjetni presežek rojstev v letu 1940, skupaj torej 104.844. Ker smo ugotovili, da se je v desetletju 1921 do 1930 izselilo iz Slovenije vsako leto 3‰ prebivalstva, moramo s tem dejstvom računati tudi v desetletju 1931 do 1940 in odbiti predvideno število izseljencev 35.738. Naš predviden narodni prirastek v drugem desetletju bo znašal 69.106 in bo manjši od dejanskega prirastka v prvem desetletju za 14.732 oseb.

Z enostavnim nadaljnjim računanjem z lahkoto ugotovimo tisto desetletje, ko se Slovenci ne bodo več izseljevali na račun svojega vsakoletnega presežka rojstev, temveč na račun svojega izumiranja.

Brez dvojbe je naš narodni prirastek premajhen. Že iz predvojnih časov absolutno majhen pada v drugem desetletju narodne samostojnosti močno. Veliko napako bi storili, če bi ta pojav zanemarili. Nujno je potrebno, da ga takoj vsestransko razmislimo in da še pravočasno s primernimi sredstvi in ukrepi oblast in javnost vse ukrepana za preprečenje večje narodne nesreče.

Kadar razpravljamo o narodnem prirastku, moramo istočasno osvetliti elemente, iz katerih nastaja. Njegovi osnovni elementi so prav za prav trije, in sicer: rojstva, smrti in izseljevanje. Prirastek je velik, če je število rojstev visoko in število smrti nizko. Število izseljencev ga zmanjšuje.

Grafikon I.



Tablica I.

	Število prebivalcev	Rojenih letno	V %	Umrlo letno
1871—1880		30.999		
1891—1900	1,046.711	31.699		
1901 ¹	1,084.300	36.386	33·5	25.966
1911 ¹	1,121.899	33.792	30·1	26.048
1921	1,058.709	31.994	30·2	23.284
1922	1,068.233	31.638	29·6	20.613
1923	1,078.699	32.758	30·4	20.521
1924	1,082.957	32.557	30·1	19.025
1925	1,091.161	32.045	29·4	18.927
1926	1,099.363	31.173	28·3	18.973
1927	1,107.644	30.846	27·8	19.313
1928	1,115.787	30.898	27·7	18.488
1929	1,123.986	29.739	26·4	19.435
1930	1,132.286	31.650	28·6	17.371
1931	1,146.088	31.263	27·3	19.338
1932	1,154.030	31.304	27·1	20.098
1933	1,162.081	29.318	25·2	18.654
1934	1,170.131	28.218	24·1	16.572
1935	1,177.821	27.352	23·22	17.467
1936	1,187.513	28.121	23 18	17.023
1937	1,196.349	27.106	22·1	17.758
1938	1,209.064	26.829	21·7	17.058
1939 ²	1,217.900	26.074	21·4	16.378

¹ Brez Prekmurja in okraja Dravograd.
² Izračunano po številčnih podatkih iz prvih treh četrtletij leta 1939.

Kako vpliva gibanje rojstev v Sloveniji na naš narodni prirastek?

Iz grafikona I. o gibanju rojstev v Sloveniji od leta 1921 do 1938 in iz tablice I. vidimo,

1. da je padec števila rojstev od leta 1921 dalje konstanten,
2. da je v osemnajstletni periodi petkrat padlo število rojstev za okroglih tisoč rojstev in enkrat celo za dva tisoč v enem letu, do čim se je povečalo le trikrat in
3. da je padec števila rojstev v zadnjih sedmih letih (1933—1939) izredno velik, ker znaša 5244 rojstev. Tolikšne izgube ne najdemo v nobeni drugi periodi.

»Število 20 na tisoč pomenja tisto mejo za kulturni narod, pod katero število rojstev ne sme pasti, ne da bi se izpostavljali izumiranju ali nevarnosti, da nas sosedni narodi prehitte,« poudarja Grotjahn⁷.

Že leta 1937 sva z Bojanom Pircem⁸ ugotovila, da »tudi Slovenci gredo za zapadnimi narodi v pogledu bele kuge hitreje kakor v pogledu kulturnega napredka« in da »velika večina prebivalstva Jugoslavije ne pozna takšnega zmanjšanja rodnosti, kakor je v Sloveniji«. Po letu 1937 se ni stvar nič spremenila, ker pada rodnost še naprej.

Zgornje tri lastnosti: konstantnost padca, periodičnost večjih padcev in nagnjenje k večjemu padcu v zadnji periodi let nam osvetljujejo vso težo problema padanja rojstev v Sloveniji. Sicer rodnost v Sloveniji tudi v času pred svetovno vojno ni bila v primeri z drugimi pokrajinami nikdar visoka, v letu 1901 je znašala 33.5%, vendar se je držala na primerni višini do leta 1925, ko se je padanje začelo. Od tedaj se ni mogla več popraviti. *Rodnost pri točki 21% sicer sama na sebi še ni absolutno nizka, v zvezi z visoko umrljivostjo in močnim izseljevanjem pa utegne postati prenizka za zdravo rast naroda.*

V Jugoslaviji se giblje rodnost po banovinah takole:

	na 1000 prebivalcev	
	leta 1931	leta 1937
v dunavski banovini	28.1	20.3
v dravski "	27.3	22.1
v moravski "	35.1	24.96
v savski "	31.2	25.1
v zetski "	35.1	31.3
v drinski "	40.0	32.85
v primorski "	36.5	34.2
v vardarski "	38.95	34.9
v vrbaski "	40.45	40.0

V letu 1931 je bila po vsej državi večja rodnost, v letu 1937 pa je slabša edino dunavska banovina. Padec rodnosti od leta 1931 do 1937 pa je največji v moravski banovini. V istem razdobju je padec rodnosti v vsej državi od 33.6% na 27.9%.

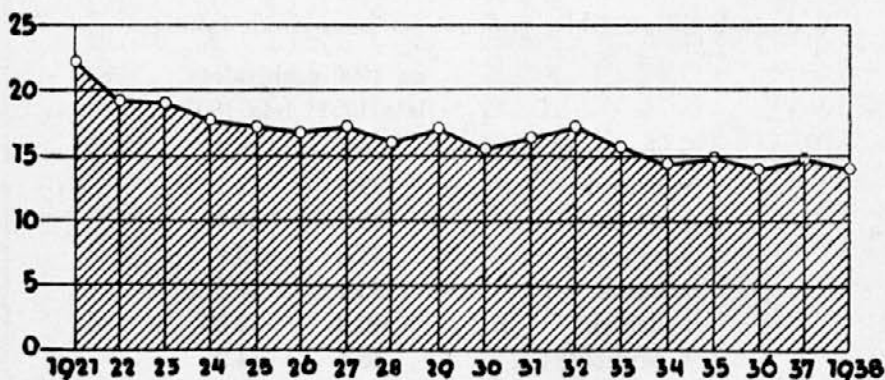
V mnogih evropskih državah z izjemo Francije se je pričelo v zadnjih letih število rojstev zopet dvigati, kakor nam kaže pogled na spodnjo tablico. Ta pojav moramo pripisati smotrni propagandi in novo vpeljanim ukrepom oblasti za povečanje števila rojstev. Zlasti je močno popravila svojo rodnost Hitlerjeva Nemčija. Glej tablico II.

Tablica II.

	Anglija	Nemčija	Italija	Švedska	Švica	Francija
1871—1880	35·4	39·1	36·9	30·5	30·7	25·4
1891—1900	29·9	36·1	34·9	27·1	28·1	22·2
1921—1930	18·3	20·2	28·2	17·5	18·5	18·8
1933	14·4	14·7	23·7	13·7	16·4	16·2
1934	14·8	18·0	23·4	13·7	16·2	16·1
1935	14·7	18·9	23·3	13·8	16·0	15·2
1936	14·8	19·0	22·1	14·2	15·6	15·0
1937	15·4	18·3	22·9	14·3	15·0	14·7

Padec števila rojstev bi sam na sebi ne bil za nas Slovence nikakšno zlo, saj vidimo, da imajo mnogi drugi narodi še nižjo rodnost, pa se ne boje za svojo bodočnost. Težka je le okolnost, da se število smrti zmanjšuje počasneje kakor pada število rojstev. Krivulja grafikona II. kaže v primerjanju s krivuljo grafikona I.

Grafikon II.



mного zmernejši padec. Iz tablice I. posnamemo, da se je od leta 1925 — ko se je padanje števila rojstev pričelo — znižalo to število do konca leta 1939 za 5971, število smrti pa samo za 2549. Ta pojav jasno govori, da Slovenci še nismo zreli za racionalizacijo rojstev, ker še niso ustvarjeni pogoji za zmanjšanje števila smrti v istem razmerju. Nevarnost je v tem, da se je našemu prebivalstvu odprla pot k regulaciji rojstev in da to regulacijo deloma že obvlada, ne more pa še obvladati v isti meri smrtnih primerov in jih preprečevati ter s tem znižati splošno umrljivost n. pr. z nego dojenčkov, s pravočasnim in strokovnjaškim zdravljenjem bolezni, s higienskimi življenjem itd. V izumiranju Francozov imamo za to ugotovitev dokaz

in svarilen vzgled! Francozi so znali omejiti rojstva, niso pa bili kos omejitvi smrtnih primerov s pomočjo javne in socialne higijene ter socialne medicine. Drugi kulturni evropski narodi, tudi hudo prizadeti po padanju rodnosti, so istočasno zmanjšali tudi umrljivost, zlasti Nemci, in sicer:

Tablica III.

	Anglija	Nemčija	Italija	Švedska	Švica	Francija
1871—1880	21·4	27·2	29·9	18·3	23·5	23·7
1891—1900	18·2	22·2	24·2	16·4	18·8	21·5
1921—1930	12·1	12·5	16·7	12·1	12·3	17·0
1933	12·3	11·2	13·7	11·2	11·4	15·8
1934	11·8	10·9	13·3	11·2	11·3	15·1
1935	11·7	11·3	13·7	11·7	12·1	15·7
1936	12·3	11·9	13·7	12·0	11·4	15·3
1937	12·6	11·8	14·2	12·0	11·3	15·3

Francozi so sicer tudi znižali umrljivost, toda mnogo manj kot njihovi sosodje.

Relativno visoka umrljivost in pomanjkanje pogojev za njeno zmanjšanje nam Slovincem ne dopuščata racionalizacije rojstev. Za nas pomenjata racionalizacija in regulacija rojstev narodni samomor. Naša umrljivost je manjša kakor v bogati in kulturni Franciji in ne moremo pričakovati, da jo bomo mogli kaj izdatneje znižati. Verjetnejše je, da se bo dvignila v očigled neugodnejšim socialnim in gospodarskim vplivom, ki nam pretijo.

Tretji element narodnega prirastka — *izseljevanje* — je za nas Slovence posebno specifičen in je bil tak že od nekdanj. Podatki kažejo, da je izseljevanje Slovencev v zadnjem desetletju popustilo, ker mnoge države otežkočajo priseljevanje zaradi brezposelnosti lastnih ljudi. Izseljevanje se zdaj nadomešča s sezonskim izseljevanjem, kar bi utegnilo imeti koristne posledice, če bo organizirano in dirigirano. Izseljevanje je po mnogih pasivnih krajih z ozirom na pomanjkanje kakršne koli druge pomoči samopomoč, po kateri sega ljudstvo tako rekoč že po tradiciji. Naša kmečka posest je zelo razdrobljena in prevladuje mala posest, ki ne more preživljati številnejše odrasle družine, in zato je postala navada, da se izselijo prekoštevlni otroci, ko dorastejo. Zdaj, ko je izselitev iz države otežkočena, mladi ljudje beže od doma kamor koli. Beg z dežele v mesta ima poleg gospodarskih in socialnih neugodne posledice tudi za populacijo (glej zadaj), kajti bistveno vpliva na starostno sestavo podeželskega

prebivalstva. Povprečna starost podeželskega prebivalstva se je dvignila, in to je eden razlogov, zakaj rodnost tudi v podeželju pada.

Vsi narodi imajo svoje izseljenstvo, vendar bistveno drugačno. Naši izseljenci si niso mogli priboriti narodne in državne samostojnosti, oni rastejo in delajo za tuje narodno bogastvo in se po nekaj generacijah izgube v drugo kri. Naš narod je prešibek za izseljevanje ali kolonizacijo in zato pomnožuje sleherni izseljenec, ki se ne vrne, število smrtnih primerov.

Zato je brez odlašanja potrebno zaježiti odtok prebivalstva z rodne grude s primernimi socialnimi in političnogospodarskimi sredstvi.

Od opisanih treh sestavnih elementov narodnega prirastka sta zadnja dva — umrljivost in izseljevanje — v zvezi s kompleksom socialnih, gospodarskih, generativnih in drugih vplivov in nista v odvisnosti v prvi vrsti od volje posameznika, dočim so rojstva posledica volje poedinca in zato v popolni odvisnosti od njega. Na število rojstev se da vplivati, kakor kažejo dogodki in statistika tako v negativni, kakor tudi v pozitivni smeri. Zategadelj vidimo, da je ta sestavni element prirastka po eni strani najbolj izpostavljen negativnim vplivom, po drugi strani pa najdemo v njem možnost povečanja narodnega prirastka.

Negativni vplivi na rojstva povzročijo padanje števila rojstev in so številni. Pod takimi negativnimi vplivi se poslužuje prebivalstvo najrazličnejših sredstev za preprečenje rojstev.

Z mnogih strani se skuša opravičiti padanje rojstev z gospodarsko krizo, češ da je nastopilo obubožanje družin. Ta okolnost naj bi bila tudi vzrok zmanjšani zmožnosti stopanja v zakon. Ali je v resnici obubožanje in siromaštvo krivo padca rodnosti? Kako je s porokami?

Prostovoljno omejevanje števila otrok je eden glavnih negativnih vplivov na rodnost. Poučna je sledeča tablica (po Huberu, Bunleju in Bovertu), ki kaže razdelitev 10.000 otrok v Franciji po vrstnem redu rojstev v istih družinah.

	1908	1911—13	1933
1. otrok	2579	2950	3315
2. „	2380	2401	2589
3. „	1728	1636	1601
4. „	1134	1054	966
5. „	753	686	597
6. „	500	452	377
7. „	337	300	234
8. in nad 8. „	589	521	321

Iz tablice je razvidna tendenca k otroku edincu in k dvema otrokoma. Ako bi se dal še regulirati spol otroka, tako da bi bil prvi deček, drugi deklica ali vsaj narobe, bi število tretjega otroka padlo še nižje, ker je želja zakoncev, katerima sta se rodili dve deklici, dobiti sina, močen nagon za tretjega otroka. Vedno manjše postaja število družin (po Grotjahnu »naivnih«), ki se odločijo za otrok »kolikor jih Bog da«.

Grassl¹² je preračunal, da »mora vsaka poročena žena roditi

a) 1 otroka za nadomestilo za mater,

b) 0.3 otroka za nadomestilo umrlih pred nastopom optimalnega časa k porodu,

c) 0.25 otroka za izenačenje izpadka rodljivosti neporočenih žen,

č) 0.12 otroka za izenačenje izpadka potomstva zakoncev, ki so postali nerodovitni zaradi bolezni, skupaj 1.67 otroka. Isto število je potrebno za ohranitev moških, kar znese 3.34 otroka na ženo. K temu številu je treba prišteti za moške še 0.05 v svrhu izenačenja močnejšega umiranja dečkov. V celoti torej mora priti 3.39 ali 3.4 otrok na poročeno ženo.« To število otrok na poročeno ženo jamči za ohranitev naroda, ne pa za njegov številčni napredek.

Grotjahn⁷ postavlja za ohranitev in napredek naroda zahtevo, da je dolžnost vsakega zakonskega para vzrediti najmanj tri otroke čez peto leto starosti.

Burgdorfer¹³ zahteva 4.5 otroka, da se pokrijejo z njimi vojne izgube.

Za Slovenijo nimamo statističnih podatkov o številčnosti otrok v družinah. Iz podatkov državne statistike pa lahko izvemo, koliko oseb je prišlo pri ljudskem štetju leta 1931 na eno gospodinjstvo. Upoštevati moremo le gospodinjstva brez služinčadi in podnajemnikov in takih je bilo v Sloveniji 179.924. To število gospodinjstev je štel 801.830 oseb in pridejo torej povprečno na eno gospodinjstvo, ki nima služinčadi ali podnajemnikov, 4.45 osebe.

Zgornji račun kaže na nizko številčnost družine v Sloveniji.

Kaj vodi ljudstvo k prostovoljnemu omejevanju otrok? Nagibov k temu je več. *Prvi je želja po udobnejšem lastnem življenju.* Želji za čim popolnejše izkoriščanje vseh materialnih dobrin življenja ne ustrezajo neugodja združena s porodom, skrbi in težave pri vzgoji otrok, pritrgovanje pri lastni osebi zaradi povečanih izdatkov za otroke itd. Grobi materializem je zatrl v človeku prirodno željo po otrokih in ga je ponižal pod žival, ki s svojim živalskim nagonom rodi in se ohranja. Francoski higieničar Rochaix karakterizira ta pojav takole:

»To zlo stopa v ospredje pri vseh narodih, ki se jim boljša blagostanje in spremlja tako rekoč civilizacijo. To je bolj moralni

problem kakor higienski. *Verska morala se je pokazala res najmočnejša za prevzem dolžnosti do družine in otroka.* V Kanadi se je obdržalo francosko pleme izredno rodovitno; francoski Kanadci so ohranili način patriarhalnega in strogo verskega življenja od svojih prednikov v 17. stoletju. Njihovo število se je dvignilo v enem stoletju od 700.000 na štiri milijone.«

Drugi nagib k prostovoljnemu omejevanju rojstev vidimo pri premožnejšem delu prebivalstva, v kolikor pri njih ni odločilen prvi nagib. Znano je, da so premožnejši prvi začeli z omejevanjem rojstev pri nas in drugod in da redko najdemo premožnejše rodbine s številnimi otroki, kar nasprotuje zatrjevanju o omejevanju števila otrok zaradi siromaštva ali pomanjkanja. V resnici je to zatrjevanje samo času primerno maskiranje pravega nagiba. Premožnejši sloji so — kakor znano — dobri računarji. Prevzeti od strasti kopičenja premoženja se boje številnih otrok, ker bi vsakemu od njih ne mogli dati ali zapustiti dovolj in bi se morali sramovati pred svetom. Zato imajo raje enega ali dva otroka, da jim ni potrebno preveč razkosavati premoženja.

Tretji nagib je dobil premoč v manj premožnih in siromašnih družinah, uradniških, maloobrtniških, delavskih in kmečkih. Javna tajnost je, da se žene v manj premožnih in siromašnih uradniških, obrtniških in delavskih družinah otepajo otrok, kolikor se da in z vsemi sredstvi. Če jim to ne uspe in vendarle zanosijo, se čutijo silno nesrečne, ker se boje nosečnosti, stroškov za porod in otroka za njegovo opremo, za stanovanje, za svojo službo itd. V takih primerih, ki so najštevilnejši, res odloča socialno stanje, pa ne toliko resnično pomanjkanje, temveč bolj boja zen pred pomanjkanjem.

Tudi pri kmečkih ženah postaja ta nagib vedno bolj pogost, vendar s to razliko, da prihaja šele pri četrtem, petem ali nadaljnjem otroku, kar pač zavisi od velikosti posesti in od razširjanja urbanistične miselnosti.

Število porok ne vpliva bistveno na število rojstev. Na 1000 prebivalcev je bilo porok v Sloveniji:

v letu: 1921	10.3	v letu: 1930	7.8
1922	8.5	1931	7.4
1923	7.9	1932	6.7
1924	7.7	1933	6.6
1925	7.1	1934	6.4
1926	7.3	1935	6.8
1927	7.3	1936	7.1
1928	7.3	1937	7.9
1929	7.8	1938	8.0

Kakor posnemamo iz zgornje tablice, je na število porok vidno vplivala gospodarska stiska, kar je razvidno iz padca v letih 1932—35. Če bi bilo zmanjšano število porok v tem razdobju krivo velikemu padcu rojstev v letu 1933, ko je padlo število rojstev kar za 2.000 hkrati, bi moralo tudi kasnejšemu povečanju števila porok v letu 1937 in 1938 slediti povečano število rojstev, če ne še v letu 1938, vsaj v letu 1939, kar pa se ni zgodilo.

Da večje število porok v sedanjem času, ko prevladujejo negativni vplivi na razmnoževanje in rodnost, ne vpliva več na povečanje števila rojstev, potrjuje primerjava s številom porok v drugih državah. Število porok na 1.000 prebivalcev je znašalo:

	v Angliji	Nemčiji	Italiji	Švedski	Franciji
leta 1931	15.6	16.0	13.4	14.0	15.6
1932	15.3	15.7	12.8	13.5	15.1
1933	15.8	19.3	13.8	14.0	15.1
1934	16.8	22.4	14.7	15.5	14.2
1935	17.1	19.5	13.2	16.4	13.6

Vzlic dejstvu, da je v vseh zgoraj navedenih državah, z izjemo Italije, število porok dvakrat večje kot v Sloveniji (kar ima svoj vzrok v kratkotrajnosti porok zaradi razporok in v pomnoženem številu ponovnih porok razporočencev), je rodnost v omenjenih državah mnogo manjša kot v Sloveniji in ima med omenjenimi državami največjo rodnost Italija, kjer je najnižje število porok. Julius Wolf pravi, da je danes že splošno ugotovljeno, da gresta števili rojstev in porok »vsaka svojo pot«.

S tem je zavrnen izgovor, da pada število rojstev v Sloveniji, ker se zaradi gospodarske stiske in osiromašenja ljudje ne morejo poročiti.

Zgoraj naštete nagibe k prostovoljnemu omejevanju števila rojstev podpirajo in pospešujejo pri nas v Sloveniji kakor tudi drugod

- 1) pešanje izpolnjevanja verskih dolžnosti;
- 2) beg mladih ljudi z dežele v mesta;
- 3) industrializacija;
- 4) materialistična propaganda in specialna propaganda proti spočetju in nosečnosti ter končno
- 5) olajšana možnost preprečenja spočetja in prekinitve nosečnosti.

Pešanje izpolnjevanja verskih dolžnosti je važen moment, ki smo ga že poudarili in dokazali njegovo moč v primeri razmnoževanja Francozov doma in v izseljenstvu v Kanadi. Mnogi moderni pisci, ki se pečajo s populacijo, gladko zanikujejo odvisnost števila

rojstev od vernosti prebivalstva, drugi zopet to priznavajo, čeprav neradi (Brentano, Mombert, Havelock Ellis, Dumont — glej Wolf⁹, str. 78).

Julius Wolf⁹ (Der Geburtenrückgang 1912) je dokazal na podlagi obsežnega statističnega materiala, da je katoliška vera močnejši jez proti vdoru racionalistične kulture in modernih idej kakor protestantizem. Popolna verska mlačnost katoličanov in brezverstvo v Franciji pa sta se izkazala brez moči.

Katoliška vera uči, da je rodovitnost »božji blagoslov« in otroci »božji dar« in katoliška cerkev stoji na stališču brezpogojnega obsojevanja preprečevanja rojstev. Posamezni katoliški pisci (P. von Hammerstein¹⁰, P. Krose¹¹) sodijo celo, da je nizko število nezakon- skih otrok znamenje »najhujše vrste korupcije in moralne gnilobe«, s čimer mislijo preprečevanje rojstev. Pojasnilo za padeč rodnosti v Sloveniji moramo med drugim iskati tudi v slabšem izpolnjevanju verskih dolžnosti. Katera koli korekcija dosedanjega stališča katoliške cerkve, popuščanje ali toleriranje s strani spovednikov bi utegnilo imeti za nadaljno rast naroda hujše posledice. Nedvomno napredujoča emancipacija prebivalstva po mestih in industrijskih krajih od vpliva katoliške cerkve pomaga pospeševati uveljavljanje negativnih vplivov in nagibov k omejevanju rojstev.

Beg mladih ljudi z dežele v mesto pospešuje omenjene nagibe k prostovoljnemu omejevanju rojstev v toliko, da se v mestni gneči čuti odseljenec bolj emancipiranega od ozirov na svojo okolico in je zato bolj dostopen negativnim vplivom, neizpolnjevanju verskih dolžnosti, antikoncepcijski propagandi in sredstvom. Življenje v mestu je vabljivejše, čeprav je borba za obstanek težja. Bojazen negotove bodočnosti in skrb za obstanek v mestu narekujeja omejitev otrok.

Industrializacija podeželja pomaga na podoben način uveljavljati nagibe k prostovoljnemu omejevanju rojstev. Kmečko delo izgublja na veljavi, vse hiti v tovarno po zaslužek. Razlika je, ali roke pridelajo živež, ali pa denar za nakup živeža. Živeža je navadno dovolj pri kmečkem delu, čeprav primanjkuje denarja za druge nakupe, v tovarni pa večkrat manjka denarja celo za živež.

Od žene do žene se širi t a j n a p r o p a g a n d a za preprečitev spočetja. Dajejo si priporočila in navodila, čeprav mnogokrat neuspešna, ali vendar žena vidi, da ni osamljena v svojem prizadevanju proti nosečnosti. Povsem pogrešno je, če se taki propagandi pridruži javna, poloficielna, z razlaganjem Knaus-Oginove metode po prosvetnih društvih. Knaus-Ogino spada le v roke zdravnika, niti ne v roke spovednika, kaj šele pred javni forum, pa bodisi v obliki javnih predavanj za žene ali pa v obliki propagandnih brošur.

V največji meri pa pospešuje hotno omejevanje rojstev *olajšana možnost preprečenja spočetja in prekinitve nosečnosti*. Tehnika preprečenja spočetja je popularizirana in zakonci poznajo in uporabljajo številna preventivna sredstva, kakor naravna (dojenje, polna vzdržnost ali vzdržnost ob določenih dneh in interruptio) tako tudi kemična (izpiranje z različnimi kemikalijami, polaganje supozitorijev), ali mehanična (pesarije, obturatorije, kondome). Le od spretnosti in popolnejšega obvladanja tehnike je odvisno, da so uporabljena sredstva bolj ali manj uspešna.

Kadar preventivna sredstva odpovedo in se pojavi nosečnost, preostane kot zadnje najzanesljivejše sredstvo prekinitve nosečnosti, to je splav ali abortus.

Število splavov se veča od leta do leta, ker je tehnika splavljanja zelo razvita in tudi v rokah lajika skoraj že popolnoma varna. »Krvavitve«, povzročene pri nosečih po lajikovi roki, končajo navadno srečno in brez komplikacij, če pridejo pravočasno v roke veččega zdravnika. Znanje splavljanja obvladajo posebno mnoge žene, ki so že večkrat porodile in se o tem medsebojno pouče. Iz poročil javnih zdravnikov vemo, da se ta posel opravlja mnogokje že obrtoma. Tudi o zdravnikih prodro večkrat v javnost glasovi, da delajo nedovoljene splave in da so preširokogrudni v postavljanju indikacij za umetni splav. Ljudska govorica ve o zdravnikih in zdravnicah povedati, da za primeren honorar izvrše umetni splav, vendar moramo tako pripovedovanje in šepetanje soditi za obrekovanje in ga zavrniti, ker si ni mogoče misliti, da bi slovenski zdravniki (razen nekaj slučajnih nečastnih izjem) zgolj iz materialnih razlogov tako brezvestno grešili nad lastnim narodom. Dolžnost slovenskega zdravniškega stanu je, da sam izloči iz svoje srede take slučajne pojave in tako opere s svojega telesa madež, češ zdravniki ste krivi padanja rojstev. Mnogo je takih primerov, da zdravniki le dokončajo od lajika začetni nasilni splav, kar je njihova dolžnost. Prav sodim, če ugotovim, da je od zdravnikov nedovoljeno začetih in dovršenih splavov relativno tako majhno število, da pri padcu rojstev ne pridejo občutneje v poštev. Zdravniška intervencija reši ženo, katera bi v nasprotnem primeru brez dvoma našla drugo pot ali sredstva, da se znebi nosečnosti. Dokaza za to trditve sicer ni, vendar bi mogli indirektno sklepati na pravilnost zgornje trditve z ugotovitvijo visokega števila splavov, ki so začetni od lajika in pridejo v roke zdravnika.

Po mnenju nemških zdravnikov (Bumm, Döderlein) je $\frac{1}{2}$ od $\frac{2}{3}$ vseh splavov nasilno povzročenih, dočim ceni Zalokar¹⁵ glede na 15 letni material v ljubljanski bolnišnici število nasilno povzročenih splavov na $\frac{1}{3}$ vseh splavov in pravi, da se »v zadnjih letih razmere slabšajo, tako

da bo odstotek, ki pada na spontane splave, vedno manjši«. Do enakih zaključkov kakor Zalokar je prišel Hirsch, o čemer piše Gaupp¹⁶: »Po Hirschu je prišlo v Berlinu že pred petimi leti na 100 rojstev 87 splavov, od katerih so $\frac{4}{5}$ nasilni splavi. Letno se računa s $\frac{1}{2}$ milijona umetnih splavov v Nemčiji.« Zalokar sodi glede na bolniški material, da imamo v Sloveniji minimalno 24, maksimalno pa 40 splavov na 100 porodov. V letu 1936 je bilo v bolnišnici za ženske bolezni v Ljubljani 583 splavov, dočim jih je bilo v letu 1920 samo 153. Upoštevati seveda moramo, da pridejo v bolnišnico le težji primeri splavov, da se lažji, ki jih je mnogo več, zdravijo pri praktičnih zdravnikih ali pa brez zdravnika. Nešteto splavov pa konča, kar žene, posebno starejše, odkrito priznavajo, gladko in brez kakršnih koli komplikacij. Tudi iz tega razloga smo upravičeni trditi, da delež nasilnih splavov na padcu rojstev ne gre v toliki meri na račun zdravnikov, kakor se splošno sodi.

Rochaix trdi, da v Franciji presega število splavov 600.000 letno, in dosega potemtakem letno število rojstev.

Iz te vsestranske analize in presoje pojavov in dogodkov okoli naše narodne rasti se pojavlja zaključek, da moramo neodložljivo tudi mi Slovenci začeti s kontrolo našega razmnoževanja in si zavarovati in izboljšati svojo narodno rast s takimi sredstvi, ki jih uporablja moderna populacijska politika pri narodih v podobnem položaju. Napačno je vdajati se upanju in pričakovanju, da se bo kaj doseglo samo s pozivi, predavanji, pridigami, okrožnicami, pisanjem v časopisju itd., zakaj zlo se je tako razpaslo in sega — kakor smo videli — tako globoko v življenje prebivalstva, da bodo potrebna druga sredstva, kakor idejna, in sicer taka, ki bodo vabljujejša od nagibov k prostovoljnemu omejevanju rojstev, po drugi strani pa taka, s katerimi se bo dal zločin splavljanja eliminirati. Med »vabljiva« sredstva spada na Slovenskem vsestranska zaščita kmečke posesti in družine, ki naj ustavi nadaljnje razpadanje kmečke posesti in izboljša težko gospodarsko in socialno stanje kmečke družine. Prodaja in drobljenje posesti, zadolževanje itd. naj se preprečijo s primernimi zakonskimi ukrepi, da bo kmet »na svoji zemlji svoj gospod« (poudarek je na vsaki besedi!), in ne berač, hlapec ali trgovčev suženj. S podobnimi ukrepi je potrebno omeniti in ustaviti beg z dežele in dati mlademu kmečkemu rodu materialno možnost, da si ustvari na novi kmečki grudi svoje nove domove.

Družine, ki se morajo boriti za svoj vsakdanji kruh, na podeželju in v mestu, je treba opogumiti za otroke s primernimi podporami za otroke, ki so večje čim večje je število otrok, s podporami ob rojstvu tretjega, četrtega in vsakega na-

daljnega otroka, z davčnimi olajšavami od tretjega otroka dalje (ne šele od devetega!), s podeljevanjem različnih prednosti družinam s številnejšimi otroki pri službah, stanovanju in s podobnimi socialnimi in ekonomskimi sredstvi. Nasprotno je treba premožne družine z nobenim, enim ali dvema otrokoma čim občutneje obdavčiti.

Z energičnimi zakonskimi ukrepi se mora skušati zatreti zlo nasilnega splavljanja. Po določilih zdaj veljavnega kazenskega zakonika doleti kazen za kriminalni splav le komaj omembe vredno število oseb letno, čeprav se izvrši takih splavov po več tisoč. Kazenske določbe za kriminalni splav se morajo prilagoditi duhu in potrebam časa in sedanji čas zahteva vsestransko upoštevanje zahtev po uspešnejši populaciji, da ne bodo več, kakor so sedanje, v zasmeh in izigravanje.

D o d a t e k.

Naloga najvišje upravne oblasti v banovini, ki ji je poverjena skrb za napredek in blagostanje ljudstva, je, da vzame vprašanje in skrb za bodočo našo narodno rast v svoje roké! Cerkevna oblast, društva, posamezniki niso nikjer in tudi na Slovenskem ne bodo nič dosegli. Ti naj sodelujejo s svojimi nasveti in predlogi v odboru za populacijo, ki naj se čimprej ustanovi pod osebnim vodstvom gospoda bana. Odbor veščakov naj ves problem najprej preuči, nato pa naj takoj pripravi vse potrebne ukrepe za zaščito zdrave in močne rasti slovenskega naroda.

Citirana literatura:

- ¹ A. Grotjahn, Soziale Hygiene, Geburtenrückgang und das Problem der körperlichen Entartung, Weyls, Gärtner Handbuch der Hygiene, 1922.
- ² Ploss und Bartels, Das Weib in der Natur- und Völkerkunde.
- ³ H. Berkusky, Der künstliche Abort bei den Naturvölkern, 1913.
- ⁴ Aristoteles, Polit. VII, 16.
- ⁵ Soranus, I, 19.
- ⁶ A. Rochaix, Précis d'hygiène par Jules Courmont, 1940.
- ⁷ A. Grotjahn, Soziale Pathologie, 1923.
- ⁸ Bojan in Ivo Pirc, Zdravje v Sloveniji, I. knjiga, Življenjska bilanca Slovenije 1920—1935.
- ⁹ Julius Wolf, Der Geburtenrückgang, 1912.
- ¹⁰ P. v. Hammerstein, Konfession und Sittlichkeit, 1893.
- ¹¹ P. Krose, Der Einfluss der Konfession auf die Sittlichkeit, 1900.
- ¹² Grassl, Das zeitliche Geburtsoptimum, Soziale Medizin r. Hygiene, Jhg. 1907.
- ¹³ F. Burgdorfer, Familienpolitik und Familienstatistik, Zur Erhaltung und Mehrung der Volkskraft, 1918.
- ¹⁴ Franc Zupanc, Krain und seine öffentliche Gesundheit, 1881—1890.
- ¹⁵ Alojz Zalokar, Materijal k vprašanju splava. Zdravniški vestnik VII/11.
- ¹⁶ Gaupp, Die Unfruchtbarmachung geistig u. sittlich Kranker und Minderwertiger, 1925.

Druga literatura:

- Geburten- u. Sterblichkeitsverhältnisse in Österreich 1819—1899, Wien 1902.
Bewegung der Bevölkerung im Jahre 1901. Österreichische Statistik 1904.
Bewegung der Bevölkerung Österreichs im Jahre 1913. Österreichische Statistik 1918.
Statistički godišnjak 1934-1935, 1936, 1937 in 1938-39. Opšta drž. statistika. W. Ewald, Soziale Medizin, 1911.
Gottstein, Die neue Gesundheitspflege, 1920.
F. Prinzing, Die statistischen Grundlagen der sozialen Hygiene, Handbuch der sozialen Hygiene, 1925.
Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich, 1931.
Friedrich Prinzing, Handbuch der medizinischen Statistik, 1931.
A. Grotjahn, Hygiene der menschlichen Fortpflanzung, 1926.

Tudi gospodarski položaj družine zastruplja ali ozdravlja državo in rod.

Milica Grafenauerjeva.

Razdejanje, ki se pojavlja v družini, je prvotno npravnega izvora. Boga družine so na primer prve bile prerevne, da bi imele veliko otrok. V lepih in lahkih gospodarskih položajih so izgubile žene, izgubili možje smisel in voljo za odpoved.

Nadaljnji, drugotni izvor razdejanja v družini pa je v težkem gospodarskem položaju, ki ga zdaj družina v družbi ima. Iz težkega gospodarskega položaja se razdejanje namreč širi dalje in se utrjuje.

V prejšnjih dobah — v redkih skupnih podjetjih še danes — je bilo veliko število otrok hkrati velika gospodarska moč, ki je strnjeno sodelovala, prvovrstno sodelovala pri pridobivanju gospodarskih dobrin domači družini. Danes pomlajena kri uveljavlja pač moč narodu in državi, gospodarske moči domači družini pa bogastvo z otroki ne veča, a veča svojem bremena.

Za to dejstvo je še vedno le v malokateri državi razumevanja. Nekateri države le, le nekateri narodi so se zavedeli ob dejstvih in številkah, da hitro in nenaravno ostarevajo, in so začeli postopati nasproti družini prijazneje. Začeli so iskati težkemu gospodarskemu položaju družine, zlasti družine z mnogimi otroki, odpomoči. Znižujejo ali odpuščajo ji davke, za otroke ji podeljujejo doklade, za otroke višjih števil v družini višje doklade, staršem dajejo brezobrestna posojila, ki se postopno z rojstvi otrok črtajo, naklanjajo jim nagrade, naklanjajo ugodnosti na vozilih, ugodnosti pri podeljevanju služb, ugodnosti v šoli in pri podeljevanju štipendij, dajejo popuste pri vodarini in pri luči, skrbe jim za stanovanja, pomagajo graditi lastne domove in tako dalje.

Pri nas nismo tako daleč. Družina je prepuščena vedno še sebi, deloma se celo direktno izkorišča. Naša javna vest v pogledu na družino še spi. Leta 1931. se je družini sicer posrečilo doseči oprostitev od direktnih davkov za družine z 9 in več otroki; za nameščenca, ki ob veliki družini resnično životari, pa je postala ta oprostitev čez nekaj let iluzorna. Določilo se je namreč, da se ta davčna prostost omeji samo na družine, ki

plačujejo manj ko 300 din letnega direktnega davka; pozneje se je določilo za to 500 din. Nameščencu se namreč obdavčuje ves kosmati dohodek in s precejšnjimi odstotki in tako doseže njegova davčna stopnja tako višino, da pridejo do nje drugi šele na vse drugačnih gospodarskih položajih. Tako pride do tega, da mnogi, ki razpolagajo na osebo v družini z manjšo vsoto kakor je tista, ki jo javne ustanove določajo in plačujejo za rejo zapuščenih otrok in sirot, in naravnost revno životarijo, niso davka oproščeni, četudi imajo devet in več otrok, ker se jim šteje pač celotni dohodek za vso družino — z majhnimi odbitki — v davčno osnovo. Saj nameščenska družina, ki se ji obdavčuje vsaka para, bi morala v kratkem od lakote umreti, če bi za devet in več otrok ne zaslužila več kakor davčno osnovo za letnih 500 dinarjev, posebno ker se v dohodke štejejo tudi davki, ki jih mora plačevati.

Spričo vidnega propadanja gospodarskega položaja nameščencev vseh vrst, spričo revščine njihovih družin se je uvedla pred leti že družinska doklada za ženo in otroke. Izprva je znašala po 150 din na mesec; bila je v stalni nevarnosti, da se maksimira, to je, da bi se nakazovala samo za določeno število otrok, za otroke, ki bi to število presežali, pa ne več; pozneje se je znižala na 140 din za otroka, ukinila pa se je za ženo. Toda te rodbinske doklade imajo še svojo posebnost. Pri obdavčevanju se obravnavajo namreč tako strogo ali pa še bolj strogo kakor najbolj luksuzni dohodki bogatinovi. Obdavčujejo se tako, kakor da sta oče in mati devetih, desetih in več otrok, ki dobivata rodbinske doklade, v boljšem gospodarskem položaju, kakor so tisti tovariši, možje in žene, ki nimajo otrok ali imajo le enega ali dva ali pa so brez otrok. Ali morebiti krije 140 din vse, kar otrok potrebuje, da živi, se oblači, da ima streho nad seboj in da hodi v šolo in se izobrazuje? Javne ustanove plačujejo za sirote in zapuščene otroke, ko jih oddajajo v rejo, njihovim skrbnikom po 300 din na mesec. In posebne izdatke jim plačujejo še posebej. Če torej rodbinska doklada za otroke očetu in materi more biti samo nekolikšno dopolnilo, od kod se potem krije osnova za otrokovo oskrbo in vzgojo? Ali mar ne iz očetovega in materinega zaslužka? Tovarišu, ki nima otrok ali ima samo enega ali dva, teh primanjkljajev ni treba plačevati ali pa ga ne bolijo prehudo. In vendar mora plačevati nameščenc, ki ima mnogo otrok, prav zaradi tega, ker jih ima, več direktnih davkov kakor tovariš na isti ali celo na višji plačilni stopnji, ki je brez otrok ali ima samo enega ali dva: v davčno osnovo se šteje namreč tudi del otroške doklade, za otroke nad 16 let pa celo vsa, kakor da bi tedaj stroški za šolanje bili manjši kakor stroški za dojenca. Ali se višje šolanje smatra že za luksuz?

Davčna zakonodaja torej obdavčuje rodbinske doklade, ki so samo delna pomoč v sili, prav tako kakor najbolj razkošne dohodke, ki zares omogočajo lep gospodarski položaj. Obdavčenje rodbinske doklade pa ne povečuje samo davčne podlage, ampak tudi procentualno višjo davčno odmero. Stopnja direktnega davka pa je spet merilo za druge davščine, posebno za šolnino. Tako se upravičeno posmiha tovariš tovarišu na isti plačilni stopnji, ki mu je odmerjeno več davkov, ker ima več otrok: »Prav, prav, čemu pa imaš toliko otrok! Otroci so luksuz!«

Omenili smo šolnine. Količnik za šolnino se določa po količniku neposrednih davkov, a nikakor ne za višji davek enakomerno višja šolnina, ampak — z malo izjemami — narobe: za prvih 1000 din davka (do 800 din davkov ni šolnine) znaša šolnina v višjih razredih gimnazije 100 din. Otdod

dalje zraste šolnina za vsakih nadaljnjih 1000 din neenakomerno zdaj za večjo, zdaj za manjšo vsoto. Nad 1000 din do 3000 din znaša 150 din; nad 3000 din do 5000 din znaša 200 din; nad 5000 din do 6000 din znaša 350 din. Za nad 50.000 din pa znaša šolnina za vsakih nadaljnjih 1000 din po 10 din in več. Od 50.000 din dalje je torej za 5000 din samo 50 din poviška dočim je za prvih 5000 din 350 din.

Po ustavi je šolanje brezplačno. Kakor je šolnina davek na otroke, ki se vpišejo na srednjo šolo ali na univerzo, tudi prispevki za zdravstveni fond niso nič drugega kot davek na otroke; ta se celo na gospodarski položaj družine čisto nič ne ozira, za bogatina je prav tak kakor za reveža. Po zakonu o zdravstveni zaščiti učencev § 32 (o zdravstvenem fondu) bi moralo iti od zbranih vlog 50% za potrebe tiste šole, ki je prispevke nabrala, 15% za letovanje in okrevanje učencev, 35% pa v centralni fond za zaščito učencev v Beogradu pri Državni hipotekarni banki. Univerze obdrže 50% pobranih vlog in s to vsoto ustanavljajo posebne univerzitetne zdravstvene fondе.

V zdravstveni fond mora vplačati vsak otrok pri vsakem vpisu. Tudi tisti očetje in matere, ki imajo največ otrok, morajo plačati ta prispevek za vsakega otroka. Za zdravstvene ustanove, za počitnice, za počitniške kolonije in za okrevanje drugim prispevajo tudi tu največ tisti, ki za svoje in zase za počitnice in za okrevališča dostikrat sploh nimajo sredstev, ki so morda vrh tega v tako težkem gospodarskem položaju, da bivajo v podzemlju, morda po osem, devet, deset in več v enem edinem stanovanjskem prostoru ali v dveh, morda jim ne pride niti ena postelja za dva, morda nimajo plaščev, ne obutve, ne penila, morda niti najpotrebnejšega živeža, vode in zraka, toplote in luči.

Saj so težka že tista socialna bremena, ki nujno, po naravi odpadejo na številno družino. Ne bom naštevala skritih notranjih odpovedi, ki se vrste dan in noč, a koliko je na primer indirektnih davkov na vsakdanjem življenju številne družine! Že na kruhu, na luči, na vodi, na obleki in obutvi, na stanovanju... Posredni davki so na primer na kruhu — in če moraš odrezati od enega hleba po devet kosov in več, je to nekaj čisto drugega, kakor če odrežeš samo dva ali tri. Enak razloček je s potrebnimi kalorijami v prvem in v drugem primeru, enako s prostorom, v katerem bivajo. In dalje! Z otrokovim razvojem je zvezanih toliko taks: s pričevali, s prošnjami za izpite, z izpiti, celo s potrdili, s katerimi je mogoče plačati šolnino.

Zavoljo moči in razvoja naroda in države je skrajni čas, da postane tudi pri nas gospodarski red in davčna zakonodaja socialna, zlasti, da pomisli tudi na družino.

Pri obdavčevanju naj se upošteva tista vsota, ki pride na osebo. Višina davka naj se torej odmerja procentualno po vsoti, ki pride v družini na osebo: tudi ob navidezno visokih dohodkih je vsota, ki pride pri velikem številu otrok na posameznega rodbinskega člana, le majhna. Zato veljaj oprostitev od davkov pri devetih otrocih tudi za nameščenca, dasi znaša njegova davčna stopnja morda visoko številko (saj je ob vseh dohodkih le velik revež). Oprostitev mora veljati za oskrbovalca družine sploh, za očeta kakor za mater; praksa, da je davkov oproščen sicer oče z 9 in več otroki, ko mož umre, pa mora vdova davke plačevati, se mora odpraviti; saj je vendar ona potem »družinski glavar«, čeprav je ženskega spola.

Družina naj se podpira, podpira tem bolj, čim bolj je številna in v jedru zdrava. Taka družina naj dobi po zakonu prednosti in ugodnosti, ki jo varujejo bede, ji lajšajo težki gospodarski položaj. Finančno izvesti to najbrž niti ne bi bilo težko. Družine z mnogo otroki so razmeroma redke. Pač pa jih je dosti, ki začenjajo z dobro voljo, ko pa vsa odpoved in vsa skrbnost ne obvarujeta stiske in — umiranja, jim pa pogum upade.

Iz davčne osnove naj se rodbinske doklade izločijo, da se torej ne obdavčijo. Rodbinske doklade naj davčne stopnje ne dvigajo več v višino, s številom otrok naj se marveč davčna stopnja znižuje, in sicer za vsakega posameznega naslednjega otroka naj se zniža sorazmerno bolj, čim več je v družini otrok, prav tako torej kakor se s številom otrok gospodarski položaj nameščenskih družin tudi sorazmerno vedno občutneje slabša, čim večje je to število. Za vsakega otroka naj se od davčne osnove odbije določena vsota, za prvega otroka manjša, za vsakega naslednjega pa večja.

Šolnino naj plačajo samo gospodarsko res močni sloji, nameščenci — tudi nameščenci višjih stopenj, posebno če imajo mnogo otrok — naj šolnine ne plačujejo. Gospodarsko šibki naj šolnino plačajo samo za tiste otroke, ki razreda ne izdelajo ali so slabega vedenja. To bi bilo tudi šoli v prid.

Socialna naj bo davčna zakonodaja nadalje tudi v tem pogledu, da razlikuje dohodke, ki dotekajo iz kapitala samega brez dela, od dohodkov iz kapitala zvezanega z delom, zlasti pa še dohodke iz samega dela, često tako revne. Tudi to bo družini v prilog. Danes so prav ti dohodki najbolj dosledno obdavčeni do zadnje pare, dohodki iz delniških dividend in iz tihega družabništva pa so kar neobdavčeni. Nesocialno in nepravično je tudi, utrgovati draginjske doklade ženi, ki vrši službo. Delavcem ali najemnikom zadrževati ali utrgovati zaslužek kliče maščevanje iz nebes in se tudi gotovo kaznuje, če tudi morda ne kar neposredno. Dovolj revolucij dozorelih iz takih osnov, to izpričuje. Po novi naredbi kraljevske vlade mesečna mezda za vajenka v trgovini ne sme pasti pod 900 din. Mesečna plača žen po dolgi, morda po univerzitetni izobrazbi pa minimalne mezde še daleč ne dosega.

V zdravstveni fond naj starši ne prispevajo več na dosedanji način; v kolikor pa so prispevali in še prispevajo, pa naj dobe pravico do vpogleda po svojih izvoljenih zaupnikih in zastopnikih, kam in kako so se njihovi prispevki uporabili in kam se še uporabljajo in kako. Dalje naj dobe starši zastopstvo in pravico, da se izjavijo o letovanjih, o počitniških kolonijah in o šolskih pregledih na poliklinikah; pri vsem tem naj se uveljavi tudi volja staršev. To je denar, ki je velikokrat krvavo težko prislužen in odtrgan. Ne gre, da bi se povračal nazaj, kakor bi bil nekaka miloščina, po kolonijah in podobno. Zato hočemo, da k načinu njegove uporabe lahko porečemo tudi svoje, tako k šolskim pregledom kakor k počitniškim kolonijam itd.

Končno in najbolj važno, kar družini, očetom in materam gre, pa je, da dobimo po izvoljenih zastopnikih možnost, da soodločamo o šoli, o vzgoji, o načrtih, o cilju, ki se šoli postavlja, o sredstvih k tem ciljem, o higienski ureditvi šole, o najvišjem številu otrok in dijakov v razredih, kar je tako važno za uspešno delo, za napredovanje in razvoj, za telesno in duhovno zdravje in blaginjo mladine.

Prvenstveno pravico imamo in odgovorni smo za otroke po vesti pred Bogom, narodom in državo, po odgovornosti tem težji, čim večkratna je. V taka zastopstva naj starši volijo zaupnike s številom glasov, ki je sorazmerno s številom njihovih otrok.

S pravim socialnim redom pomaga država, da ozdravijo rane, ki jih je zasekal hudi čas družini bolj kakor posameznikom. Z družino krepí sebe in svoj narod, v katerega vnaša zadovoljstvo in veselje, manjša izdatke za propalo, izgubljeno mladino, za mnoge vrste nalezljivih bolezni in živčnih obolenj, za norišnice in jetnišnice.

Kjer se gospodarski položaj družine uredi, tam same ob sebi odpadejo najtežje socialne krivice, najbolj v nebo vpíjoči gospodarski materializem se tam izpodreže. Tam ni več mogoče, da služi oče delavec (železniški n. pr), ki ima 6 otrok, po 480 din na mesec, niti da dobi rudar, ki ga je izsesalo delo v 15 letih in je moral v pokoj, za družino z 9 otroki, mesečne pokojnine 250 din in 150 din podpore, vsega skupaj 400 din na mesec za 11 ljudi. Ubogi otroci morajo zato v rani mladosti iti služít kruha v gospodarske obrate, za katere niso ne telesno dozoreli ne nraavstveno pripravljene ter propadajo telesno in nraavno ter vnašajo strup v žile narodu namesto življenja in zdravja, veselja in kreposti. Slabotnost, bolehnost, tuberkuloza ima v tej mladini in v teh družinah svoja kotišča, iz njihovih žil kroži v žile družbe in v rod, iz njihovih zatrtih src se širi zagrenelost, pokvarjenost, krivo vrednotenje življenja z vsemi grozotami nraavne propalosti in njenih nasledkov.

Država, ki ustvari družini s pravično socialno zakonodajo urejen gospodarski položaj, se najzanesljiveje sama socialno uredi. Nezdrave, prevratne ideje izginejo ob tem same, ker zmanjka zanje hrane in netiva. Temelj socialnega reda, vir zdravja za narod in državo je zato urejen gospodarski položaj družine.

Tudi bogata in ponosna Francija se je tega zavedla — nekoliko pozno sicer, da gre njena moč nevarno navzdol, ker je zanemarjala družino. Zato je izdala svoj »novi družinski zakonik, v katerem določa zelo premišljen sistem družinskih dodatkov k plačam in mezdám javnih in zasebnih nameščencev in delavcev, k dohodkom vsakega družinskega poglavarja sploh, tako da bosta tudi kmet in obrtnik deležna blagodati tega zakona v sorazmerju s številom članov svoje družine. Dodatek se začne pri drugem otroku in potem z vsakim nadaljnim raste. Znaša letno 10 do 60% plače ali mezde, je torej visok. Družinski oče, delavec n. pr., ki ima 4 otroke in zasluži 750 frankov na deželi, 1000 frankov v mestu na mesec, bo dobil 7200 frankov dodatka na leto. Sredstva se bodo stekala iz fonda, v katerega plačujejo vsi delodajalci in delavci ter nameščenci. Družinski zakonik pa vsebuje tudi določila druge vrste: oprasha vseh dediščinskih taks kmečke dediščine, ki se morajo deliti na 5 otrok, uvaja pa davek na vse brez razločka starosti in spola, ki nimajo nobenega otroka, in tiste, ki v teku 16 let zakona niso dobili vsaj še enega. Ima pa zakonik tudi razne določbe, ki naj ščitijo še nerojenega otroka pa zajezujejo nemoralno propagando proti spočetju in nerojenemu življenju. Iz bojne fronte se vrnejo domov vsi rezervisti, ki imajo 4 otroke; tisti, ki imajo 3, pa pridejo v ne-boreče se enote« (iz Slovenčevega uvodnika »Francija za svojo rast«).



Orožje bo izsililo odločitev.

Ruda Jurčec.

V drugi polovici meseca novembra 1939 so pogajanja med Finsko in Sovjetsko Rusijo popolnoma obtičala. Pojavljali so se glasovi o novih predlogih za pravičnejši sporazum med Finsko in Sovjetsko Rusijo, kot pa je bil zasnovan v prvi dobi diplomatskih pogajanj med obema državama. Pogajanja pa so se iztirila in se zaključila z ruskim napadom, ki se je razvil nato v vojno med Finsko in Sovjetsko Rusijo, ki še traja. Zvezi sovjetskih republik se v pogajanjih s Finsko in Turčijo ni posrečil tisti postopek, kakor je bil izveden proti ostalim trem baltskim državam Litvi, Estonki in Letonski; vse tri države so klonile pred zahtevami sovjetske vlade pod silnim vtisom žaloigre, ki je zaključila usodo poljske države v prvi dobi 20. stoletja.

Spor s Finsko se razvije v vojno.

Po podatkih finske »Bele knjige«, ki jo je finska vlada objavila kmalu po izbruhu sovražnosti s Sovjetsko Rusijo, je sovjetska vlada pri pogajanjih s Finsko zahtevala naslednje:

1. *Finska mora Sovjetski Rusiji odstopiti pristanišče Hangöe, ki je ob vходу v Finski zaliv; Sovjetska Rusija dobi istočasno pravico, da lahko tam namesti svojo posadko 5000 mož;*

2. *Sovjetska Rusija lahko zaliv pred pristaniščem Hangöe uporablja za svojo vojno mornarico;*

3. *v Finskem zalivu mora Finska odstopiti Sovjetski Rusiji še nekaj manjših otokov, prav tako pa mora Finska odstopiti ob karelijski meji 32 km širok rokav svojega ozemlja, isto širino ozemlja pa mora odstopiti Sovjetski Rusiji tudi na severu ob polotoku Ribačiju.*

Sovjetska Rusija je v zameno hotela odstopiti finski del ozemlja vzhodno od Karelije, vendar je sovjetska vlada sama priznala, da je bila donosnost tega zemljišča manjša, kot pa je bila korist ozemlja, ki bi ga naj Finska odstopila Sovjetski Rusiji.

4. *obe vladi se obvezujeta, da bosta porušili vse svoje dosedanje utrdbe ob skupnih mejah, mejo pa bi naj v bodoče stražili samo navadni graničarji;*

5. *Sovjetska Rusija bi dovolila Finski, da utrdi Aalandske otoke, vendar pa nobena tretja država, posebno Švedska, ne bi smela sodelovati pri utrjevalnih delih.*

Finska vlada je v svoji noti dne 23. oktobra sprejela vse tiste sovjetske zahteve, ki niso bile v nasprotju z določbami finske suverenosti. Tako je finska vlada pristala predvsem na to,

1. *da odstopi Sovjetski Rusiji del svojih otokov v Finskem zalivu;*

2. *finska vlada je pristala na spremembo meje v Kareliji, vendar pa je izjavila, da more Sovjetski Rusiji odstopiti rokav ozemlja, ki bo širok 13 km. Zahtevanega rokava, ki bi bil širok 32 km, Finska ne more odstopiti, in sicer zato ne, ker bi to zelo okrnilo finsko posest in ker živi v tem delu Finske najstarejše finsko ljudstvo.*

Finska vlada je tudi odklonila navzočnost rdečih čet na finskem ozemlju, Aalandskih otokov pa finska vlada nikdar ni mislila utrjevati s tujo pomočjo.

Na te finske protipredloge je sovjetska vlada stavila nove predloge, v katerih pa je samo zmanjšala od 5.000 na 4.000 mož število rdeče posadke, ki bi bila poslana v Hangöe, prav tako pa je izjavila, da bi se še pogajala o tem, koliko ozemlja naj Finska odstopi ob karelijski meji in ob polotoku Ribačiju.

Toda dne 26. novembra je poslal sovjetski zunanji komisar in predsednik vlade finskemu poslaniku v Moskvi Yrjö-Kuskinenu pismo, v katerem mu sporoča, da so finski topniški oddelki dne 26. novembra ob 15.45 oddali na sovjetsko ozemlje sedem topovskih strelcev in se s tem zelo hudo pregrešili. Ker se lahko taki dogodki še ponove, predlaga sovjetska vlada zastopniku finske republike, da naj se finske čete umaknejo za 20—25 km od meje. Finski poslanik je že naslednjega dne odgovoril sovjetski vladi, da je bilo takoj po oddanih topovskih streljih ugotovljeno, da so bili streli oddani s sovjetskega ozemlja, in sicer 800 m od vasi Mainilia na sovjetskem ozemlju. Po vseh znakih sodeč, je bilo topništvo, ki je streljalo, razmeščeno do 2 km južno od finske meje na sovjetskem ozemlju. S finskega ozemlja topovski streli niso bili oddani in zato meni finska vlada, da je streljalo sovjetsko topništvo, ki je najbrže izvajalo kakšne strelske vaje v taki bližini meje. Ker imata obe vladi o dogodku različne podatke, predlaga finska vlada, da naj se takoj sestavi odbor strokovnjakov, ki bo odšel na mejo in tam ugotovil dejanski položaj po določilih nenapadalne in razsodiščne pogodbe, ki veže obe državi in ki ima določbe o mejnih sporih v dogovoru z dne 24. septembra 1928.

Molotov je odgovoril na to pismo naslednji dan 28. novembra in poudaril troje:

1. *finska vlada hoče na izzivalen način zorniti odgovornost za streljanje na sovjetsko topništvo, ki je torej samo krivo za žrtve med sovjetsko vojsko;*

2. *finska vlada je odklonila predlog sovjetske vlade, da bi umaknila svoje čete in oborožene sile za 20 do 25 km in je sedaj blizu Leningrada zbrana finska vojska v tolikšnem obsegu, da je to nevarno za to veliko sovjetsko metropolo;*

3. *vse to dokazuje, da hoče finska vlada vztrajati v svojem sovražnem stališču do Sovjetske Rusije in ogrožati sovjetsko ozemlje okoli Leningrada. Vse to je sovražno dejanje, ki ni v skladu z določili nenapadalne in razsodiščne pogodbe. Zato meni, da je tudi Sovjetska Rusija razvezana vseh obvez nenapadalne pogodbe in zato obveznosti nenapadalne in razsodiščne pogodbe za Sovjetsko Rusijo več ne veljajo, ker jih je tako javno proa prekršila Finska.*

Že naslednji dan, 29. novembra, je pomočnik zunanjega komisarja Potjemkin povabil k sebi finskega poslanika in mu izročil naslednje Molotovo pismo:

»Gospod minister, kakor znano, se napadi finske vojske proti sovjatom nadaljujejo ne samo ob karelijski ožini, ampak tudi na vseh delih finsko-sovjetske meje. Vlada Zveze sovjetskih republik kaj takega ne more več prenašati. V zvezi z nastalim položajem, za katerega je

odgovorna samo Finska, sovjetska vlada ne more več vzdrževati rednih diplomatskih stikov s Finsko in je zato prisiljena, da odpokliče iz Finske vse svoje diplomatske in gospodarske zastopnike. — Molotov.

Naslednji dan, dne 30. novembra, so sovjetske čete napadle Finsko in vojna med Zvezo sovjetskih republik in malo Finsko je po treh mesecih še zmeraj v polnem teku, ne da bi mogla sovjetska vojska ugotoviti, da je dosegla kakršen koli uspeh. Do konca decembra so sovjetska vojna poročila s finske fronte oznanjala stalno velike in pomembne zmage rdeče vojske, ki bi naj bila prodrla celo že 150 km globoko v finsko ozemlje. Prav tako rdeče čete niso mogle zasesti severnega finskega pristanišča Petsama. V januarju 1940 pa sovjetsko vrhovno poveljstvo neuspehov proti Finski ni mogla več prikrivati in oddaja sedaj v svet prav ista poročila, kakor jih objavljajo na francosko-nemški fronti, češ da vojna poteka tako, da se iz dneva v dan ne godi nič več posebnega.

Sovjetska Rusija izključena iz Zveze narodov.

Finska vlada je takoj sporočila glavnemu tajništvu Zveze narodov, da jo je Sovjetska Rusija napadla. Predlagala je, da naj se takoj skliče zasedanje sveta Zveze narodov in pa skupščine Zveze narodov, ki naj obsodi sovjetsko postopanje in sklene pomagati napadeni Finski.

Svet Zveze narodov se je sestal dne 11. decembra in določil ves postopek za izvedbo finskih predlogov. Finska pritožba je bila predložena skupščini Zveze narodov, ki je izvolila posebni odbor štirinajstoročnice, ki je dne 13. decembra sprejel naslednjo resolucijo:

»Skupščina Zveze narodov ugotavlja, da se je Sovjetska Rusija s svojim napadom na Finsko pregrešila nad določbami posebnih političnih pogodb, ki jih je sklenila s Finsko, prav tako pa je prekršila tudi člen 12 pakta Zveze narodov in Briand-Kellogov pariški pakt. Tedaj, ko bi se morala začeti izvajati določila nenapadalne in razsodiščne pogodbe s Finsko, ki je bila sklenjena med obema državama v letu 1932 in ki bi mogla poteči šele leta 1945, je Sovjetska Rusija odpovedala to pogodbo, ne da bi imela za to kakršen koli pravni razlog. Zato Zveza narodov slovesno obsoja sovjetsko postopanje proti Finski in vabi vse članice Zveze narodov, da naj materialno in dobrodelno podpro Finsko, in sicer v tisti meri, kot more to vsaka država storiti, posebno pa se naj članice Zveze narodov vzdrže vsega, kar bi moglo zmanjšati finski odpor proti Sovjetski Rusiji. Zato pooblašča Zveza narodov svojega generalnega tajnika, da naj izvede vse potrebno za pomoč Finski. Prav tako pa prejema generalni tajnik pooblastilo, da se lahko za organizacijo pomoči Finski pogaja tudi z državami, ki niso članice Zveze narodov, in sicer v skladu z resolucijo, ki jo je sprejela Zveza narodov dne 4. oktobra 1937.

Dvakrat je bila Sovjetska Rusija povabljena, da naj pošlje svojega zastopnika, ki bi sodeloval pri proučevanju spora s Finsko. Sovjetska Rusija je s tem odrekla svetu Zveze narodov pravico, da postopa po čl. 15. pakta Zveze narodov. S tem se je Sovjetska Rusija pregrešila nad glavno dolžnostjo Zveze narodov, ki obstoji v tem, da jamči za varnost in mir med narodi. Pač pa je Sovjetska Rusija skušala opravičiti svojo odsotnost s tem, da je sporočila, da je priznala novo finsko

vlado, s katero ima že redne diplomatske stike, dasi te vlade finski narod ni priznal in tudi ni bila imenovana tako, kakor to določajo svobodni ustavni predpisi finske republike. Tako je Sovjetska Rusija dokazala, da ni samo prekršila določb pakta Zveze narodov, ampak da se je sama izključila izven določb pakta Zveze narodov. Zato predlaga odbor štirinajstoric svetu Zveze narodov, da naj postopa v skladu s temi ugotovitvami.»

Dne 14. decembra je nato svet Zveze narodov izglasoval naslednjo resolucijo:

»Svet Zveze narodov je sprejel resolucijo, ki je bila v skupščini izglasovana dne 14. decembra in ki se nanaša na pritožbe finske vlade. Zato ugotavlja:

1. da obsoja skupščina Zveze narodov napad Sovjetske Rusije proti Finski;

2. upoštevajoč razloge, navedene v resoluciji in v skladu s čl. 16, točka 4, pakta Zveze narodov, izjavlja, da se je Sovjetska Rusija s svojim postopanjem izključila iz Zveze narodov. Zato Sovjetska Rusija ni več članica Zveze narodov.»

Sovjetski napad na Finsko je vznemiril celo vrsto evropskih držav. Članice Zveze narodov so sklenile pomagati vsaka po svojih močeh Finski, glavni tajnik Zveze narodov pa je prejel navodila, da naj pomoč Finski organizira tako, da se bo lahko raztegnila tudi na sodelovanje tistih držav, ki niso članice Zveze narodov, to je Zedinjenih držav, Italije in raznih južnoameriških držav. Zedinjene države so že same začele pošiljati pomoč Finski predvsem v denarju in orožju, še obsežnejšo pomoč pa je takoj poslala Italija. Iz skandinavskih držav je odšlo več tisoč prostovoljcev.

Italijanska zunanja politika.

Med državami, ki niso vstopile v vojno, igra vodilno vlogo v Evropi Italija. Njeno stališče se izredno upošteva v obeh vojskujočih se taborih, silno ostro je proti nastopanju Sovjetske Rusije proti Finski nastopila prav Italija. Dne 16. decembra 1939 je v italijanski zbornici govoril italijanski zunanji minister grof Ciano in v dolgem govoru razložil razvoj italijanske zunanje politike od leta 1927 naprej.

Vsa italijanska zunanja politika v zadnjih letih je slonela na spoznanju, ki ga je Mussolini postavil za temelj fašistične politike v Evropi: *ali sprememba mirovnih pogodb ali nova vojna!*

Dne 18. marca 1933 je Mussolini predlagal angleškemu predsedniku vlade sklenitev *»pakta štirih velesil«*, ki bi zajel Anglijo, Francijo, Nemčijo in Italijo. Tak pakt bi preprečil razdelitev Evrope v dva sovražna tabora, njegova bistvena naloga pa bi obstojala v tem, da bi izvedel na miren način revizijo mirovnih pogodb in privedel do sklenitve splošnega sporazuma o oboroževanju. Ko se je ta poskus ponesrečil, je Italija spoznala, da se Evropa vrača nazaj v dobo taborov, ki si bodo stali sovražno nasproti. Nastalo bo isto stanje, kakor pred svetovno vojno in nazadnje bodo zopet spregovorili topovi.

Italija ni mogla nato ukreniti ničesar drugega, kakor da je z lastnimi sredstvi poskrbela za svojo varnost in za obrambo svojih koristi. Vojna

proti Abesiniji je bila nujna, ne samo zaradi krivic, ki jih je Italija doživela v kolonialnem vprašanju, ampak tudi zaradi naloge, ki si jo je določila Italija in ki je terjala od nje, da zaščiti svojo varnost, neodvisnost in bodočnost.

Po borbi v Abesiniji so se italijanski legionarji borili v Španiji proti namenom kominterne, ki je hotela iz Španije napraviti svojo postojanko ob Sredozemskem morju. Tudi Nemčija ni stala ob strani, ko se je razvijala borba v Španiji. *Med Nemčijo in Italijo so se stiki začeli poglobljati, obe državi pa sta svojo politiko vzporedili z berlinskimi protokoli in z obiskom v Berchtesgadenu v letu 1936.* Italija in Nemčija pa se nista povezali v blok, ampak v os, ki zopet ni hotela prelomiti Evrope na dvoje. Obe državi sta se povezali, da bi bili udarnejši v borbi proti silam nereda in razdiranja v Evropi in po Mussolinijevem obisku v Berlinu v septembru 1937 je Italija sprejela nemško vabilo, *da pristopi k zvezi proti kominterni in da podpiše to pogodbo z vsemi istimi pravicami in obvezami kakor Japonska in Nemčija.* Kakšen pa je bil pomen in kolikšna je bila vrednost teh pogodb? Ni težko odgovoriti, da so te pogodbe imele odločno politični značaj in so hotele utrditi protikomunistično fronto.

Sodelovanje med Nemčijo in Italijo se je postavilo na nove temelje po dogodkih v marcu in aprilu leta 1939, ko je Nemčija zasedla Češko in Moravsko, Italija pa si je čisto neodvisno od tega dogodka priključila Albanijo. Sestanek med von Ribbentropom in grofom Ciano je bil 6. in 7. maja v Milanu, vojaška pogodba med Italijo in Nemčijo pa je bila podpisana v Berlinu dne 22. maja.

Na teh sestankih je bilo ugotovljeno, da imata Italija in Nemčija iste poglede na mednarodni razvoj in da sta odločeni z orožjem odbiti sleherni napad. Toda ugotovljeno je bilo, da je treba storiti vse, da se ohrani mir v Evropi in to za dolgo dobo, ki je potrebna obema državam, da bi izpopolnili svojo oboroženo silo. *Italija je določila, da bi za te priprave rabila tri leta, Nemčija pa bi rabila še štiri ali pet let.*

Na jesen 1939 je italijanska zunanja politika storila vse, da bi preprečila izbruh sovražnosti. Nemčija je avgusta sklenila pogodbo s Sovjetsko Rusijo. Nemški zunanji minister von Ribbentrop je o svojem odhodu v Moskvo *grofa Ciana telefonsko obvestil 21. avgusta ob 22. uri zvečer in 23. avgusta je bila pogodba med Nemčijo in Sovjetsko Rusijo že podpisana.*

V dnevih, ko je kriza zaradi spora med Poljsko in Nemčijo dosegla višek, je Italija posredovala med obema taboroma, toda spor se je razvil v vojno med Nemčijo in Poljsko in nato v vojno med Nemčijo, Francijo in Anglijo. Na svoji seji dne 1. septembra je italijanska vlada pojasnila svoje stališče, ko je sklenila ostati izven vojnega spopada, vendar pa so napačne vse razlage o tem stališču, ki so se nato širile in ki so hotele razlagati ta sklep s kakšno slabostjo italijanske politike. Ob koncu septembra je grof Ciano zopet odpotoval v Berlin, vendar pa je bil to sestanek, ki je bil čisto v skladu z odnošaji med Italijo in Nemčijo. *Govorilo se je zopet, da naj bi Italija posredovala za mir; toda to ni bilo potrebno, ker je Nemčija sama ponudila sklenitev miru, potem ko je bila Poljska premagana.* Nemčija ni imela razloga nadaljevati vojno, ali razširiti borbo proti zapadnim velesilam. Upanje na mir je bilo kratko, kajti zavezniki so napovedali, da njihovi vojni cilji niso samo obnovev Poljske, ampak tudi Češko-slovaške in Avstrije. Zmagoviti Nemčiji, ki je imela tako pogodbo z Rusijo,

ki je spremenila položaj v Baltiku, so stavili take pogoje! Vse je propadlo, kajti če bi Nemčija lahko razpravljala o ustanovitvi nove narodnostne poljske države, tedaj narodnosocialistična Nemčija ni mogla sprejeti ničesar, kar je bilo proti glavnim načelom narodnega socializma.

Po tem govoru zunanjšega ministra grofa Ciana bi glavna načela italijanske zunanje politike mogli posneti takole: 1. Italija ostane še nadalje nevojskujoča se država, kar pa ne pomeni, da je v tej vojni nevtralna, in čaka pripravljena na vse dogodke; 2. z Nemčijo je ne vežejo vojaške pogodbe, ki bi jo nujno potegnile v vojno; 3. Italija je na svoj način že izvedla revizijo mirovnih pogodb, ko se njeni predlogi o paktu štirih velesil niso izvedli; 4. kakor dosedaj tako se bo Italija tudi v bodoče borila proti boljševizmu, Nemčijo pa so v objem Sovjetske Rusije pognale zapadne države s svojo obkroževalno politiko.

Božični predlogi za pravičen mir.

Božične poslanice in govori vodilnih državnikov sveta so se ob koncu leta 1939 spremenili v pomembne politične dogodke. Izmed vseh govorov je bil najbolj upoštevan govor sv. očeta Pija XII., ki je razgibal ves svet in potegnil za seboj mirovno akcijo v takem obsegu, da še danes ni zaključena. Glavni mirovni predlogi sv. očeta obsegajo pet točk, in sicer:

1. glavni temelj za pravični in častni mir je pravica vseh narodov, da si zagotove obstoj v popolni neodvisnosti; do tega imajo pravico vsi narodi, mali in veliki, mogočni in slabotni. Pravica vsakega naroda do življenja in razvoja ne sme nikdar pomeniti smrt za drugi narod;

2. strašno tekmovanje v oboroževanju se mora ustaviti;

3. ustanove ali obnove naj se mednarodne ustanove, ki naj ščitijo pravično izvajanje pogodb in urejajo vse spore;

4. manjšine morajo uživati pravično zaščito, ki jim naj zagolovi miren in reden razvoj;

5. vse to delo pa morajo prevevati načela krščanske ljubezni, kajti samo iz tega duha lahko vzklije nov red na svetu.

Ta govor je imel silen odmev v svetu. V Italiji sami je bil izrečen nekako sredi slovesnosti, ko se je obhajala desetletnica sklenitve sporazuma in konkordata med Italijo in sv. stolico. Italijanska kraljevska dvojica je obiskala Vatikan in sv. očeta dne 21. decembra, sv. oče Pij XII. pa je obisk vrnil dne 28. decembra 1939. Stališče Italije v zunanji politiki je bilo pojasnjeno z govorom grofa Ciana dne 16. decembra, še globlje in iskreneje pa je posegel v probleme govor sv. očeta ob božičnih praznikih. Vsa Italija je v miru slavila božične praznike, rimske slovesnosti med Vatikanom in Kvirinalom pa so na viden način potrdile moralno in versko edinost Italije v teh dneh. Ta ugotovitev je važna zaradi tega, ker se je v letu 1915 italijanski zunanji minister Sonnino pogajal z zavezniki za londonsko pogodbo na ta način, da bi bila v pogodbo sprejeta tudi določba o tem, da se sv. stolica ne bo smela udeleževati mirovnih pogajanj ob zaključku vojne.

Božični govor sv. očeta je naletel na najširši odmev v Zedinjenih državah. Predsednik Roosevelt je odgovoril s posebnim pismom, v katerem naznanja sv. očetu, da mu pošilja svojega osebnega zastopnika Myrona Taylorja. Njegova naloga je, da s sodelovanjem podpre trud za zgraditev novega reda. V pismu poudarja Roosevelt,

»kadar se bo sklepal mir, tedaj bo potrebno, da se vsi ideali izražajo soglasno. Ko bo prišel ta srečni dan, tedaj se bodo pred nas postavljala težka vprašanja. Sodelovanje Cerkve bo tedaj nad vse potrebno.«

Seveda so se takoj oglašali tudi glasovi, ki so na sodelovanje med Vatikanom in Kvirinalom hoteli metati senco svojih sumničenj. Govor sv. očeta je z odgovorom predsednika Zedinjenih držav premoogočno zadonel po vsem svetu. Govorilo se je o neki novi fronti proti barbarstvu. Vse te govornice pa je pojasnila italijanska vlada sama s komentarjem v poluradni reviji »Relazioni Internazionali«, ko je uvodničar tamkaj zapisal:

»V rimskih sestankih so nekateri hoteli ugotoviti tudi to, da se bo rodila nova pogodba proti kominterni, za katero so razni boljševikofili v raznih državah poprej pokazali toliko naklonjenosti, sedaj bi pa hoteli nastopati proti njej z vso strogostjo. Vsa ta sumničenja se lahko skrijejo pred harmoničnim razumevanjem, ki je spremljalo vse dogodke v Rimu, prav gotovo pa ne bodo trčila ob čustvovanja tistih, ki v dušah nosijo čut za zgodovino in spoštovanje pred veličastjem Rima.«

Vsi ti predlogi in vsi govori v Rimu in njihov izreden odmev v Ameriki pa niso pomenili, da misli kdo znova nastopiti posredovalno pot za sklenitev miru med obema vojskujočima se taboroma. Ob novem letu so govorili še kralj Jurij VI., Goebbels, Hitler, Daladier, Göring in Hess in iz njihovih govorov je odmevala samo ena možnost, da se mora ta vojna zaključiti samo z orožjem v roki.

Sv. oče Pij XII. je predsedniku Rooseveltu odgovoril s posebnim pismom dne 7. januarja, ki pa je bilo objavljeno 20. januarja. V pismu ponavlja sv. oče glavne misli iz svojega govora o pravičnem miru, podčrtava pa velik pomen, da se je ravno v tem trenutku prvi in najvišji uradnik Zedinjenih držav priključil delu za mir. Ta korak je tudi dokaz vzajemnosti, ki veže stari in novi svet v borbi proti nekrščanskim in brezbožnim smerem, ki hočejo uveljaviti svoj razdiralni in uničevalni načrt.

Stališče nevtralnih in nevojskujočih se držav.

Borb na zapadni fronti med tem časom še ni bilo; samo na severu je finski narod odbijal na čudovit način neštete napade boljševičkih čet. Vojna na morju se še ni izoblikovala tako, da bi si res stopili pravi sovražniki nasproti in tedenska poročila o izgubljenih ladjah so vedela povedati stalno samo to, da je bilo potopljenih vsak teden več nevtralnih ladij kot pa sovražnih ladij Anglije, Francije in Nemčije. Na pravem terišču se bo vojna razvila najbrž šele na pomlad. Medtem se je pa razvila velika borba za stališče nevtralcev.

Dne 6. in 7. januarja je bil sestanek med grofoma Cianom in Csakyjem v Benetkah. Uradno poročilo, ki je bilo objavljeno po sestanku, je bilo izredno kratko in redkokdaj se je o mednarodnem sestanku moglo izvedeti tako malo, kakor o tem posvetu med Madžarsko in Italijo. Negotovost je poskušal razbliniti uvodnik madžarskega vladnega glasila »Pester Lloyd«, ki je dne 11. januarja med drugim zapisal:

»Skoraj nepotrebno bi bilo pisati o tem, kako prisrčni in tesni so stiki, ki vežejo Madžarsko na Jugoslavijo in Bolgarijo. Ti stiki so bili v Benetkah označeni kot pozitivni doprinosi za razvoj politike v jugo-

ozhodni Evropi. Prijateljstvo med Madžarsko in Jugoslavijo in med Madžarsko in Bolgarijo je postalo temelj za mednarodno politiko v tem delu Evrope in s tem bodo morali računati vsi, ki se bodo zanimali za ta odsek svetovne politike.

Tako bi bil glavni smisel beneškega sestanka pač ta, da se male države v Podonavju in na Balkanu povežejo tako med seboj, da bi se onemogočilo poseganje drugih držav na ta del Evrope.

Na severu pa se je med tem razvijal spor med Švedsko in Norveško na eni strani in Sovjetsko Rusijo na drugi strani. Sovjetska vlada se je pritožila zaradi tega, da sta Švedska in Norveška priskočili na pomoč Finski in dopustili dovoz orožja in odhod prostovoljcev. Švedska in norveška vlada sta odgovorili s posebnima notama, v katerih poudarjata, da se pri vsem tem držita popolnoma določil mednarodnih pogodb in mednarodnega prava. Sovjetska vlada za tem ni več načenjala tega vprašanja.

Kmalu nato je zopet zajel strah pred napadom Belgijo in Nizozemsko. Odkrili so razne dokaze o tem, da bi naj obe državi kmalu postali žrtev napada. Toda tudi ta strah se je hitro polegel; oba poveljnika belgijskega in nizozemskega generalnega štaba sta nato odstopila.

Poljska še živi.

Poljska vlada ima svoj sedež sedaj v Angersu v Franciji; prav tam je tudi sedež predsednika poljske republike. Dne 23. januarja se je v prostorih poljskega veleposlaništva v Parizu sestal poljski parlament pod predsedstvom Ignacija Paderewskega, ki je že bil prvi predsednik poljskega parlamenta po letu 1918 in kot tak prvi začasni predsednik poljske republike. Ob otvoritvi je imel Paderewski govor, v katerem je med drugim izvajal:

»Poljska je nesmrtna. Osvobodili jo bomo iz suženjstva in Poljska bo zopet vstala iz svojih razvalin. To obljubljam pred Bogom. Naša vojska, ki se sedaj bori na strani zaveznikov, bo po zmagi ponesla naš prapor nazaj v našo domovino. Ne vem, če mi bo Bog dodelil, da bom lahko do konca predsedoval tej zbornici, zato bom takoj naglasil svoje stališče. Mi se ne borimo za Poljsko žlahčičev, kmetov in delavcev, pa tudi ne za kapitalistično ali socialistično Poljsko. Mi se borimo za vso Poljsko, ki bo zedinjena in svobodna, za tisto Poljsko, ki bo mati svojih sinov, za tisto Poljsko, ki so jo oznanjali naši največji sinovi, za Poljsko Boleslava in Jageloncev, za tisto Poljsko, za katero so se borili junaki okoli Varšave, na Westerplatte, pri Heli, pri Modlinu, pri Lvovu. Poljska mučencev ne bo nikdar propadla. Živela bo večno mogočna in slavna, za vas, za nas in za vse človeštvo.

Zbornica je nato sprejela resolucijo, ki izraža zaupanje novi vladi generala Sikorskega, se zahvaljuje Angliji in Franciji za njuno pomoč in odločnost boriti se do konca za osvoboditev Poljske in za zmago pravice. Prav tako izreka poljski parlament svojo sinovsko spoštovanje in hvaležnost Piju XII. za njegovo zadnjo poslanico o Poljski. Prav tako izreka poljski parlament svoje simpatije Finski, ki je žrtev neizzvanega napada. Poudarja vse krivice, ki se sedaj gode na Poljskem in izjavlja, da poljski narod ne bo nikdar priznal ničesar, kar se sedaj dogaja ali vsiljuje poljskemu ljudstvu. Krivci bodo odgovarjali za vse krivice in so odgovorni za vso nesrečo, ki je doletela poljsko ljudstvo.

Ocene.

Francè Veber, *Vprašanje stvarnosti. Dejstva in analize.* (Dela Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Filozofsko-filološko-historični razred I. Filozofska sekcija 1). Tisk tiskarne »Slatnar« v Kamniku. 1939. Vel. 8°, str. 496. (Str. 441—488 obsega v nemščini pisan posnetek [Zusammenfassung], ki je izšel tudi v obliki samostojne brošure s posebno paginacijo.)

»Vprašanje stvarnosti« je po svojem obsegu in zasnutku poleg »Knjige o Bogu« Vebrovo najmonumentalnejše delo. Zato je upravičeno izšlo kot prva knjiga filozofske sekcije del Akad. znan. in umetnosti.

V tej knjigi nam Veber podaja celotno teorijo stvarnosti, za katero rabi v »Knjigi o Bogu« izraz »istinitost«. Do te posebne teorije ga je privedlo spoznanje, da Meinongova predmetna teorija in Husserlova fenomenologija kljub mnogim hvalevrednim odkritjem ne moreta zadovoljiti našega hrepenenja po pravi stvarni resnici in po pravi vsebinski obogatitvi našega znanja (gl. predgovor!). Poleg teh dveh teorij je nujno potrebna še posebna teorija, ki se nanaša na stvarnost samo. Ž njo se bavi stara in moderna ontologija. Vendar Vebrova teorija stvarnosti noče biti gola ontologija. Ontologija se namreč bavi s stvarnostjo brez ozira na psihološko pot do nje. Vebru pa gre za teorijo stvarnosti, ki v celoti izhaja iz dejstva posebne notranje-psihološke poti do vsega stvarnega. Zato v Uvodnih mislih govori najprej o razliki med opazovanjem in analizo; samo prvo nas vede do stvarnosti, v »globino«, dočim je analiza vedno več ali manj površinsko gledanje pojavov. A tudi opazovanje samo ima dvojno različno funkcijo: prva, ki nas neposredno vodi do stvarnosti, in druga, ki ima v sebi že »nastavek za vzporedno analizo« (20). Ker je pot do stvarnosti neposredna, zato uvodoma tudi ovrže vse zgolj posredne teorije stvarnosti (Hume, Kant, Meinong itd.). Nato preide na »psihologijo opazovanja«, v katerem se mu stvarnost nudi kot primarna in neposredna danost. Osnovo vsemu opazovanju vidi v vnanjem opazovanju ali čutenju. Čutenje samo razodeva zopet dvojno stran: postvarjevalno in ponazorovalno. Dej postvarjevalne funkcije se imenuje »zadevanje«, dej ponazorovalne pa »predočevanje«. Zadevanju odgovarja na predmetni strani »stvarnost«, predočevanju pa svet fenomenov (pojavnov). Ta razlika med predočevanjem in zadevanjem pa ni istovetna z Meinongovo ločitvijo med pristnimi in nepristnimi doživljaji. Pod tem novim vidikom se mu namreč razlika med pristnostjo in nepristnostjo izkaže kot vsebinska, ne več zgolj dejno-načinovna, kakor jo je po Meinongu pojmoval v svojih dosedanjih delih (16). Sedaj mu pomeni pristnost in nepristnost samo posebno razliko v predočevanju, ne zadevanju, pri čemer mu je čutenje naravnost »načelni višek pristnosti« (118). Ta popravek ima za posledico tudi čisto drugačno spoznavno-teoretično razlago halucinacij, važen pa je zlasti zato, ker izgubi ž njim razlika med pristnostjo in nepristnostjo skoraj ves svoj pomen, tako da ostaneta kot osnovni funkciji vsega našega čutenja samo njegova zadevalna in predočevalna stran (119). Pod tem dvojnimi vidikom razpadejo tudi vse danosti v dve polovici: substance in akcidence. »Substanca ali podstat je isto kot s a m a s t v a r n o s t, akcidenca ali pripadnost pa isto kot vzporedni f e n o m e n« (114). V podrobnejši kvantitativni in kvalitativni razvrstitvi zadevanja in predočevanja pa pride do zaključka, da spadajo vse tako imenovane primarne lastnosti (po J. Lockeju) v okvir zadetih, vse sekundarne pa v okvir predočevanih danosti (177). S to trditvijo, ki

jo tudi sam imenuje kot eno »najodločilnejših« za celotni spis, torej Veber vse primarne lastnosti postavlja v vrsto stvarnosti, ki pa mu je istovetna s podstatjo, torej med podstati.

To zgolj predmetno razvrstitev poedinega zadevanja in predočevanja je dopolnil z obširno analizo subjektivne strani čutenja. Tu mu ne gre več za golo vprašanje, kaj v danem primeru postvarjamo ali ponazorujemo, marveč za vprašanje, kdo in kako zadeva oziroma ponazoruje predmetne danosti. To je »celotinsko« (čuden izraz!) motrenje čutenja, ki vprašuje predvsem za našo subjektivno (zadevalno oz. predočevalno) zmožnostjo ali usposobljenostjo. Ta zmožnost je v človeku nekaj prvotnega, pred poedinim čutenjem, in relativno trajnega. Je to posebni stvarni in nazorni čut (192). Poedino opazovanje je samo aktualni izraz opazovalnega čuta ali zmožnosti. Vprašanje intencionalnosti, ki ga je aristotelsko-tomistična filozofija obravnavala vedno samo pod vidikom statične predmetne strani, t. j. pod vidikom poedinega predmeta, dobi tu svoje važno dopolnilo v dinamično območnem gledanju. Vsakemu opazovanju ustreza neko določeno območje, od katerega je odvisen tudi vsakokratni obseg našega poedinega opazovanja; vsak čut razodeva tudi večjo ali manjšo usposobljenost (dinamiko) za postvarjevalno oz. za predočevalno opazovanje. Celotna dinamika opazovanja se nam odkrije šele pod tem vidikom. Stopnjevalne posebnosti in različni tipi opazovalnega čuta pa gredo vzporedno z različnimi vrstami in posebnostmi poedinega opazovanja. Stvarni in nazorni čut imata tudi svojo ontološko pomembnost, z njo je dana teorija stvarnosti v strogem pomenu besede. V tej luči se nam namreč odkrije, da halucinacije niso nič drugega nego »le poseben odpad od samega stvarnega in nazornega čuta« (314), tako da je na podlagi golega psihološkega dejstva stvarnega in nazornega čuta dana obenem tudi že principierna ontološka ločitev med »stvarnim in navideznim, med vnanjim in notranjim, med živim in neživim« (315). Ker za fenomenologijo in predmetno teorijo zadevalno, postvarjevalno delo opazovanja že načelno ne pride v poštev, zato jima je tudi že načelno nemožno priti do razlike med stvarnim in nestvarnim, živim in neživim (335). Pot od fenomenologije oz. predmetne teorije do ontologije je torej že načelno nemogoča (476). Nova teorija stvarnosti ima tudi čisto drugačno pojmovanje predmeta nego predmetna teorija in fenomenologija. Predmetno spoznanje ni ne golo stvarno, ne golo fenomensko opazovanje, marveč je nekako v sredi. »Predmet, pravi predmet ni ne sama stvarnost in ne sam fenomen« (342), šele cela stvarno-fenomenska stvar (das Ding), t. j. *existentia* + *essentia* je lahko predmet opazovanja v strogem pomenu besede. Golo življenje, zlasti pa človeka (osebno), je že »kar nemogoče« šteti med prave predmete. Strukturna razvrstitev stvarnosti gre v štirih stopnjah: fizična (kamen), biološka (rastlina), psihološka (žival) in duhovna (človek); njih stopnjevanje se kaže zlasti v dinamiki (periferna — centralna), usmerjevalnosti ali izvršilnosti, in individualnosti ali samobitnosti. S to četvoro stvarnosti so sicer začrtane meje našemu opazovanju, nikakor pa ne našemu razumu. Zato ta navzdol in navzgor zaključena vrsta stvarnosti ne izključuje možnosti, da se izven tega izkustveno danega sveta nahaja še kak drug svet. Z drugimi besedami: možnost metafizike s to četvoro izkustveno danega sveta ni izključena. Da, v zadnjem poglavju, kjer govori o stvarnosti in naključju, se mu ta »drugi svet« izkaže naravnost kot neobhodno potreben zadnji bitni razlog vseh stvarnih in fenomenskih danosti. Vsa izkustveno dana stvarnost ima sicer pravo bit, a ima značaj gole »naključnosti« (Ušeničnik: prigodnost!); vsi izkustveno dani fenomeni

pa imajo sicer značaj nujnosti, a zato nimajo prave biti (410). To vesoljno nasprotje ali razklanost med naključnostmi »jestvom« (419) in nujnim »bistvom« (kajstvom) pa zahteva enako vesoljno izravnavo v bitju, ki je izven obojega, a vključuje v sebi pozitivne strani izkustveno danih jestev in bistev, kjer je torej jestvo = bistvo, t. j. absolutno nujno bitje. Ens a se, Bog (411, 440). Tako se Vebrovo Vprašanje stvarnosti, ki je pravo raziskovalno delo velikega stila, konča s posebnim dokazom za božje bivanje. Avtor sam v opombi (440) izrecno pravi, da smatra ta svoja izvajanja kot dopolnilo istinitostne poti do Boga, ki jo je razvil v svoji Knjigi o Bogu. — Veber je nenadkriljiv mojster psihološke analize. To dokazujejo vsa njegova dosedanja dela, zlasti pa pričujoče. Prav to bogastvo podrobnih analitičnih izsledkov, ki so res vredni Akademije znanosti, pa ima za posledico, da ostane marsikakšna misel v svojih konsekvencah, zlasti pa v svojih odnosih do celotne Vebrove filozofije, premalo izdelana in dognana, česar se avtor v zaključni misli sam zaveda (416). Tako n. pr. bi njegovo razlikovanje med posebnim živim in slepim zadevanjem, ki ga zagovarja proti Ušeničniku (prim. str. 155 in 424), bilo morda sprejemljivo, a zdi se, da prav tu nasprotuje samemu sebi. Pravi namreč, da je razlika med živim in neživim v sami stvarnosti, ki pa jo po drugi strani (v Knjigi o Bogu) smatra kot vsebinsko zgolj ničnostno činjenico. Saj je vsebina tista, po kateri se stvari razlikujejo druga od druge, toda če stvarnost nima nobene vsebine, kako naj sama v njej iščemo podlago za razliko med živim in neživim? — Dalje ni čisto jasno, kako more svoje novo, zgolj vsebinsko pojmovanje pristnosti in nepristnosti, ki je »le posebna razlika v samem predočevanju« (118), raztegniti tudi na zadevalno stran opazovanja? (119). — Prav tako je z razširitvijo pojma intencionalnosti iz zgolj predmetne na »območno« nastala nova nejasnost. V smislu njegovih izvajanj bi mogli govoriti o posebni nepredmetni intencionalnosti, kakršno ima na eni strani n. pr. rastlina s svojimi tendencami, na drugi pa človek, ko opazuje osebo kot čisti nepredmetni subjekt. Ali ni tu intencija brez nekega objekta vsaj netočnost v terminologiji? Ali ne bi bilo bolje, ločiti med različnimi predmeti. Saj je nepredmetna naperjenost skoraj contradictio in terminis! Tomizem n. pr. tu raje razlikuje med materialnim in formalnim predmetom, tega pa zopet deli v adekvatnega ali splošnega, kar bi nekako odgovarjalo Vebrovemu »območju«, in svojskega, kar bi približno odgovarjalo Vebrovemu »pravemu predmetu«. Vebrova terminologija je tu precej podobna Schelerjevi, ki pa prav v tej točki zaide v neki spoznavnoteoretični iracionalizem. Kajti kaj je spoznanje brez »pravega predmeta«? Brez »vsebine«? Torej goli simbol, brez vsakega določenega »kaj«, simbol, ki ga narekuje neki »čut«. Iracionalno pojmovanje spoznanja je tu vsaj terminološko zelo blizu. Pri Vebru se tega sicer ni bati, ker ima čisto drugačne stvarne in psihološke temelje nego Scheler, a mu je zato tudi tem manj potrebno izražanje, ki diši po Schelerjevem (in M. Heideggerjevem) iracionalizmu, od katerega pa nikakor ni osebno niti stvarno razvojno odvisen. — Tudi pojem pripadnosti ali akcidence ni dovolj razčiščen. Po eni strani mu je akcidenca isto, kar fenomen brez stvarnosti, po drugi pa vse primarne lastnosti, ki jih filozofija smatra za prave akcidence, pripisuje k zadevalnim danostim, torej k substancam. Tudi stvarnih relacij Veber ne priznava v smislu »dejanske pripadnosti«, marveč samo v smislu razumske veljavnosti (416). Tu se zdi, da premalo loči različne relacije; so takšne, ki so res samo razumske, nestvarne, a so zopet prave realne relacije, ki pa

vendar niso stvarno istovetne z golo substanco, v kateri imajo svojo realno ali stvarno podlago. Torej bi vsaj tu morali priznati stvarnost pripadnosti. Ali bi ne bili resnici bliže, ako bi sicer sekundarne lastnosti priznali kot goli subjektivni videz, a bi zato primarne, ki jim tudi avtor sam priznava stvarnost, prištevali — ne k substancam — ampak k pripadnostim, saj je vendar med takimi pripadnostmi (n. pr. delovanje, oblika teles itd.) in pristojnimi subjekti realna razlika. Na ta način bi lahko ostal tudi pri svoji nekdanji postavki, da je fenomenalno-površinsko (vsebinsko) dojemanje prvotnejše od postvarjevalnega, dočim trdi sedaj vprav obratno (84). Najbolj čudno izgleda to v primeru doživljanja, ki ga smatra tudi za golo fenomenalno javljanje podstatnega življenja. Tudi sam vidi v tem težavo, ko se sprašuje, kako more biti doživljanje edina pot do stvarnosti, ako sam ni stvaren, vendar razlogi, s katerimi kot odgovor na to dokazuje doživljajsko fenomenalnost, niso brez težav. Glavno težavo vidim v tem, ker bi iz Vebrovih izvajanj sledilo, da je vsako pravo delovanje, zlasti doživljanje sustancialno v smislu enačbe: $\text{substancia} = \text{delovanje} = \text{doživljanje}$. Takšna bitja pa bi bila absolutno popolna, kar stvari niso. Razlago za ta Vebrov preobrat v gledanju stvarnosti je treba iskati predvsem v dvojem. Prvič v posebnosti njegovega filozofskega duha, ki ga je dobro označil že dr. J. Janžekovič (BV 1934, 234 sl.); pod določenim vidikom že prej obdelane probleme prikazuje pod čisto novim vidikom; posledica tega je, da vsak njegov spis podaja tako rekoč zopet celo njegovo, a deloma novo filozofijo, ki modificira in celo preklicuje prejšnje izsledke. Tako je prej gledal vse pod vidikom »predmeta«, zato so mu kot edina danost bile dostopne samo fenomenalne pripadnosti. Sedaj gleda vse iz vida stvarnosti in zato so mu stvarne samo zadevalne danosti — substance. In vendar med tema dvema različnima vidikoma niti stvarno niti v smislu Vebrovega sistema ni nobenega nasprotja, marveč samo dopolnilo; treba bi bilo le posamezne zveze točneje izdelati in modificirati. Drugič pa moramo ugotoviti, da je Veber predvsem psiholog, in to subtilni, premalo pa kriteolog. To se pozna najbolj na tem delu, ki je po svoji temi prav za prav spoznavnoteoretičnega značaja, a se Veber tudi tu skoraj izključno bavi s psihološkimi analizami, dočim mu je manj mar za specifično spoznavnoteoretično obdelavo vprašanja. Odtod n. pr. tudi preenostransko poudarjanje razvojne prvotnosti z vnanjega čutenja pred notranjim, kar psihološko gotovo drži, dočim je spoznavno kritično izhodišče baš obratno. Zato smisel teh opomb nikakor noče biti »kritika« Vebrovih bogatih analitičnih izvajanj, saj v ta namen bi bile potrebne posebne razprave, ako nočemo zaiti v krivične pavšalnosti. Pač pa hočejo biti te opombe predvsem izraz dvojne želje: prvič, da bi nam Veber v bodoče napisal tudi svojo spoznavno teorijo; in drugič, da bi nam kot sintezo svojega celotnega ogromnega in izvirnega filozofskega dela, ki je tu — kakor vse kaže — doseglo svoj zrel višek, na novo izdal svoj »sistem filozofije«.

Dr. A. Trstenjak.

Dr. Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*. Najnovejša doba. 16. zvezek. Celje 1939. Redna knjiga za člane Družbe sv. Mohorja. Str. 1081—1216.

Sklepni snopč mohorske Zgodovine slovenskega naroda, ki jo je l. 1910 začel dr. Josip Gruden, je pred nami. Grudnovih šest zvezkov je na 1088 straneh obseglo dobo go l. 1792. Malov delež je mnogo važnejši, zakaj obdelal je nekako 150 let od slovenskega narodnega preroda do današnjih dni. Zato je tudi obseg njegovega nadaljevanja Grudnove zgo-

dovine za spoznanje večji, 1216 strani. Slovenci smo tako dobili mogočnejšo ljudsko zgodovino svojega narodnega življenja, kakor jo imajo Hrvati v Šišiču ali Srbi v Stanojeviću. Zasluga dr. J. Mala in Mohorjeve družbe je v tem, da je naša zgodovina prišla srečno do zaključka, dočim sta onidve ostali nepopolni. Duh časa se je od leta 1910 pa do danes v marsičem izpremenil, posebno pa se je dvignila splošna ljudska izobrazba, zato je bila dr. Malova naloga veliko kočljivejša. Tako se je mogel in smel Grudnovemu načinu pisanja le zmerno prilagoditi, da doseže primeren uspeh s svojimi 10 snopiči, ki jih je dodal dotedanji Zgodovini slovenskega naroda. Obilje gradiva je dosti srečno razčlenil, svoj nadrobni opis pa je moral sproti krčiti, da je delo pravočasno zaključil. Zadnjih 150 let je razstavil na pet razdobjij; zadnje od teh obsega pričujoči 16. zvezek. V njem je pod naslovom »Naš čas« opisal življenje slovenskega naroda od leta 1890 pa vse do zdaj, dočim je prvi del njegove »Najnovejše dobe« pri približno istem obsegu obravnaval le 21 let.

V narodnem življenju Slovencev so se v razdobju dveh rodov, katerih usodo očrtava v tej knjigi dr. Mal, izvršili tako silni preobrati, kakor jih nobena prejšnjih dob ne pomni. Iz patriarhalnega življenja pod skrbnim varuštvom voditeljev se je razvila demokratizacija in organizacija ljudstva, ki je postalo čedalje bolj pravi nosilec narodne usode; Slovenci smo zdaj na tem, da si postavljamo vprašanje popolne enakosti z drugimi evropskimi narodi, ki sami o sebi odločajo. Devdeseta leta so nas našla pokrajinsko razcepljene, duhovno nebogljene, stisnjene med germanske in italijanske klešče. Prestali smo sicer borbo na življenje in smrt za narodni obstoj, a komaj tretjino svojcev rešili v narodno državo, skupno s Hrvati in Srbi. Da smo tu uspeli, smo tvegali dotlej nezaslišano dejanje, odločno smo pretrgali stoletno državno zvezo z Avstrijo, tvegali pa tudi poskuse sožitja z bratskima narodoma v Jugoslaviji. Silno moč smo razvili v snovanju lastne gmotne in duhovne kulture, doživeli prvo narodno ekstazo ob deklaracijskem gibanju, najstrašnejše rane ob razkosanju narodnega telesa na tri večje in en manjši državni del, ki so Jugoslavija, Italija, Nemčija in Madžarska. L. 1890 smo še moledovali na Dunaju za koščke kruba in drobce pravic, medtem pa smo se povzpeli do zrele in močne narodne volje, ki že lahko zameta ministrske sedeže, saj smo imeli ta čas že v Avstriji prvega slovenskega ministra, v Jugoslaviji predsednika vlade, Cerkev pa nam je tudi že naklonila kardinala. Skratka: teh 50 let, ki jih je obdelal dr. Mal, zasluži skrbno in globoko obravnavanje, posebej še v knjigi, določeni za ljudsko izobraževanje, namenjeni vsaki slovenski hiši!

Pisatelj bi tako delo mogel opraviti, če ne še danes, pa jutri. Danes teže, ker smo še sredi nerazčiščenega vrenja odločilnih narodnih sil in ker se še živeči moške odmikajo sodbi in obsodbi. Na sploh pa velja po pravici dr. Mal za dobrega poznavalca označene dobe, saj jo je pregnetal že dvakrat, kot urednik zbornika Slovenci v desetletju 1918—1938 in kot sourednik Spominskega zbornika ob dvajsetletnici Jugoslavije. Tu, kjer bi najsilnejšemu razdobju slovenske zgodovine mogel določiti smisel in podobo, je imel nekam zvezane roke. Vezala ga je zraven nezgrabljivosti tako bližnje dobe še tradicija celotnega dela, ki riše dogodke predvsem na opisen način: čas zgrabi vedno bolj po vnanjih spremembah kot notranjih oblikujočih silah. Druga, še hujša vezanost je v obsegu tega zvezka. Le 128 strani ima za razpravljanje in še na teh je 30 potrebnih slik (kar dve sta Krekovi!) in dva najnujnejša zemljevida, torej 100 strani besedila, dve strani za vsako leto. V tako omejenem prostoru je težko zajeti vsa

pomembnejša dejstva, kaj šele dati končni obračun za vso dobo. Tem zavirajočim okoliščinam je dr. Mal sam dodal še novo zapreko: v skladu z Grudnovim in lastnim izročilom je opis razdrobil na poglavja, ki ne dopuščajo organsko rastočega pripovedovanja. Čutil je, da mora to drobitev krčiti, zato jih je v tem sklepnem zvezku manj ko v prejšnjih. Pa tudi v teh petih perspektivah preiskuje eno in isto snov 50 let, samo da ustreže soglasnosti celotne Zgodovine slovenskega naroda. Tok zgodovine je vse preveč podoben toku močne reke, da bi take zapreke brez škode prenesel. Že v prvem poglavju je zajel celoten razvoj političnega življenja od oblikovanja slovenskih strank v smeri demokracije za avstrijske javne zastope, mimo razsula bivše habsburške monarhije do zadnjih političnih sprememb v Jugoslaviji. Drugo poglavje se ozira na usodo primorskih in koroških Slovencev (ne pa štajerskih in rabskih Slovencev, ki so prešibki za večje zaglavje; zadnje je omenil že prej, str. 1138). Šele zdaj pride na vrsto opis bojev za narodno enakopravnost v Avstro-Ogrski; v tem, tretjem poglavju, se ozira tudi na šole, ki jih potem v četrtem poglavju, posvečenem slovenski kulturni rasti, ne omenja več. Tako se je pripetilo, da je za pridobitev lastnega vseučilišča in akademije znanosti in umetnosti, teh dveh najvažnejših vzponov narodne duhovne kulture, ostalo le osem vrstic prostora — več jih taka razvrstitev snovi ni dovolila. V četrtem poglavju je obdelal posebej še organizatorno delo Slovencev, ki se z njo res lahko merimo z drugimi evropskimi narodi (poučno bi bilo to primerjavo do konca izvesti!). Bilo bi pa ugodneje, če bi avtor to našo sposobnost označil pri posamičnih pojavih narodne moči. Gospodarske razmere opisuje zadnje, t. j. peto poglavje. Prvemu in temu poglavju sta dodana povzetka, ki imata splošen pomen. Prvi od teh, Slovenci in jugoslovanstvo, je značilen za pisateljevo spretno in pretehtano obravnavanje snovi in bi tako sodil na čelo vsega odstavka o politični orientaciji Slovencev. Drugi povzetek, Nekaj mejnikov ob poti razvoja, sicer ni isto poučno vrednotenje preteklosti, kakor bi ga kdo na tem mestu pričakoval, vsebuje pa tudi mnogo važnih dognanj iz zadnjih sto let, ki so prav dober uvod k opisu gmotne kulture. Za konec je pisatelj podal dragocen vpogled v vire za svoj del zgodovine.

Če so vnanje okoliščine nekam zavrle pripovedno silo dr. Malove knjige, ji niso vzele njene stvarne vrednosti, ki edina odloča pravo ceno spisu. Tu se je dr. Mal spet pokazal v vsej svoji opreznosti, vestnosti in zanesljivosti, ki odlikujejo vse njegovo delo. Zraven podrobnega poznanja strokovnega slovstva je obilneje kot druge novejšje slovenske zgodovine segel po arhivskih virih. Zato bo tudi njegov poljudni zgodovinski oris ohranil trajno vrednost, mimo tistih, ki so zbrali le časopisno in knjižno gradivo. Zopet nam je žal, da je pisec ostal ponekod pošten in odkrit kronist, ki zbira in ureja podatke, globljo razlago in ceno jim pa označuje le mimogrede. Marsikje je pokazal presenetljivo bistro gledanje na vzročne zveze (za zgled samo: postanek in pomen krfskega pakta, str. 1154/5). Vodilnim osebnostim se približa samo za kratke trenutke, da začrta njih veljavo. Pokazal je, da ima čut za razvojno rdečo nit in odločujoče vzmeti narodne dejavnosti. Zato si želim, da bi dr. Mal imel še kdaj priložnost, da pretehta v obširnejšem besedilu razdobje zadnjih dveh slovenskih rodov. Taka knjiga bo potem tudi osebnejše delo in bo zmožna ustvariti popolno sintezo narodne rasti v teh letih. Še nujnejše pa je morda, da se loti izdaje dokumentov za dobo izza l. 1848. Bili bi nam krvavo potrebni, kakor je že rajni dr. Puntar pravilno spoznal.

Malova beseda je spretna in gladka, jezik izpiljen, pravopis soglasen s prejšnjimi zvezki, vendar po možnosti v skladu z novim Pravopisom. Stvarnih pogršk je toliko kot nič. Neodločeno je ostalo, koliko je uspelo »ponemčenje Cerkve« na Koroškem (str. 1169). Bojim se, da je preveč pozabljeno, kdo so bile smrtne žrtve 20. junija 1928 (1141), ali imena Lunder in Adamič iz septembrskih dogodkov 1908 (1152), ki nanje le spominja. Zelo kratke in vnanje so ostale označbe pisateljev; za Fr. Bevka bo komaj držalo, da riše ljudi in kraje »med Nanosom, Gorico, Oglejem in morjem« (1186), saj je zanj značilnejši prostor med Cerknem in Cedadom. Za tako važno delo je škoda tudi tistega malo ponavljanja, kar ga je ostalo (prim. str. 1123/6, 1155/6, 1133, 1135/7, in 1168). Klobasnica namesto Globasnice bo pač tiskovna napaka (1177).

Pisatelju in založnici čestitam, da sta Zgodovino slovenskega naroda častno in uspešno privedla do lepega konca in želim, da bi delo dobilo veliko hvaležnih bralcev. Pisateljev trud in pomembnost opisanega časa sta tega vredna.

Maks Miklavčič.

France Kidrič, **Zoisova korespondenca 1808—1809** (Korespondence pomembnih Slovencev I). Izdala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1939, tiskali J. Blaznika nasl., Univerzitetna tiskarna, litografija in kartonaža v Ljubljani.

Vendar smo doživeli, da je začela izhajati težko pričakovana še ne objavljena Zoisova korespondenca. Zamišljena je bila prvotno kot nadaljevanje (4. zv.) Jagićevih slavnih »Istočnikov« (I: Kopitarjeva korespondenca z Dobrovskim, 1885, II: Pisma Dobrovskega, Kopitarja in drugih, 1897). Okoli l. 1904. je namreč akademik V. Jagić dobil od De Trauxov na Reki »na posodo za znanstveno obravnavo« tisti del Zoisove korespondence, ki jo je Zoisova prapranečakinja Konstancija de Traux iz nekdanje Zoisove palače na Bregu v Ljubljani dala prenesti na Reko. Obsegala je Kopitarjeva pisma Zoisu, koncepte Zoisovih odgovorov in še nekaj drugih pisem. Gradivo je Jagić proti koncu leta 1904. ali v začetku 1905. prepustil dr. Ivanu Prijatelju. Ta se je takoj lotil prepisovanja; pomagala sta mu pri tem njegova soproga Amalija in Rudolf Mole, prepise pa je kot urednik »Istočnikov« overavljaj z izvirniki sam V. Jagić (str. 15—17). Preden pa je bilo to delo do zadnje strani končano, pa je moral Jagić na izrečno zahtevo gradivo lastnikom vrniti. Poznejši trud, da bi De Trauxi svoj del Zoisove korespondence prepustili ljubljanski univerzi, je bil brezuspešen: lastniki »iz političnih razlogov« prošnjí niso »mogli ugoditi« (str. 18—19). Tako prof. Prijatelj svojega dela ni mogel dogotoviti.

Dediščino je na željo prof. Prijatelja nastopil prof. Kidrič. Prevzel je nalogo, da po Prijateljevih prepisih, ki so zdaj last Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, to veliko delo dovrši, in to ne glede na to, da se tudi njemu ni hotelo posrečiti, da bi se dokopal do De Trauxovih izvirnikov. Kidrič pa je dal svoji objavi širši okvir celotne izdaje Zoisove korespondence, kolikor je danes človeku dosegljiva; kajti tudi v drugih hraniliščih se je po neskrbnosti hraniteljev mnogo Zoisove korespondence porazgubilo.

Pričujoči I. zvezek akademske izdaje »Korespondence pomembnih Slovencev« obsega celotno ohranjeno in dostopno »Zoisovo korespondenco v letih 1808—1809.«, iz časa torej, ko je Kopitar na Dunaju dovršil in se je v Ljubljani dotiskalo njegovo veliko delo »Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark«. Izmed 39 pisem in konceptov, ki jih objava obsega — prav za prav jih je 41, ker se je od dveh ohranil Zoisov koncept (št. 21 a, 23 a) in odposlano pismo

(21 b, 23 b) — jih je večina (29) objavljenih po Prijateljevih prepisih: 22 Kopitarjevih pisem baronu Zoizu (št. 1—2, 4—6, 8, 10, 14—15, 17, 20, 22, 24, 26, 28, 31—33, 35—38) in 7 konceptov Zoisovih pisem Kopitarju (št. 3, 7, 11, 13, 16, 21 a, 27; 8 jih hrani Narodni muzej v Ljubljani: 1 koncept Zoisovega pisma Kopitarju (št. 23 a), 3 Zoisova pisma baronu Erbergu, dolškemu graščaku (št. 12, 18, 25), 1 Zoisovo pismo dunajskemu knjigarju Becku (Kopitarju, št. 29) 1 pismo Zoisovega oskrbnika Jermana baronu Zoisu (št. 19, registrirano), 2 Beckovi pismi baronu Zoisu (št. 34, 39); 3 pisma so v Vseučilišni knjižnici v Zagrebu: 2 odposlani pismi Zoisovi Kopitarju (št. 21 b, 23 b), 1 Zoisovo pismo feldmaršallajtnantu Vukasoviću (št. 30); 1 Zoisova diploma častnega članstva pri prirodoznanskem društvu v Hanauu (št. 9, registrirano) je povzeta iz Richterjeve knjige »Sigmund Zois Freyherr v. Edelstein«, Lj. 1820, izvornik pa je izgubljen. Iz tega časa sta izgubljeni vsaj še dve Zoisovi pismi Kopitarju (13. marca 1809., št. 29, str. 181; 27. marca 1809., št. 33, str. 189), vsa Erbergova pisma, ki je obljubil Zois Erbergu, da jih bo sežgal (št. 25, str. 169), in tudi Zoisova pisma nekim drugim dopisnikom in njihova pisma baronu Zoisu (str. 203).

Izdajo je prof. Kidrič oskrbel s tisto natančnostjo in tistim poznavanjem literature in arhivalij, s kakršnim je oskrbel že I. zvezek »Korespondenca pomembnih Slovencev« Znanstvenega društva v Ljubljani (Korespondenca Janeza Nepomuka Primica, Lj. 1934). Posebno dragocene so podčrtne opombe k pismom, ki obsegajo sploh vse gradivo, ki je danes človeku v pojasnilo objavljenim pismom dosegljivo.

Objavi je prof. Kidrič kot uvod dodal dragoceno razpravo o »Zoisovi ostalini« in njeni hudi usodi (I, str. 7—24), pregled »Ohranjene Zoisove korespondence do 1808. leta« (II, str. 25—30), o »Žigu in njegovih dopisnikih l. 1808.« (III, str. 31—38). — Objavi pisem s komentarjem (IV, str. 39 do 202) je dodana še kratka »Ocena« objavljenega gradiva (V, str. 203 do 206), literatura in kratice (str. 207—212), osebno kazalo (str. 213—220) in stvarno kazalo (str. 221—225).

Književnozgodovinsko posebno dragocena je v teh sestavkih Kidričeva karakterizacija Zoisove osebnosti (str. 34—37, 203—205) in osebnosti mladega Kopitarja (str. 27—38, 205—206), kakor se kaže v objavljenih pismih iz l. 1808—09., z opozorilom, da je pravi oče Kopitarjeve karantanske in panonske teorije prav za prav baron Zois (Zois Vukasoviću, št. 30, str. 183, gl. str. 204), in da po vsej verjetnosti tudi ni Zois bil tisti, ki se je šele polagoma sprijaznil s Kopitarjevim načelom deskriptivne slovnice, ampak obratno: Zois je pridobil za to Kopitarja (str. 204: odstavek o »filozofsko-kritični« slovnici v Zoisovem pismu Vodniku z dne 20. marca 1794. [Vodn. spom., str. 45], opomnja o šušmarjih v konceptu Zoisovega pisma Kopitarju z dne 9.—12. februarja 1809. [št. 23 a, str. 157: eine ganze Generation von Pfuschern] in Zoisova izvajanja iz l. 1919. o »čisti Kranjščini« brez germanizmov in neologizmov se med sabo dopolnjujejo in komentirajo).

Zanimivi in dragoceni knjigi je kot naslovna slika dodana reprodukcija Herleinove slike barona Žige Zoisa, hranjene v Univerzitetni knjižnici v Ljubljani s faksimilom njegovega podpisa, in slika Brega iz l. 1760—1765. po originalu v ljubljanskem Narodnem muzeju (z legendo na str. 212) ter Zoisove palače in hiše »Pri zlati ladji« ok. l. 1808. po risbi M. Gasparija (med str. 34—35). — Popravkom na str. 226 je dodati k str. 182, konec 1. op.: 14. marca 1809 (nam. 1808), k str. 203, v. 11: 181 (nam. 187).

Dr. Ivan Grafenauer.

Slovenski jezik. Glasilo Slavističnega društva. Letnik II. Snopič 3—4.

S pričujočo knjigo je drugi letnik »Slovenskega jezika« zaključen. Zadnja dva snopiča drugega letnika prinašata sedem daljših in krajših razprav, dokaj pestre in zanimive zapiske ter pomemben kritični del.

Prof. dr. Ivan Grafenauer nadaljuje v tej knjigi razpravo, ki jo je začel že v prvi. Razprava »Štiftarji in štiftarska narodna pesem« mu je zrasla iz literarnozgodovinskega okvirja slovenske narodne pesmi v pomemben kulturnozgodovinski pretres, osvetljuje dobo, ko je tudi pri nas kot drugod po Evropi klilo in rastlo štiftarstvo, miselnost in duhovna organiziranost, proti kateri so zlasti naši racionalistično usmerjeni protestanti z žarom nastopali. V tem drugem delu razprave govori Grafenauer še o dveh slovenskih narodnih pesmih (Legenda o zidanju cerkve sv. Uršule na Plešivcu in narodna pesem o postanku Nove Štifte pri Gornjem gradu), ki sta zgrajeni iz osnov štiftarske mistično-religiozne duhovne strukture. Avtor ugotavlja čas njunega nastanka in preiskuje kulturnozgodovinsko ozadje teh dveh pesmi.

Drugo razpravo je napisal France Koblar. Pod naslovom: Delo Ivana Cankarja v »Zadruge« objavlja troje Cankarjevih gimnazijskih pesmi, ki so se našle v »zadružnem« arhivu. Dodaja jim kritične in kulturnozgodovinske opombe, ki nam pesmi in njih vsebino osvetljujejo in približujejo. Avtor bo objavo in razpravo nadaljeval v prihodnjem letniku. Tako se nam bo morda vendarle odkril malo jasnejši pogled v »Zadruge« in njene člane.

Janez Logar z razpravo »Triglav, nemški list za slovenske koristi, in dunajski Slovenci« z novim dokumentom osvetljuje dobo Levstikov-Bleiweisovega boja ob ustanavljanju političnega časopisa za Slovence — torej dobo, ki jo je obširno pretresal že v svoji razpravi »Levstik v boju s prvaki« v Levstikovem Zborniku. Razprava kaže, da je število Levstikovih somišljenikov ob tem boju bilo večje, kakor si je morda Levstik sam mislil.

France Vodnik je napisal literarnozgodovinsko razpravo: Dva prispevka k zgodovini Mencingerjevega literarnega snovanja. V prvem delu razprave kritično pretresa in popravlja dosedanje ugotovitve o času nastanka Mencingerjeve Moje hoje na Triglav in ji z dokumenti iz arhiva Slovenske Matice določa točen čas postanka. V drugem delu svoje razprave pa Vodnik govori o Mencingerjevih literarnih načrtih in snovanjih po »Hoji« ter o nameravani predelavi »Abadona«.

Najobširnejša je Jevnikarjeva razprava: Krištof Schmid v slovenskih prevodih. Jevnikar je z njo opravil delo, ob katerem bi marsikomu drugemu zmanjkalo potrpljenja in volje. Kronološko zapovrstno govori o prevodih Schmidja v slovenščino ter jih opremlja s kratkimi literarnozgodovinskimi in jezikovnostilističnimi opombami. Obenem navaja razlike med izvirniki in prevodi. Slovenci smo Schmidja prevajali brez reda in smotrnosti, vendarle pa so ti prevodi važen razvojni korak iz nabožnega slovstva v posvetno literaturo. Šele ko se je razvilo tudi samoniklo domače leposlovje višjih estetskih kvalitete, je Schmid tudi pri Slovencih izgubil smisel in pomen.

Poleg literarnozgodovinskih razprav prinaša ta knjiga Slov. jezika tudi dvoje lingvističnih razprav.

Prof. dr. France Tomšič govori o refleksivnih glagolih v slovenščini. Pri tem navaja dosedanje obravnave refleksivnih glagolov v slovenskih slovnica in ugotavlja, da so nezadostne in mnogokdaj tudi zgrešene. Refleksivni glagoli so po svoji jezikovni obliki, še bolj pa po svoji psihološkovsebinski funkciji mnogo bogatejši, kakor bi mogel človek sklepati iz dosedanjih obravnjav. Na podlagi gradiva iz Pleteršnika in živih govorov končno Tomšič podaja novo, podrobnejšo in psihološko ter pomensko bolj opravičeno in točnejšo razdelitev slovenskih refleksivnih glagolov. Tomšičeva razprava je pokazala, da bo slovenski refleksivni glagol v bodoči slovenski slovnici terjal več prostora in misli kakor v dosedanjih.

Anton Vratuša priobčuje razpravo: Jezikovne razmere v severnem Prekmurju in slovenskem Porabju. Najprej govori o metodi svojega povpraševanja in dela za dialektologijo, nato pa obravnava nekaj drobnih problemov iz vokalizma, konzonantizma in morfologije prekmurskih in porabskih slovenskih govorov. Nekateri od teh doslej slovenistiki še niso bili v taki obliki znani, drugim pa še ni bil določen točen obseg. Vendarle naše dosedanje slike prekmurskih govorov bistveno ne izpremene. Ko govori Vratuša na str. 221 o moderni vokalni redukciji, je zapisal nekaj netočnosti in napak. Njegova definicija moderne vokalne redukcije, ki naj »ji je bistvo v tem, da vokali zavoljo površne in mlahave izgovarjave po prehodnem razširjenju menjajo vokalno barvo ali pa celo popolnoma izpadejo«, je le deloma pravilna; njen drugi del pa dokazuje, da Vratuša totalne vokalne redukcije ne pojmuje pravilno. Po udaritju moram, da se izpad vokala ne vrši preko širokih vokalnih kvalitet, ki so proti redukciji najbolj odporne, temveč je proces prav obraten: izpad ali popolna redukcija vokalov se vrši preko ožin (cf. o tem Ramovš, Kr. zg. sl. j. I, str. 150—151 in 224—242). Tudi misel, da je izpad vokalov odvisen od stremljenja za olajšavo govora, je nepravilna. O tem nas prepričujejo jezikovna dejstva, saj je znano, da prav zaradi vokalne redukcije nastajajo često v govoru naravnost neizgovorljive skupine, ki v jeziku ne morejo dalj časa eksistirati in terjajo nujno izpremembo. Zato nastajajo razne konzonantne redukcije, asimilacije, adaptacije in konzonantične predstavitev, ki so nam iz slovenskih dialektov dobro znane. Težnja po lažji izgovorjavi zato nikakor ne more biti pospeševalec redukcije, saj je njen rezultat prečesto vprav obraten. Zato se mi zdi, da je Vratuša vokalno redukcijo, ki je tako značilen slovenski jezikovni pojav, da je naravnost kriterij slovenske jezikovne individualnosti, vsaj deloma razlagal s konzonantno redukcijo, ki pa tudi v tej obliki, kakršna je slovenska, ni kaj specifično slovenskega, temveč pojav, ki ga zlahka najdemo v katerem koli slovanskem ali drugem jeziku.

Za »Zapiske« so napisali drobne prispevke Fr. Kidrič, dr. Ivan Grafenauer, Jevnikar Martin in Lino Legiša.

Bogato je poglavje »Književnost«. Franc Tomšič ocenjuje Isačenka knjigo Narečje vasi Sele na Rožu, France Vodnik Mencingerja Mojo hojo na Triglav, Janez Logar pa podrobno pregleduje in ocenjuje nove slovenske gimnazijske čitanke in slovenske čitanke za prve tri razrede meščanskih šol. Pretresajoč in tehtajoč njihova svojstva ugotavlja, da so slovenske gimnazijske čitanke izvrstne, dobri sta tudi čitanki za prvi in drugi razred meščanskih šol, čitanka za tretji razred meščanskih šol pa je v vsakem pogledu tako slaba, da je pravi unicum.

Tine Logar.

Janez Veider, **Kneginja Ema**, naša prva svetnica. Založila in natisnila Misijonska tiskarna Groblje-Domžale. 1939. Str. 216. 16°. Z 62 slikami, s slovstvom in tremi pesmimi z notami.

Prikupna knjižica, ki ima namen pokazati legendarično in pravo zgodovinsko podobo svete Eme, pomen njenega češčenja med Slovenci, opis romanja k sv. Emi na Krki in opis te cerkve same. Najlepše se je pisatelju posrečilo poročilo o legendah iz življenja te svetnice in umetnostnih spomenikov, ki so nastali pod vplivom njenega češčenja. S pomočjo odlične Winterjeve zbirke bakrorezov in lastnih posnetkov je v knjigi zbrano kar najpopolnejše kulturnozgodovinsko gradivo, ki si tak opis moremo želeči. Tudi verski vzpodbudi bo delo dobro ustrezalo in bo gotovo pripomoglo, da bo stoletno češčenje te svetnice, ki je šele l. 1938 dosegla cerkveno proglasitev med svete žene, še poraslo. Ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman je v ta namen knjigi napisal prisrčno uvodno besedo.

Zgodovinski del tega spisa ni tako srečno postavljen, čeprav se je avtor kar moč potrudil, da dožene na temelju obsežnega slovstva trdna dejstva Emine biografije. Na vsak način hoče dokazati slovenski rod te svetnice, celo s sklicevanjem na univ. prof. Lj. Hauptmanna, ki na žalost priča prav nasprotno, kakor je pokazal prelat dr. Cukala (ČZN XXXIV, 1939, str. 113/4). Stvar ne bi bila tako neumestna, če bi jo zgrabil predvsem s pozitivne strani; nikjer drugod, kakor samo med Slovenci, se ni ohranilo češčenje te svetnice, in med Nemci samo v krajih, kjer so nekdanj slovensko govorili. Tako je lahko odbiti dokazovanje, da je to nemška svetnica. Huje se mi zdi pri Veidru to, da pripoveduje zaradi poveličevanja sv. Eme brez potrebe po Gfrörerjevi zgodovini (iz l. 1859!), da smo Slovenci bili tedaj popolni sužnji. Nisem za to, da bi tajil tako dejstvo, če bi ga zgodovina izpričala. Resnica je pa ta, da so med Slovenci živeli takrat in pozneje še vedno plemiči slovenske krvi, saj bi drugače Veidrovo dokazovanje slovenske krvi v Emini rodbini tudi ne imelo moči, kar pa je bilo odvisnih ljudi, so živeli na približno isti stopnji kot med drugimi narodi, na pr. med Francozi ali Nemci, kar avtor lahko razvidi tudi iz nemškega avtorja G. Schnürerja (Die Anfänge der abendländischen Völkergemeinschaft). Navajanje, da je ime Sclavi »začelo Nemcem in Italijanom pomenjati naravnost sužnja« (str. 13), je že toliko zastarelo, da bi smelo izostati; saj takrat še vedno rabijo Nemci za sužnja besedo Knecht. Prav pojmovanje socialnih dolžnosti pri sv. Emi dokazuje zopet, kako je pravni položaj malo pomenil za družabno razlikovanje ljudi. Vsi so bili ena družina in gospodar je imel nravno dolžnost podložnike z vsem oskrbeti. Prav zato so stopili pogosto svobodni ljudje povsem prostovoljno v odvisnost od cerkvene ali svetne gospode. Da bi spis še v tem pogledu bil neoporečen, bi avtor umestno ukrenil, če bi ga bil dal strokovnjaku v pregled. Tako pa se je mnogo njegovega ubadanja z zgodovinskim ozadjem te dobe, ki mu gre kljub temu vse spoštovanje, izmaličilo v prazno govorjenje.

Način pisanja je pri Veidru malce negotov, preveč preračunan na čustveni učinek. Ponovna izgladitev in smotrnejša razvrstitev snovi bi bila spisu in učinku na bralca le v korist. Kdor pa v Veidrovi knjigi išče zlasti znanja svetniških legend in nravne vzpodbude, podatkov o romanju k »Sveti Hemi«, pa še umetnostne ocene cerkvenih spomenikov, bo s knjigo prav lahko zadovoljen.

M. M.

Franc Bernik, **Zgodovina fare Domžale**. II. knjiga. Samozaložba. Natisnila Misijonska tiskarna v Grobljah. 1939. Str. 300, 34 celostranskih slik (fotografij) kot priloga med besedilom.

Že tretja zgodovinska knjiga za faro Domžale, če prištejemo k prvemu delu te zgodovine še knjigo »Z nekdanje Goričice«. In to od prvega župnika, ki to službo opravlja od l. 1908, ko je bila fara ustanovljena! Koliko starih naših duhovnjakov še nima niti enega podobnega opisa! In vendar je skrbno pripravljena knjiga, ki zaznamuje dogodke šele izza l. 1923, lep in koristen dokument časa in sodobnega pastirovanja. Glavni njen namen je, da ustvarja duhovne vezi faranov s cerkvijo, sega pa prav tako v podrobnosti gospodarskega in splošnega kulturnega življenja v opisanem okolišju. Nekateri dogodki imajo že po sebi splošno in nadkrajevno važnost, tako zlasti prezidavanje in slikanje cerkve, pa postavitve novih orgel, kar je vse oskrbel svetnik Bernik s polno odgovornostjo pred zgodovino, v tem spisu pa mnogo okolnosti rešil pozabljenja. Mnogo drugih podatkov, posebej glede organizacije dobrodelnosti, verske skupnosti in šolstva spada pred širšo javnost ne le kot dokument, ampak tudi kot vzpodbuda. Zato upam, da bodo spis vzorno delavnega svetnika Bernika radi brali ne samo domači farani in izseljenci domžalske okolice, ki jim je delo posvečeno, temveč vsi tisti, ki hočejo razumeti duha našega podeželja. Drugim, večkrat v gmoto zaljubljenim statistikom, je bilo potrebno postaviti ta dokument kot pričo, koliko pomoči in dviga prinaša ljudstvu idealistično delovanje duhovnikov. Če se spomnimo na pr. Möderndorferjeve »Slovenske vasi«, ki je »odkril« vaško življenje okrog št. Jurija pod Kumom, smo te knjige dvakrat veselili!

M. M.

Dr. Andrej Gosar, **Socialni nauk Cerkve po besedilu papeških okrožnic**. Str. 428. Družba sv. Mohorja v Celju, 1939.

Danes le še poredko slišimo očitke, da Cerkev zanemarja socialno vprašanje. Po zaslugi katoliških sociologov, ki jih papež Pij XI. imenuje »pomočnike Cerkve«, poznajo danes socialni nauk Cerkve (kot je izražen predvsem v papeških okrožnicah) katoličani, pa tudi večina drugih ljudi, ki se zanimajo za socialno vprašanje. Pred petdesetimi leti je bilo precej drugače, saj je okrožnica »Rerum novarum« zadela na odpor celo pri katoličanih, kakor pravi Pij XI.: »Nekateri tudi med katoličani so Leonov nauk ... sumničili, nekaterim pa je celó bil v pohujšanje.« (Qu. a. 14.)

Čeprav danes po večini vemo za socialni nauk Cerkve, pa ga v podrobnostih in v zvezi s praktičnimi nalogami vse pre malo poznamo. Zato nam je bilo nadvse potrebno delo, ki bi ta nauk zajelo v celoti in ga sistematski razvrstilo. Tako delo je ustvaril dr. A. Gosar s svojo novo knjigo. Vanjo je predelal celotno besedilo vseh treh socialnih okrožnic: Rerum novarum, Quadragesimo anno in Divini Redemptoris, priključil pa je še druge pomembnejše socialne nauke papežev in cerkvenih kongregacij. Vse to je uredil po snovnih vidikih in je tako ustvaril zaokrožen socialni nauk, pri čemer je moral seveda paziti, da ni ničesar izpustil in da ni celotne misli izvirnika nikjer zabrisal ali ponaredil. Tako delo more opraviti le pisatelj, ki pozna socialni nauk Cerkve prav tako dobro kot gospodarsko in socialno problematiko sploh, hkrati pa mora biti vajen, pisati znanstveno vestno in natanko. Pri nas bi za to nalogo težko našli človeka, ki bi ji bil tako kos, kot ji je bil dr. Gosar. V šestih poglavjih razgrinja pred bralcem izčrpno in pregledno ves cerkveni socialni nauk. V prvem poglavju govori na splošno o pravicah in dolžnostih Cerkve pri reševanju socialnega vpra-

šanja, o vrednosti njenega sodelovanja in o njenem dosedanem delu. Nato prikazuje nastanek, vzroke in važnost socialnega vprašanja. Tu podaja predvsem kritiko kapitalizma, kot jo podajajo okrožnice. Vprav ta del pri nas premalo poudarjamo, kakor bi se bali pokazati na krivca sedanjega nereda. Tretje poglavje podaja krščansko pojmovanje človeka in smisla njegovega življenja ter družabne ureditve. Iz neskladja med to podobo in današnjim stanjem nujno sledi, da se morajo kristjani lotiti družabne presnove, katere bližnji cilj je odrešitev proletarcev. »Odrešitev proletarcev, to je tisti smoter, ki je treba po izreku Našega prednika za njim težiti,« pravi Pij XI., saj je z industrializacijo »število proletarcev neizmerno naraslo in njih ječanje vpije z zemlje k Bogu«. (Qu. a. 59.) Naslednje, najobsežnejše poglavje, podrobno obravnava glavne sodobne socialne probleme in njihovo rešitev v luči krščanskih načel. Nadalje govori knjiga o različnih načinih krščanskega dela za družabno reformo in končno podaja kritiko in obsodbo marksističnega socializma in komunizma. V sklepnih besedah ugotavlja avtor, da socialni nauk Cerkve nikakor ne nasprotuje potrebnim in pametnim družabnim reformam. Ali bo ta nauk mogel tudi praktično pripomoči k uresničitvi vseh potrebnih reform, pa zavisi predvsem od nas katoličanov samih. Če bomo dovolj sposobni in odločni, krščanski socialni nauk ne bo ostal mrtev, marveč bo preuredil življenje na vseh področjih.

Dr. Gosar je znal odstavke iz poedinih okrožnic lepo združiti in povezati med seboj. Besedilo okrožnic je delno na novo prevedel, delno ga je z nekaj popravki posnel po Ušeničnikovem prevodu. Trudil se je, da bi pisal kar se da jasno in razumljivo, kar se mu je v celoti posrečilo. Kjer se mu je zdelo potrebno, je iste misli ponovno drugače povedal, drugod jih je izpopolnil s svojimi ali pa na kratko povzema njih vsebino. Posebno je knjiga pridobila s primeri in ponazoritvami iz praktičnega družabnega in gospodarskega življenja. Tako nosi knjiga v veliki meri avtorjev osebni pečat, čeprav na drugi strani vestno in natanko podaja nauk Cerkve.

Kar dr. Gosarja prijetno razločuje od nekaterih drugih razlagalcev, je njegova vsestranska razgledanost, ki mu omogoča, da ostaja preudaren in pravičen tudi pri obravnavanju kočljivih vprašanj. Nikdar ni toliko pristranski, da bi razlagal cerkveni socialni nauk v prid svoje osebne ali kake druge zamisli. Lep primer tega treznega gledanja so mesta, kjer govori o tem, koliko naj Cerkev razsoja v socialnih in gospodarskih vprašanjih (str. 16—18), o korporatizmu (str. 216—234), o krščanskem socializmu (str. 365—368) ter o sodelovanju s komunizmom (str. 401—405).

»Socialni nauk Cerkve« je knjiga, ki smo je lahko resnično veseli. Moral jo bo imeti vsak katoličan, ki se količkaj zanima za socialno vprašanje. Ker je pisana v lepem in razumljivem jeziku, jo bodo s pridom brali tudi tisti, ki so jim ta vprašanja manj domača. Mohorjeva družba je s to izdajo spet potrdila in pomnožila svoj ugled in sloves. J. G.

Dr. Ivan Ahčin. **Komunizem, največja nevarnost naše dobe.** Ljubljana 1939. Založila Zveza fantovskih odsekov v Ljubljani. Str. 152. Okrožnica »Divini Redemptoris« je ves kulturni svet opozorila na komunizem, ki je zlo v sebi, »nekaj bistveno slabega«, s katerim ne bo sodeloval nihče, »komur je mar krščanske kulture«. Sv. oče je vsem kulturnim ljudem brez razlike naložil obveznost varovanja zapadne evropske omike pred grozotami komunističnega razdejanja. Da bi pa mogli to obveznost dobro izpolnjevati, potrebujemo dobrih virov, ki posredujejo zanesljivo poznanje ne le komunističnih načelnih zmot, temveč tudi njegovih propagandnih in

akcijskih pripomočkov, pa tudi poznanje življenja v deželi sovjetov. Dr. Ahčinova knjiga je tej potrebi zadostila. V dvanajstih poglavjih slika Ahčin vse podrobnosti komunističnega nauka, njegove varljive namene in prave cilje, njegove pripomočke in taktiko, omrežje kominterne, pa socialne razmere v sovjetski deželi. Tako je komunizem z vseh strani osvetljen. Kdor bo dobro predelal Ahčinovo knjigo, ta res ne more imeti več dvomov o tem največjem zlu našega časa.

Pisatelj je z živo prepričevalnostjo razkril hinavstvo, v katerega je zavita nova sovjetska »ustava« iz leta 1936. Pokazal je, kako se za navidezno versko indiferentnostjo skrivajo dejansko skrajno protiverske določbe. V tej luči je res revijalne resnosti in višine nevredna apologija sovjetske »ustave«, ki jo je priobčeval v »Sodobnosti« Vito Kraigher.

Pregledno je v Ahčinovi knjigi opisano socialno življenje v sovjetski državi. Malo zavidljivo je to življenje. Ko bi oni, sicer redki ljudje, ki še vedno sanjarijo, da bi komunizem bil rešitev iz naših socialnih težav, vedeli za vso socialno mizerijo, ki vlada v sovjetski totalitarni državi, bi jih minila njihova neresnost in bi pač raje v drugih zanesljivejših smereh iskali izhoda iz socialnih težav zapadnega sveta. Profesor pariške pravne fakultete, Lescure, je v svoji primerjalni študiji o socialnem gospodarstvu pokazal, da stoji sovjetska država v pogledu socialnih razmer v civiliziranem svetu točno na — z a d n j e m mestu.

Po izidu Ahčinove knjige si želimo le še podrobne študije o sovjetskem gospodarskem sestavu, ki naj pokaže, ali je sovjetski sistem kljub moralni, kulturni, socialni in politični nevzdržnosti morda vsaj gospodarsko vzdržljiv, ali ne. Potem bo slovenska literatura o komunizmu dovolj zaokrožena, da bo omogočila vsem slovenskim družabnim plastem premagati komunistično prikupljivost z orožjem spoznanja, poznanja in umskih razlogov. Le tako bo postavljen jez komunistični demagogiji, ki ne žanje s svojimi naučnimi razlogi, ampak s psihološkimi triki trenutka.

Slog je prijeten, lahko razumljiv, pri tem pa prav nič ne trpi višina podajanja.

Dr. Ciril Žebot.

Na bregovih Bistrice. Izdalo Kamniško dijaško počitniško društvo »Bistrica« ob svoji 25 letnici. Uredila Jože Vombergar in Fr. Škofic. 1939.

Podjetni mladi kamniški študentje so naprosili svoje starešine in člane, da so za 25 letnico obstoja počitniškega društva »Bistrica« napisali nekaj pomembnih člankov. Uvodno besedo je prispeval dr. Vilko Fajdiga. Mlajšim študentom odkriva počitniško delo naših starešin, ob katerem naj bi tudi mladina začutila svoje katoliško in narodno poslanstvo. Škofic France govori o organizaciji dijakov v kamniškem okraju in podaja historiat jubilanta. Razprava pokaže ogromno kulturno delo, ki so ga v prostem času izvršili kamniški študentje, tako da je jubilej društva res jubilej dela, ne pa samo obstoja. Cene Kranjc je napisal razpravo o pomenu in smotru društva mladih ljudi. V literarno in miselno pomembnem članku je poudaril predvsem tri smotre: živeti svobodno, služiti narodu in resnici. Prof. Urankar Pavle je podal v najdaljšem članku zgodovinsko sliko kamniškega okraja. Članek je za lokalno in podrobno zgodovino, pa tudi za narodnostno vraščanje mladih zelo pomemben. Neimenovani avtor je prispeval oris gospodarsko-socialnega položaja kamniškega okraja. Ob tej sliki razvije konkretne naloge za študente. Ravnatelj dr. Karel Capuder

je podal zgodovinski razvoj prosvetnega gibanja v kamniškem okraju od najstarejših let do dobe dela v prosvetnih društvih. Članek je za zgodovino naše prosvete zaradi podrobnosti pomemben in more biti vzor za podobne orise po drugih okrajih. Tudi Melhior Golob govori o prosvetnem delu kamniškega okraja z vidika veličastne moči katoliške ideje. Prof. Capuder France se je v kratkih orisih spomnil znamenitih mož iz kamniškega okraja in jih našteje do najnovejšega časa — 50. Univ. prof. dr. Stelè France je napisal strokoven članek o umetnosti v kamniškem okraju. Podrobnemu in bogatemu članku je dodanih mnogo lepih in značilnih fotografij omenjenih umetnin. Orel Tine je napisal nekaj doživetih slik s Kamniških planin; pisatelj Vombergar Jože pa je zaključil knjigo z nekaj osebnimi spomini na »Bistrice«.

Knjiga je lep dokaz kulturnega dela članov »Bistrice«, je pa tudi pomembna obogatitev slovenske kulture. Gogala.

Koledar Družbe sv. Mohorja 1940. Z risbami opremil S. Pengov. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celju. Tisk Mohorjeve tiskarne v Celju. Str. 144.

Koledar naše najstarejše in med ljudstvom najbolj razširjene knjižne družbe je po obliki in vsebini tak, kakor je bil v prejšnjih letih, po obsegu pa nekoliko skromnejši. Poleg navadne pratike in potrebnih podatkov za vse leto, poleg krepkih besed o slovenskem kmetskem in abstinenčnem vprašanju je tudi nekaj leposlovja v nevezani obliki. Članek Jožeta Pogačnika o imenih načjenja zanimivo, pri nas skoraj še nepoznano polje (kakšen jezikoslovec bo našel tod dela za vse življenje). Izmed ostalih stvari v Koledarju opazi pazljiv bralec tudi dva važna podatka: za slovenski kulturni dinar so do 1. oktobra 1939 darovali Mohorjani 7971.50 din, za kar so dobili izseljenci v zamejstvu in diaspori, torej Slovenci izven meja Slovenije, 2.000 knjig, ki so jih bili deležni tudi slovenski misijonarji. Druga vest pa ni razveseljiva: število udov je od lani padlo skoraj za dva tisoč, od tega največ v lavantinski škofiji. Krivda je pač v splošnem porastu knjižnega trga.

Koledar je uredil — kot vse družbene knjige — dr. Jože Pogačnik, z risbami pa ga je čedno opremil Slavko Pengov. Leopold Stanek.

Pax et bonum. Spominski listi, posvečeni sedemstoletnici minoritskega samostana v Ptuju. Ptuj 1939.

Brošura na 176 straneh, ki so jo o priliki 700 letnice svojega samostana izdali oo. minoriti v Ptuju, obsega vrsto zanimivih člankov iz življenja samostana in njegove zgodovine. S to publikacijo so izdajatelji dokazali, da je minoritski samostan v Ptuju eden onih samostanov, ki niso nastali le kot značilnost tega ali onega stoletja, marveč so vršili vse večjo in veliko pomembnejšo nalogo: aktivno so soustvarjali našo narodno kulturo in dvigali narod vsaj v novejši dobi tudi na socialnem področju. Kar je od srednjega veka sem pomenjala Dolenjcem Stična, to je bil Ptuj in okolici minoritski samostan. Posebej naj omenim važno vlogo, ki jo je igral ptujski samostan pri narodnem prebujanju Ptuja, saj je bil središče slovenstva in njegovo zatočišče vse do danes. »Slovenska cerkev« (v protitež mestni, »nemški«) je še danes izredno priljubljena pri okoličanih.

Od mnogoterih člankov naj omenim le najpomembnejše. Fran Terseglav v uvodnem delu piše o »Pomenu katoliških redov« v verskih, socialnih in kulturnih prizadevanjih nekdanjih in sedanjih časov. Zgodovinar naj bi ne prezrl niza člankov iz lokalne in samostanske zgodovine, ki jih je

napisal p. Mirko Godina. V teh člankih je zbranega mnogo pomembnega gradiva, ki mu pa vendarle ne gre po mojem mnenju toliko vera, kot mu je prisoja pisatelj n. pr. v polemiki o ustanovitvi samostana. Zelo je obžalovati, da je snov razbita na več člankov, ko bi jo mogel mnogo bolj pregledno in sintetično obseči en sam. (Tukaj naj omenim še to: Iz vsebine omenjenih člankov razberem, da hrani samostan še mnogo umetnin, knjižnih bogastev, redkosti in rokopisov, kar pa širši javnosti ni dostopno. Škoda, da kaka razstava o priliki proslave ni opozorila javnosti na vse to, kar bi bil vsekakor pomemben dogodek na kulturnem polju.) France Stele je prispeval članek »Župnija Ptujška gora«, kjer opozarja predvsem na tamošnjo gotško cerkev, važno umetnostno in zgodovinsko vrednoto. O vlogi samostana v narodnem življenju Ptuja in med Slovenci sploh govorita članka L. Mlakerja in dr. A. Remca.

Čeprav brošura ne razodeva ambicij, povedati nekaj novega, se ji je vendarle posrečilo združiti kot rečeno mnogo gradiva, s katerim se bo s pridom okoristil slovenski zgodovinar.

Jeza Maks.

Stanko Žakelj C. M.: Kristusova osebnost kot kriterij za njegovo božje poslanstvo. Veljavnost kriterija in njegov pomen za današnji čas. Inavguralna disertacija, Ljubljana 1939.

V tej disertaciji se očituje sodobna duhovna usmerjenost mladega teološkega znanstvenika. Iz duha našega časa, ki ni racionalistično enostranski, je začutil tudi objektivistično usmerjeni teolog potrebo, da pokaže v Jezusovi osebi sami kriterij in dokaz za božanstvenost njegovega nauka. Točna analiza Jezusove osebnosti naj bo za modernega človeka pot, po kateri bo našel svojo vero. Tako smo dobili poleg Vebrove sedaj še drugo osebnostno pot do Boga. Vendar se obe bistveno razlikujeta: Vebrova pot izvira iz obče psihološke analize osebnosti, Žakelj pa temelji svoje dokazovanje na analizo konkretne Jezusove osebnosti. Obema novodobnima metodama pa je skupno, da sta strogo racionalni. Žakelj celo izrecno pokaže neupravičenost vseh neracionalnih metod intuicije in doživetja ter se strogo drži racionalne metode. Vendar bi omenil, da se tudi njegovo utemeljevanje osebnostnega kriterija na str. 27 spodaj in 28 zgoraj, pa tudi na str. 29 spodaj močno oddalji od razumske poti ter se nehote in zaradi stvarne upravičenosti prav pojmovane intuicije približa moderni francoski filozofski delovni metodi.

Razen metodološko pomembnih misli naj posebno opozorim na obširno in jasno analizo Jezusove osebnosti, ki ne bo samo problematika za znanstveno delo psihologa in teologa, temveč tudi vir za duhovno hrano religioznega človeka. Pri tej analizi pogrešam večjega poudarka za Jezusovo svobodno in osebno religiozno izživljanje, kar naj bi ga kot človeka pokazalo tudi v obliki izrazitega reformatorja. Mimo nekaterih važnih problemov je šel avtor očitno prehitro, ker še nikakor ni rešil psihološke problematike, tako n. pr. str. 37 ob primerjanju Jezusa z Mohamedom oz. splošno z verskimi reformatorji, na str. 65—73 ob problemu Jezusove svetosti in spoznanja, kjer se zdi, da avtor ne loči dosti človeških osebnih vrednot od njegovih spoznavnih sposobnosti in možnosti spoznanja resnice, in še nekaj takih primerov.

Avtor je po znanstveni literaturi zelo razgleden, jo suvereno obvlada in je pokazal sposobnost, da ob nji in z njo samostojno znanstveno dela. Posebno vidno je, da avtor do podrobnosti pozna sv. pismo in da se je tako usposobil, da nam prikaže objektivno in podrobno sliko Jezusove

osebnosti. Zaradi te sposobnosti ima delo tudi religiozno-kulturni pomen. Hvalevredno je, da avtor ne prezira povsem tudi laične psihološke literature, vendar bi mu utegnila ta pri nadaljnjem religiozno-psihološkem delu in pri njegovem nadaljnjem znanstvenem razvoju še mnogo koristiti.

Gogala.

Das Buch Jeremias. Übersetzt und erklärt von Wilibald Lauck (Herders Bibelkommentar, Die hl. Schrift f. d. Leben erklärt), Band IX/1, 1938. Verlag Herder, Freiburg i. B. 7.40 M (9.20 M) oder 8.80 M (10.60 M). S. XII und 344.

Ta zbirka komentarjev hitro napreduje. Dasi ne manjka v svetovnih jezikih komentarjev, se vendar še tudi ta dobro uvršča v njih družbo. Ta komentar ni strokovno znanstven v navadnem pomenu besede, temveč je na odlično znanstveni podlagi zgrajen praktičen razlagalec vsebine. V naslovu se sicer pravi, da je razlaga »za življenje«. To pa ne pomeni, da bi razlaga dajala kake različne nasvete ali opomine za življenje. Toda dobro razložena vsebina naj bralca sama navaja k praktičnemu razmišljanju vsebine sv. pisma.

Jeremijeva knjiga in v naslednjem navedeni knjigi Makabejcev so prav primerne za sedanjí vojni čas.

Jeremija je živel v dobi, ko sta se dve velesili, asirsko-babilonska in egiptska, borili za nadoblast. Mala judovska država je bila v sredi med tema velesilama. Zato je prišla nehote v vrtinec te tekme, ki ji je zadala smrtni udarec. Jeremija je bil poklican, da bi v zadnjih letih državne samostojnosti rešil, kar se je dalo rešiti, in napovedal žalosten konec svoje ljubljene domovine. Pretresljiva tragika izvoljenega naroda se nam slika v tej knjigi hkrati z velikim trpljenjem, ki ga Jeremija junaško prenaša iz ljubezni do nesrečne domovine.

Dober nemški prevod spremlja lepa razlaga z duhovitimi mislimi, ki store besedilo sv. pisma še bolj milo in drago, tako da bralec lahko z velikim zanimanjem zasleduje to narodno in Jeremijevo osebno tragedijo.

M. Slavič.

Die Makkabäerbücher. Das Buch Job. Übersetzt u. erklärt von Hermann Bückers C. Ss. R. (Herders Bibelkommentar ... Band V.) 1939. Verlag Herder, Freiburg i. B. (S. XII u. IV u. 506.)

Tudi v knjigah Makabejcev najdemo primere z današnjim časom. Takratni antisemitizem sirske helenistov je hotel Jude popolnoma uničiti. Strahovito trpljenje je bil delež Judov, ki niso hoteli odpasti od vere. Eni so padli pod mečem, drugi so izgubili premoženje in dom, rešili samo golo življenje, če niso bili odpeljani v sužnost. Njih domovina je bila podjarmljena. Kdor se je hotel ogniti trpljenju in zaničevanju, je zatajil vero očetov in postal pogan. Kljub tako obupnemu položaju pa se je našla peščica junakov, ki se niso vdali sili, ampak so se vzdignili proti zatiralcem in izvojevali versko in politično svobodo svojemu narodu — Makabejci.

V obeh knjigah se nam kažejo in ocenjujejo različne peripetije tega krčevitega borenja dveh nasprotnih svetov in sijajna zmagá zaupanja v Boga in izpolnjevanja njegovih zapovedi.

Jobova knjiga je prišla bolj slučajno v isti zvezek z Makabejci. Vendar prav pride v skupino Jeremijeve in makabejske knjige, ki nam kažeta toliko trpljenja za pravičnega Jeremija in za izvoljeni izraelski narod. Pri branju teh knjig se človek nehote vpraša, odkod in čemu trpljenje. Jobova knjiga daje odgovor na ta vprašanja v duhovitih, pesniških govorih, ki osvetljujejo problem trpljenja.

Knjiga je nastala v času med 500 in 300 pr. Kr. in ne v Salomonovem času, kakor se je prej mislilo. Spisal jo je kak Izraelec iz Palestine v hebrejskem jeziku, ki ima že precej arameizmov. Nemški ritmični prevod prav gladko teče in precej dolge opombe vsebino dobro razlagajo.

M. Slavič.

Fran Erjavec, O izobrazbi kmečke mladine. V Ljubljani, 1939. Izdala Kmetijska zbornica. Str. 32. — Brez dvoma izvirajo premnoge pomanjkljivosti našega kmetijstva iz nezadostne strokovne in splošne izobrazbe kmečke mladine in kmečkega stanu sploh. O tem vprašanju, ki mu posevčamo vse premalo pozornosti, razpravlja avtor v navedeni brošuri. Njegova kritika je ostra, toda upravičena, želeli bi samo še, da bi navedel tudi vzroke tega žalostnega stanja. Kar zadeva strokovno izobrazbo, ljudska šola prav malo skrbi zanjo (to tudi ni njena naloga), nadaljevalnih in nižjih strokovnih šol pa je tako malo, da njihovega vpliva skoraj ni čutiti. Prav tako je brez posebnega učinka priložnostno kmetijsko izobraževanje in strokovni tisk. Za splošno izobrazbo so v ljudski šoli dobre osnove, potrebno bo pa šole povsod prilagoditi krajevnim razmeram in potrebam. Meščanske šole v današnji obliki kmečkemu stanu ne nudijo ničesar. Mnogo bi lahko storila prosvetna društva, ki so pri nas razširjena kot pri malokaterem narodu, toda nujna bi bila daljnosežna reorganizacija in poživitev dela. Avtor pravilno poudarja malo koristen način prosvetnega dela, ki obstaja po večini v prirejanju iger in kvečjemu še nesmotrno izbranih predavanj, vse druge številne možnosti dela pa ostajajo neizrabljene. Posebno je zanemarjeno knjižničarstvo, kar danes mnogokje bridko občutimo.

V nadaljnjem poglavju avtor prikazuje kmečko izobraževanje po drugih, v tem pogledu naprednejših evropskih državah, kakor v Avstriji, Nemčiji, Češkoslovaški, Belgiji, predvsem pa na Danskem in Holandskem, kjer je kmečka izobrazba (tako strokovna kot splošna) res vzorno urejena. Po tej primerjavi začrtava avtor naloge, ki čakajo naše kmečko izobraževalno delo. Bojimo se le, da bodo ostale še dolgo neizpolnjene, vsaj toliko časa, dokler ne dobimo resnično demokratične avtonomije. Saj avtor pravilno zaključuje, da je eden najvažnejših vzrokov navedenih nedostatkov dejstvo, »da je ljudstvu onemogočen skoraj vsak neposredni vpliv na reševanje teh in takih vprašanj« in da »cvete kultura le v demokratičnih državah«.

J. G.

Enrica von Handel-Mazzetti: Jese in Marija, II. Roman. Prevedel dr. Ivan Pregelj. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1939. Lepslovna knjižnica 29. Str. 254.

K opombi o prvem delu tega romana kaže dodati še to, da je ob izidu pred tridesetimi leti vzbudil, poleg drugih del podobnega umetniškega prijema, literarna trenja in razdore med nemškimi katoliki. Ob prevajalčevem imenu vidimo značilno naključje, ki nas spomni na podobne dvome ob Pregljevem predornem delu pred dvajsetimi leti. Zato smo dobili ta prevod toliko prepozno in kot dokaz, iz kako ozkega slovstvenega razgleda sodijo in obsojajo med nami literarno delo z leve in desne, zlasti tako, ki je pognalo iz religioznega duhá. — Pričujoči roman je poln pobud za razmišljanje o nravnih, religioznih in drugih vprašanjih ter njih manifestaciji v človeški zgodovini. Saj prav ta vprašanja povzročajo pogosto huda trenja, ki je sodba o njih še čez stoletja površnemu gledanju motna, celo krivična.

V. N.

PAPEŽEVO DELO ZA MIR.

»Osservatore Romano« je prinesel dne 8. februarja t. l. članek o mirovnem delu sedanjega papeža. Zaradi pomembnosti prinašamo prevod tega članka.

»Ko je papež Pij XI. umrl, se je tragedija vojne že strahotno bližala svetu. Nekaj mesecev poprej je bil kakor po čudežu rešen mir v Monakovem. Toda to je bil le enodnevni odmor. Kutili smo, da so narodi bolj nemirni kot kdaj poprej, očitno je bilo, da ravnovesje ne bo doseženo in vse je kazalo na katastrofo.

Nekega lepega marčnega večera, ki je bil že čisto pomladansko mil, se nam je zato zdelo kakor čudež, ko se je pokazala na vatikanskem balkonu šibka in skoraj poduhovljena postava novega papeža Pija XII., ki je dajal svoj blagoslov mestu in vesoljnemu svetu. Novo upanje je predihnilo preplašeno človeštvo in videti je bilo, da bo golob vnovič preletel svet z oljčno vejico miru.

Že s svojimi prvimi besedami se je papež neposredno približal srcem vseh svojih sinov. Blagoslov in mir... »Blagoslavljamo vse svoje sinove, kjer koli so razkropljeni po svetu, posebno one, ki trpijo v revščini in v bolečinah. Na vse in na vsakoogar naj se razlije bogat blagoslov največjih božjih milosti. Tej naši očetovski poslanici hočemo dodati še željo in poziv k miru... K miru, vzvišenemu nebeškemu darilu, ki si ga želijo vse plemenite duše, k miru, ki je plod ljubezni do bližnjega in pravičnosti. Pozivamo vse k miru človeške vesti, umirjene v prijateljstvu božjem, k miru družin, združenih in ubranih v sveti ljubezni Kristusovi, in končno k miru med narodi z medsebojno bratsko pomočjo, s prijateljskim sodelovanjem in s pristranskim sporazumevanjem pri delu za najvišjo blaginjo velike človeške družine, pod očesom in varstvom nebeške Previdnosti.«

Tako je bil začrtan program miru. Vendar pa je po omahovanju med bojznijo in upanjem, med grožnjami in obljubami, med vabami in prevarami, končno prišlo do vojne.

Kaj je delal papež? Molil je in vzdobujal druge k molitvi, rotil je tiste, ki vodijo usodo narodov. Ob neštetihih prilikah: pri velikonočni slovesni maši dne 9. aprila; v pismu državnemu tajniku 20. aprila, ko je klical narode in predvsem otroke, naj prosijo za mir; pri javnih sprejemih novoporočencev ob sredah; na dan Vnebohoda 18. maja, ko je prevzel lateransko baziliko; v odgovoru na

voščila za god, ki mu jih je izrekel sveti kolegij 2. junija; 19. avgusta, ko je govoril romarjem iz treh Benečij; v slovesni poslanici 24. avgusta in končno v noti, izročeni 31. avgusta poslanikom, ki zastopajo Nemčijo, Francijo, Italijo, Poljsko in Veliko Britanijo pri Sveti stolici — vselej je papež, skupni oče, poudarjal, kako je potrebno, odpreti poti do miru. Označil je sredstva za doseg tega cilja ter prosil Boga in ljudi, naj ga uresničijo...

Nota se je glasila: »Vatikan, 31. avgusta 1939. Sveti oče noče opustiti upanja, da bodo razvijajoča se pogajanja mogla privedi k pravični in miroljubni rešitvi, za kakršno neprestano prosi ves svet. Zategadelj Sveta Stolica v božjem imenu prosi vladi Nemčije in Poljske, naj se po svojih najboljših močeh ogibljeta vseh incidentov in naj ne storita nobenega ukrepa, ki bi mogel poostriiti sedanjo napetost. Sveta Stolica prosi vlade Anglije, Francije in Italije, naj podprejo ta njen poziv.«

Nekaj ur pozneje, 1. septembra, so nemške čete vdrle na poljsko ozemlje, 3. septembra sta Anglija in Francija napovedali Nemčiji vojno in nazadnje, čez dvanajst dni, se je pridružila še Rusija delitvi nesrečne Poljske. Odveč je vprašanje, ali bi se bili mogli izogniti vojni. Pošteni ljudje bodo odgovorili brez omahovanja: morali bi se ji bili izogniti.

Tako je bil papež postavljen pred ta požar. Videli smo, kako je kot predstavnik miroljubnega Kristusa Kralja na zemlji in kot nezmotljivi varuh njegovega nauka resnice in ljubezni vselej glasno, umerjeno, zanesljivo in določno govoril svoje besede pravičnosti. Verujoči ali neverujoči, verni ali neverni narodi se ozirajo k njemu, k edini avtoriteti na zemlji, ki more in zna brez strasti govoriti jasne besede. Kaj bo storil papež? Kaj bo rekel, s kom bo šel? Ugotavljali so, da je nevtralen. Kaj naj ta nevtralnost pomeni? Da je brezbrizen spričo boja, da se ne meni za spopad?

Gotovo, papež se ne bojuje z oboroženo roko. Saj je rekel, da »rešitev ne prihaja od meča, ki sicer lahko narekuje mirovne pogoje, toda ne ustvarja miru.« Vendar se papež bori za resnico in za pravico, obsoja laž in graja krivičnost. Ni potrebno, da bi navajal svarilne primere ali imensko obsojal; vsakdo je sam odgovoren za svoja dejanja. Papež ima svoje sinove vsepovsod. Pošteno misleče glave in vneta srca so na eni in na drugi strani, duše so tu in tam, tako da lahko

rečemo: Kristus, naš Gospod, ki je umrl za odrešenje duš, in Cerkev, ki nadaljuje to poslanstvo, imata interese v obeh taborih, namreč velike interese večnega zveličanja ljudi in božje slave...

Papež razglša resnico, papež v Kristusovem imenu zahteva ljubezni. Tudi on se bojuje, toda bojuje se z orožjem resnice in ljubezni do bližnjega: veritatem facientes in caritate (resnico, združeno z ljubeznijo). Papež dela to, kar bi delal Kristus. On je in ostaja oče vse velike krščanske družine. Okrožnica Summi Pontificatus je svetel dokaz doslednega papeževega ravnanja v današnjem spopadu. Govoril je z odprtim srcem, z jasnim razumom, z avtoriteto učitelja, da pokaže svetu napačne poti, katere ubira, in da ga pokliče nazaj na prave poti krščanske misli. Zavračanje splošne etične norme, pozabljanje človečanske postave o medsebojni solidarnosti in ljubezni, prizadevanje, da bi državo osvobodili vsake odvisnosti od Boga — to so žalostne poti, po katerih se človeštvo oddaljuje od dobrine miru.

Znana nam je bolezen, označeno nam je tudi zdravilo: beseda in vzgledi Jezusa Kristusa, božjega Sina, Odrešnika. Čistost srca, svetost družine, apostolat resnice in ljubezni do bližnjega, molitev, pokora — k temu nas papež očetovsko opominja za složnost duhov, za bratsko sožitje. »Naj se ljudje spet razumejo med seboj. Naj obnovijo pogajanja.« Tako je dejal in vedno znova je imel priliko, da je ponovil ta nauk. Ko je 7. decembra odgovarjal novemu italijanskemu poslaniku, je dejal med drugim: »Preobračanje načel pravičnosti in nravnih dolžnosti je izpodkopavalo krščansko poboljšanje življenja, skupnosti in države. Hotelo ga je nadomestiti z razdružujočimi in uničujočimi nauki in dejanji, ki ločujejo kulturni in človečanski napredek od naravnega prava in božjega razodetja, katerega bleščeča luč razsvetljuje svet iz tega svetega Rima.«

Prav tako so prosile papeževe ustnice za mir v žalostni prošnji k Devici Mariji v njeni krasni baziliki Santa Maria Maggiore: ... »Obrni torej, Marija, še enkrat svoj usmiljeni pogled na zemljo, izbrisi ostrine neprijateljstva, in ko bo umirjeno sovraštvo in obnovljena složnost, vzpostavi dober in resničen mir, ki bo s trajnimi vezmi bratstva družil ljudi med seboj in jih uklanjal Bogu, mir, ki bo osnovan na vnetem izpolnjevanju božjih zapovedi. Pomiri morske valove, o morská Zvezda!«

Papeževo srce ne miruje niti za trenutek. Bolečine svojih sinov čuti, kakor bi bile njegove lastne, še več, kot bi bile

bolečine Jezusa Kristusa. Izprašuje za imena in podatke o jetnikih in ranjencih; prosi za božično premirje; pošilja pomoč, vzbuja simpatije, zbira molitve za uboge sinove Poljske skoraj kakor bi beračil zanje. V govoru, ki je kakor odmev dolge tožbe, jim izraža svojo naklonjenost, jim daje vse upanje in vso tolažbo svojega očetovskega srca. Težave mu ne potarejo duha, odklonitve mu ne jemljejo zaupanja. Predstavnike narodov kliče k prizadevanju za mir, se veseli njihovih naporov, jih podpira in vzpodbuja; ne zamudi nobene prilike, ki se ponudi, da more ponovno poudariti krščanska načela mirne složnosti.

Končno izkoristi božična voščila Svetega Kolegija, da svetu še enkrat nedvoumno pokaže zanesljivo poti k miru, združene v petih točkah, ki jih lahko takole povzamemo:

- 1.) Svoboda in neodvisnost malih narodov; življenjska volja enim ne sme pomenjati smrtne obsodbe za druge; poprave kršenega prava naj ne izvršuje meč ali sebična samovoljnost, marveč pravičnost in poštenost.
- 2.) Splošna, organična, postopna, materialna in duhovna razorožitev.
- 3.) Na novo ustvarjene ali obnovljene mednarodne pravne ustanove, ki bodo jamčile za obojestransko zvestobo pogodbam.
- 4.) Pravična, pametna in složna revizija pogodb, kadar to zahtevajo resnične potrebe in pravične zahteve narodov, ljudstev in narodnih manjšin.
- 5.) Pri vladarjih narodov in pri narodih samih zavest globoke in stroge odgovornosti; lakota in žeja pravice, ki jo imenuje pridiga na gori med blagri, in vse-splošna ljubezen, ki je nebeška odrešujoča moč krščanstva.

In ob zaključku tega govora papež z navdušenjem stiska roko, ki mu jo ponuja predsednik Združenih držav preko oceana, v skupnem upanju, da bosta ljudi priklicala k boljšim sklepom.

Kaj torej dela papež za mir? Če bi se ljudje v resnici tako vprašali, bi morali biti ganjeni do solz vpricho tega očeta velike človeške družine. Brez orožja, toda okrepljen z močjo, ki prihaja od zgoraj, nezmotljivi učitelj nauka, ki je resnica, kliče v imenu božjega Sina, umrlega na križu. Kliče ljudem, naj se sporazumejo, naj si odpustijo, naj si pomagajo in se ljubijo med seboj kot sinovi enega nebeškega Očeta, kot bratje.

O svojih prizadevanjih za mir lahko papež reče z vse zajemajočimi besedami sv. Avguščina Jezusu Kristusu: »Quantum potui, quantum me posse fecisti, quae sivi te et laboravi. Kolikor sem mogel, kolikor mi je dovolil Gospod, sem iskal samo mir in delal samo za mir.« J. G.

DUHOVNICI V FRANCOŠKI ARMADI

Znano je, da so si francoski katolici pridobili velik ugled ravno s svojo zvesto in požrtvovalno službo med bivšo svetovno vojno. Med najzvestejšimi pa so bili duhovniki in redovniki. Na tisoče jih je padlo in bilo pohabljenih. Od tedaj je ugled in vpliv katolicizma v Franciji naraščal. Bistveno so potem k pomenu katolicizma pomagali še šledeči činitelji:

Papeštvo je pridobivalo na ugledu in naravnost na simpatijah pri francoskem narodu, ki so vodile do skoraj popolne upostavitve diplomatskih odnosov med obema državama. Pij XI. je vedno bolj ravno v Franciji zrl zopet zaščitno vere in krščanskih vrednot.

Veliko zaslugo ima odlični francoski episkopat, ki pod vodstvom treh velikih kardinalov, Verdiera, Gerliera in Liénarta dviga zastavo francoskega katolicizma s takim velikim obzorjem in širokim srcem, da postaja francoski katolicizem po svoji duhovni globini in časovni primernosti zopet svetla luč drugim deželam.

Posebna zasluga episkopata je, da je modro in močno ujel papeževost zamisel Katoliške akcije in je apostolat laikov podpiral in izpodbujal v vseh smereh tako zelo, da so danes srečno prebredene vse težave in stoji na braniku Kristusa Kralja že velika armada stanovskih gibanj KA, ki neumorno osvajajo izgubljene postojanke. V zvezi s tem so bile nujne veličastne religiozne prireditve v Franciji, ki je bila v zadnjih desetih letih dežela, kjer je bilo največ veličastnih katoliških prireditev.

Francoski narod, četudi do dna nagnjen k levičarstvu, nekaj let celo v kreppljivih komunizma, se je na široko odpiral vrednotam katolicizma, prav posebno še zato, ker je bilo to delo daleč od vsake strankarske politike in vse religiozno. In vendar zato katolicizem ni bil nič manj močan. Nasprotno. Kardinal Verdier je postal eden glavnih svetovalcev za moralni dvig francoskega naroda, kar je bilo posebno vidno ob priliki nove družinske zakonodaje, ki je stopila v veljavo 1. januarja t. l.

Velikansko razliko med pogledi na katolicizem pred 25 leti in danes so občutili duhovniki, ki so bili sedaj mobilizirani. V reviji »Union« (dec. 1939) pripovedujejo svoje vtise. L. 1914 so jih sprejemali s temnimi in nezaupnimi pogledi, mnogokrat s psovkami. Vsa srca so jim bila zaprta. Njihovo stališče je bilo izredno težko. Danes jih ima za največjo moralno oporo vojaštvo, tako je bilo izjavljeno kardinalu Verdieru, ki ga

je imenoval papež za vrhovnega duhovnika suhozemne in zračne vojske. Vojniki sami pa sprejemajo 15.000 mobiliziranih duhovnikov kot svoje prijatelje in zares kot duhovnike. Samo nekaj izjav:

»Pri večini vojakov čutimo bistveno spremembo v razmerju do nas. Sprejemajo nas s simpatijo.« — »Pri oficirjih in vojakihi sem bil toplo sprejet. Vsi so veseli, da imajo duhovnika med seboj.« — »Verno razpoloženje v bataljonu je včasih podobno že navdušenju. Moštvo je do duhovnika čudovito.« — »Vojna nam je pripravila prijetno presenečenje. Naj bo kdorkoli, vsak srečuje duhovnika s spoštovanjem in mi pravijo samo: gospod duhovnik (Monsieur l'abbé).«

Veselijo se ga zato, ker jim bo duhovnik: »Globoko sem bil ganjen zaradi sprejema, ki mi ga je priredilo 950 mož tega polka. Kako so bili veseli in potolaženi, da bodo imeli odslej duhovnika med seboj.« — »Moja služba je bila od začetka vojne vedno v prvi vrsti. Mene samega so največkrat obsipali drobci granat in krogle. Toda ljudje so sijajni. Kako so mi naklonjeni... Zaupam v Marijo, da ne bo padel nihče, ne da bi bil pripravljen na smrt. Raje naj padem jaz...«

In res se duše odpirajo duhovnikom na fronti kot še nikoli. »Stik z ljudmi je izredno lahek. Če sem kje sam, hitro mi pride kdo pripovedovat svoje težave.« — »Zelo lahko izvršujem duhovniško delo.« — »Koliko dobrega lahko storimo ljudem, ki pridejo k duhovniku po svet in tolažbo v svojih družinskih in dušnih zadevah. Glavno je, da jim pokažemo, kaj je duhovnik.« — »Še nikdar se nisem čutil tako zelo duhovniško kot sedaj, ko vodim četo vojakov.« — »V jarku sem dvignil svojo roko, da odvežem tovariša od njegovih grehov, v jarku sem opravil sveto daritev.«

Vojaki sedaj duhovnika gledajo brez predsodkov. Katoliška akcija mu je vzgojila polno pomočnikov, ki so tudi v armadi, in lepe posledice ne izostanejo. »Danes sem po zaslugi žosistov mogel krstiti vojaka, ki je sam postal apostol drugim.« — »V septembru, ko smo bili v prvi črti, sem spovedal mnogo vojakov. Trije črnci, že poučeni, so me prosili za krst. Krstil sem jih med dežjem granat.« — »Za nas duhovnike je presunljivo, ko vidimo, koliko ljudi prisostvuje maši.« Maše so na fronti pogoste in toplo sprejete. — »V nedeljo ob 9 sem maševal v »kapeli« med vrečami peska. Kako sem bil vesel, da sem mogel govoriti in maševati 200 oficirjem in vojakom. Mnogi so mi pripovedovali, da že dolgo niso bili v cerkvi... Mnogi so bili do solz ginjeni... Mnogi so opravili spoved in sprejeli sv. obhajilo.«

Vojaki gredo tovarišem-duhovnikom v vsakem oziru na roko, da jim omogočijo opravljanje duhovniških del. Pripravljajo »kapele«, organizirajo pevske zборе itd. »Kakšna radost za preskušeno duhovniško srce, ko vidi, da premnogi zopet odkrivajo Kristusa in pozabljena bogastva njegove vere.«

Posebno značilno je širjenje »živega rožnega venca« na fronti. 15 vojakov se obveže, da bo vsak zmolil vsak dan določeno desetko rožnega venca. Iz središča tega gibanja poročajo, s kakim navdušenjem se tudi manj verni obvezujejo za to. Neki duhovnik-korporal piše: »20 živih rožnih vencev je polno sprejetih. In kakšen uspeh: danes, na praznik Kristusa Kralja je bilo 12 prvih obhajil in 263 drugih. In to na fronti. Urejen je bil en zakon (pravi čudež!). Trije vojaki se pripravljajo na krst.«

*

Božje kraljestvo napreduje. To je prepričanje francoskih duhovnikov v armadi. Vzrok je poleg vojne nevarnosti tisti, ki smo ga omenili v uvodu. Ako človek primerja ta dejstva s prizori, ki so se pokazali pri nas v septembrski mobilizaciji, ko je bilo kletvine in zaničevanja vsega božjega in duhovnikov še posebno na pretek, se razžalosti in zamisli. Morda pa so pota našega katolicizma le preslabotna in včasih naravnost napačna. Ali se niso pota francoskega katolicizma po svetovni vojni pokazala kot pravilna in zato s tolikimi uspehi kronana? Mi pa jim tega zlepa nismo hoteli priznati, kaj še, da bi se hoteli česa naučiti... V. F.

SOCIALNI TEDNI

V mnogih državah zapadne Evrope so si katoličani ustanovili več ali manj stalne institucije »počitniških tednov«, ki predstavljajo prav za prav potujoče univerze, saj so referati in predavanja, ki jih na teh tednih podaja elita katoliških znanstvenikov, na izredni višini in vestno pripravljene. Kaj ti tedni pomenijo za katoliški preporod Evrope, nam je danes še težko določeno reči, poudarjamo pa, da njihov sloves zaradi aktualnosti problemov in zaradi širine, s katero se obravnavajo, raste od leta do leta in da privlačujejo vedno več najboljših mladih sil v evropskem katoliškem svetu. Oglejmo si na kratko nekaj najvidnejših prireditev v preteklem letu:

Konec avgusta se je vršil v Lisboni na Portugalskem počitniški teden v okviru parole »Boj za družino«. Predavatelji so obravnavali problem družine z vseh strani, posebej še kot socialni problem, in razlagali gledanje

Cerkve. — Portugalski socialni »katoliški tedni« so stalna institucija pod okriljem KA in z njo tesno sodeluje. Predsednik stalne komisije, ki je organizirala že vrsto takih tednov, je Domenico Fezas Vital, podpredsednik korporativne zbornice in rektor univerze v Coimbru.

Istega vprašanja se je lotil socialni teden belgijskih katoličanov, ki se je vršil od 20. do 24. avgusta v kolegiju Sv. Petra v Louvainu. Teden se je vršil pod okriljem vsega belgijskega episkopata. Najpomembnejše je bilo gotovo predavanje kan. Derminca o krščanski zamisli družine. Poudaril je predvsem dva cilja krščanskega zakona, rojstvo in vzgojo, in njegove prave temelje, ljubezen, zvestobo in neločljivost; končno je vrednotil še pomen trdnega zakona in srečne družine za družbo in državo. Ostali govorniki so zajeli problem z druge strani: družina kot socialno, gospodarsko in juridično vprašanje. — Drugi del tedna se je tikal v prvi vrsti aktualnih problemov sodobnega katolicizma, predvsem organizirane dejavnosti današnjih katoličanov. Razložil je vlogo posameznika in vlogo organizacije, konkretno pa je obravnaval gibanje IOC-a.

Najvidnejši in najpomembnejši pa je bil gotovo francoski »31. socialni teden«, ki se je vršil od 22. do 28. avgusta v Bordeauxu. Udeležba je bila ogromna, saj so prihiteli na ta teden katoličani vseh evropskih in ameriških držav poleg velikega števila domačega francoskega izobraženstva in — delavstva. Ta prireditev nosi tudi močan poudarek na praktičnem sodelovanju pri izvrševanju verskih aktov. Poleg zborovanja za posamezne stanove so se vršila velika skupna zborovanja, ki so reševala težak socialni problem razredov v človeški družbi. Francois Henry je pred 2000 poslušalci govoril o zgodovinskem dejstvu razredov z zgledi iz svetovne zgodovine. Ugotovil je, da moramo pojmovati razrede socialno in psihološko in jih tako prav razločevati. Posebej je še opozarjal na tesno zvezo verskih (reformnih) in socialnih prizadevanj v starem, srednjem in novem veku. Marcel Prelot, profesor prava v Strassbourgu, je razložil predvsem pojem razreda in njegovo vsebino, docim je znani Pierre-Henri Simon analiziral z razrednega stališča socialno podobo današnje Francije. R. P. Delos, profesor prava v Lilleu, je razpravljal o razredih, kakor jih pojmujejo totalitarni režimi Nemčije, Italije in Rusije. Podrobno se je bavil z nacionalnim socializmom, ki vsaj teoretično sloni na kmečkem in delavskem sloju. Kanonik Pierre Tiberghien, profesor teologije v Lilleu,

je predaval o različnosti in potrebnosti posameznih razredov, R. P. de Lestapis pa o njihovih medsebojnih odnosih. Tu je poudarjal pomen papeževih okrožnic in njih tezo o harmoniji in sodelovanju vseh stanov.

Charles Blondel je naglašal prednost nacionalne skupnosti pred razredno borbo. Razčlenil je pojem skupnosti kot tak in pojem nacionalne skupnosti še posebej. — Med zelo pomembnimi moramo omeniti še predavanje p. Chema, ki je govoril o razredih in mističnem telesu — Cerkvi. Cerkev je vzvišena nad razredno borbo, ni pa do nje brezbrizna. Predavatelj je opozarjal predvsem na krščansko pojmovanje človeške družbe in na krščanske metode. Brèthe de la Gressaye je razpravljal še o razredih in stanovskih organizacijah, Francois Perronne pa o pojmovanju razredov pri Marxu in o razredih, ki jih pojmuje življenje. Teden je bil zaključen s sintetičnim govorom mgr. Bruna de Solages.

Poročila o teh tednih so prinašali vsi večji katoliški dnevniki, ki so pravilno naglašali pomen tednov za socialno in versko obnovo krščanskega sveta.

J. M.

ITALIJANSKO POSREDOVANJE ZA MIR.

Francoska vlada je objavila v svoji »Rumeni knjigi« podatke o tem, kako je italijanska vlada v zadnjem trenutku poskušala preprečiti izbruh sovražnosti. Dostavek št. XIX obsega besedilo telefonskih pogovorov zunanjega ministra Georgesa Bonneta v dneh 31. avgusta, 1. in 2. septembra 1939. To posredovanje je bilo važno, ker je angleška vlada odložila svoj odločilni korak proti Nemčiji, dokler izgledi tega italijanskega posredovanja ne bi bili izčrpani; to je izjavil lord Halifax 2. septembra popoldne.

Dne 31. avgusta 1939 ob 12.15 je francoski veleposlanik v Rimu André François-Poncet telefonsko govoril z Bonnetom. V telefonskem pogovoru je sporočil: »François-Poncet je bil sprejet pri italijanskem zunanjem ministru grofu Ciano. Ta mu je izjavil, da je po poročilih italijanskega veleposlanika v Berlinu položaj dosegel višek napetosti. Grof Ciano meni, da bo odlaganje odgovora poljske vlade na zadnje nemške zahteve povzročilo nastop nemške vojske proti Poljski.«

Minister je odgovoril François-Poncetu, da se je pravkar telefonsko razgovarjal z veleposlanikom Leonom

Nočlom v Varšavi. Ta mu je izjavil, da je poljska vlada pristala na to, da bi se neposredno pogajala z nemško vlado.«

Francoski veleposlanik v Rimu André François-Poncet je zopet telefonsko ob 13. uri klical ministra Bonneta. Sporočil je:

»Grof Ciano me je poklical in mi izjavil: Mussolini ponuja, če Francija in Anglija pristaneta, da bo povabil Nemčijo na konferenco, ki naj bi bila dne 5. septembra. Na konferenci bi obravnavali vse težave, ki izvirajo iz versajske mirovne pogodbe.«

Ob 13.15 je klical telefonsko iz Londona francoski veleposlanik Corbin in sporočil Bonnetu:

Predsednik angleške vlade je izjavil Corbinu, da je sprejel od grofa Ciana isti predlog kakor francoska vlada. Corbin želi, da naj mu Bonnet čimprej odgovori, da bi francoska in angleška vlada mogli zavzeti enotno stališče. Bonnet je Corbinu odgovoril, da bo francoski odgovor dostavil angleški vladi čimprej mogoče, vendar pa bo sklep lahko sprejela francoska vlada samo na svoji seji.

Zvečer ob 21. uri je Bonnet telefonsko sporočil Corbinu naslednje:

1. francoska vlada želi, da bi uspela neposredna pogajanja med Nemčijo in Poljsko;

2. če pa se ta pogajanja ne bi posrečila, tedaj sprejema francoska vlada načrt konference, vendar pod pogojem, da bo na konferenco povabljeni tudi Poljska; konferenca sama pa se more raztegniti na vse težave, ki ovirajo upostavitve trajnega miru.

Dne 1. septembra ob 10.12 je Bonnet telefonsko govoril s francoskim veleposlanikom v Rimu François-Poncetom (zjutraj ob 8. uri je minister izvedel, da so nemške čete prekoračile poljsko mejo). Sporočil mu je:

Francoska vlada se bo sestala na sejo ob 10.30. Še pred 12. uro bo telefonsko sporočil odgovor francoske vlade na predlog g. Mussolinija za konferenco.

Ob 11.50 je Bonnet telefonsko sporočil François-Poncetu odgovor francoske vlade.

Ob 15. uri je François-Poncet klical Bonneta in mu sporočil naslednje:

Italijanska vlada meni, da bi lahko podvzela skrajni poskus pri Hitlerju, če bi francoska vlada mogla doseči pri poljski vladi, da sprejme italijanski načrt o konferenci.

Ob 15.40 je Bonnet telefonsko sporočil Corbinu v London, da bo francoska vlada skušala doseči telefonsko zvezo z Varšavo in pregovoriti poljsko vlado, da naj pristane na konferenco, kakor to predlaga italijanska vlada.

Ob 16. uri je Bonnet dosegel telefonsko zvezo z Varšavo in sporočil francoskemu veleposlaniku Leonu Noëlu, naj se pouči pri Becku, če bi Poljska sprejela predlog za konferenco. Naravno se konferenca ne bo vršila, če bi Poljska odklonila navzočnost na taki konferenci.

Ob 16.15 je Bonnet klical francoskega poslanika v Bukarešti Thierryja, ker je bil neposredni razgovor z Varšavo silno slab in nekaterih odstavkov razgovora ni bilo mogoče razumeti. Bonnet je naročil Thierryju, da naj kliče Noëla v Varšavi in mu sporoči načrt o konferenci. Poudari naj, da je francoska vlada mnenja, da je načrt o konferenci zelo važen. Sedaj je še mogoče rešiti mir.

Ob 16.35 je Bonnet zopet dobil zvezo z Varšavo, toda prenos je bil tako slab, da je bil pogovor nemogoč.

Ob 16.50 je Georges Bonnet sporočil telefonsko v Rim François-Poncetu, da je sporočil italijanski predlog poljski vladi, ni pa mogel prejeti odgovora. Prenos pogovora je bil nemogoč. Takoj bo sporočil odgovor, ko ga bo prejel. Do tedaj pa zaupa pobudam rimske vlade.

Ob 16.55 je Bonnet sporočil Coulondreu, francoskemu veleposlaniku v Berlinu, da sta angleška in francoska vlada sestavili besedilo protestne note nemški vladi zaradi napada na Poljsko. Ta korak naj izvede skupno s svojim angleškim tovarišem.

Dne 2. septembra ob 14.15 je italijanski zunanji minister grof Ciano telefonsko klical Bonneta in mu sporočil: »Zgolj informativno in ne da bi izvajal kakršen koli pritisk, sem sporočil v Berlin naš načrt o konferenci. Attolico (italijanski veleposlanik v Berlinu) mi je sporočil von Ribbentropov odgovor:

Hitler je sprejel na znanje načrt o konferenci. Ne odklanja načrta, toda prejel je dve noti, francosko in angleško, in sicer snoči. Če sta noti ultimatum, tedaj bo odločno odgovoril Londonu in Parizu, načrta o konferenci pa ne bo sprejel.

Von Ribbentrop pa želi izvedeti, če Nemčija lahko meni, da naj odgovori na obe noti do jutri popoldne.

Grof Ciano želi torej, da bi prejel od francoske in angleške vlade pojasnila, da bi mogel odgovoriti von Ribbentropu. Pri njem sta v pisarni André François-Poncet in Percy Loraine (angleški veleposlanik). Slednji mu je zagotovil, da nota, ki je bila snoči izročena v Berlinu, ne more biti ultimatum.

Grof Ciano želi odgovor francoske vlade in poudarja, da bo poljska vlada povabljena na konferenco.

Bonnet se je pristrčno zahvalil grofu Cianu za njegovo sporočilo in je odgovoril na vsa vprašanja takole:

Nota, ki je bila izročena nemški vladi, ni ultimativnega značaja. Na nemški odgovor bosta obe vladi lahko čakali do nedelje popoldne, toda o tem se mora sam še pogovoriti z Daladierjem in angleško vlado.

Ob 15. uri popoldne je angleški zunanji minister lord Halifax telefonsko poklical Georgesa Bonneta. Lord Halifax je sporočil Bonnetu, da mu je grof Ciano sporočil isto, kakor je povedal že francoskemu zunanjemu ministru. Dodal je, da se bo angleška vlada o vsem tem posvetovala na svoji popoldanski seji.

Ob 17.20 je lord Halifax zopet klical Bonneta in mu sporočil, da angleška vlada meni, da ne more ugodno odgovoriti na predlog za konferenco, če se ne izpolni naslednji pogoj: nemške čete bi morale zapustiti poljsko ozemlje, ki so ga zasedle.

Georges Bonnet je ob 21. uri sporočil telefonsko grofu Cianu:

Francoski zunanji minister potrjuje grofu Cianu, da nota z dne 1. septembra ni imela ultimativnega značaja. Francoska vlada je pripravljena čakati na nemški odgovor do 3. septembra popoldne. Vendar pa francoska vlada obenem z angleško vlado meni, da se konferenca ne more sestati pod znakom sile in da bi se konferenca mogla srečno izvesti, naj nemške čete zapuste ozemlje, ki so ga zasedle na Poljskem. Grof Ciano je obvestil Bonneta, da je od lorda Halifaxa že prejel izjavo, da postavlja angleška vlada za pogoj za sklicanje konference, da naj nemške čete zapuste poljsko ozemlje, ki so ga zasedle. Grof Ciano meni, da nemška vlada ne bo sprejela tega pogoja. Minister je zaključil razgovor z zahvalo grofu Cianu za njegov trud, da bi ohranil mir. Ruda Jurčec.

STALINOVI NAČRTI

»Tems« je 29. novembra 1939 objavil naslednje:

Agencija »Havas« je iz Moskve čez Ženevo prejela obvestila iz vira, ki je popolnoma verodostojna. Poročilo se nanaša na sejo »politbiroja«, ki se je dne 19. avgusta vršila ob 22. uri zvečer na zahtevo samega Stalina. Po tej seji je sovjetska vlada sklenila z Nemčijo podpisati politično in nenapadalno pogodbo z dne 23. avgusta.

Dne 19. avgusta zvečer so bili člani »politbiroja« nujno sklicani na sejo, povabljeni so bili tudi vodilni člani kominterne, vendar pa samo njeni ruski člani. Noben inozemski član kominterne ni bil povabljen na sejo in tudi Dimitrov ne, glavni tajnik kominterne. O seji ni bil napovedan dnevni red, rečeno je bilo le,

da bo govoril samo Stalin. Na seji je Stalin takoj začel govoriti in v glavnem povedal naslednje:

»Vojna ali mir? To vprašanje je sedaj stopilo v svojo kritično dobo. Rešitev tega vprašanja je popolnoma odvisna od stališča, ki ga bo zavzela Sovjetska Rusija. Mi smo popolnoma prepričani, da se bo Nemčija morala umakniti s svojimi zahtevami proti Poljski, če sklenemo pogodbo s Francijo in Anglijo. Nemčija bi morala tedaj skleniti »modus vivendi« s Poljsko. V tem primeru bi se vojni izognili in nadaljnji razvoj bo potem postal nevaren za nas.

Ce pa sprejmemo nemške predloge, ki so vam znani in ki streme za tem, da bi sklenili nenapadalo pogodbo z Nemčijo, tedaj bo Nemčija prav gotovo napadla Poljsko, Francija in Anglija pa bosta morali neizogibno poseči v to vojno. V tem primeru je zelo verjetno, da bomo lahko ostali ob strani v tem vojnem spopadu in mirno bomo lahko čakali na tisto, kar bomo hoteli ukreniti. Ravno to pa zahtevajo naše koristi.

Naše stališče je torej jasno: mi moramo sprejeti nemške predloge in poslati z vljudnim poklonom domov angleško in francosko vojaško zastopstvo.

Ni prav nič težko ugotoviti koristi, ki jih bomo imeli. Prav gotovo bo Poljska razdeljena še poprej, predno bosta Francija in Anglija mogli priti na pomoč. V tem primeru nam bo Nemčija odstopila del Poljske tja do varšavskih vrat (ukrajinska Galicija vključena). Nemčija si pridržuje pravico svobodnega postopka v ostalih treh baltskih državah. Nemčija tudi ni proti temu, da bi se Besarabija vrnila Rusiji. Prav tako je pripravljena odstopiti nam kot vplivno področje Rumunijo, Bolgarijo in Madžarsko.

Ostane samo še vprašanje »neke druge balkanske države«, toda to vprašanje je odvisno od stališča, ki ga bo zavzela Italija. Če ostane Italija na strani Nemčije, tedaj bo Nemčija zahtevala, da naj se ta »balkanska država« vključi v njeno vplivno območje. Skozi to »balkansko državo« bo potem Nemčija dobila dostop na Jadran. Če se pa Italija ne postavi ob stran Nemčije, tedaj bo Nemčija dobila izhod na Jadran na škodo Italije in v tem primeru pride ta »balkanska država« v naše vplivno območje.

Vse to pa bi se zgodilo tedaj, če Nemčija zmagava v vojni. Toda mi moramo računati s posledicami, ki bi nastale, če bi Nemčija zmagala, ali pa, če bi bila premagana. Poglejmo najprej, kaj bi se zgodilo, če bi bila Nemčija premagana. Anglija in Francija bi bili dovolj močni, da bi zasedli Berlin in razdeljali Nemčijo, sami pa ne bomo mogli iti na pomoč

Nemčiji. Naš cilj mora torej biti, da Nemčija nadaljuje z vojno čim dalj časa mogoče, da bi bili Francija in Anglija tako izčrpani, da ne bi mogli premagati Nemčijo.

Iz tega izvira torej naslednje naše stališče: mi ostanemo nevtralni, podpirali bomo Nemčijo z našim gospodarstvom in ji dovažali sirovine in živež. Pri tem pa se razume, da naša pomoč ne more prekoračiti neke meje, da s tem ne bi škodovali svojemu gospodarstvu in zmanjšali moči naše vojske.

Istočasno pa moramo upoštevati svojo komunistično propagando, posebno v angleško-francoskem taboru, prav posebno pa v Franciji. Računati moramo s tem, da bo v vojnem času naša stranka v tej državi morala nehati z zakonitim delom in preiti v tajno delovanje. Dobro vemo, da bo to stalo mnogo denarja, toda brez oklevanja moramo doprinesiti v tem oziru vse žrtve. Če bomo vse te priprave pravilno izvedli, tedaj je Nemčija čisto varna. Nemčija bo lahko sodelovala pri boljševizaciji Francije.

Sedaj pa proučimo še drugo možnost, to je, da bi Nemčija zmagala. Nekateri mislijo, da bi bilo to za nas najbolj nevarno. Delno imajo prav, vendar pa je napačno misliti, da je ta nevarnost že tako blizu, kakor nekateri mislijo. Če bo Nemčija zmagala, tedaj bo izšla iz vojne preslabotna in se ne bo mogla odločiti za vojno vsaj še za dobo prihodnjih deset let. Njena glavna naloga bo nadzirati Francijo in Anglijo, da si ti državi ne bi prehitro opomogli. Zmagovita Nemčija pa bo dobila tudi kolonije v ogromnem obsegu; več desetletij bo Nemčija morala vsa sredstva uporabljati za to, da bo dvignila te kolonije. Nemčija bo preveč zaposlena, da bi se mogla obrniti proti nam.

Tovariši — je zaključil Stalin — razložil sem vam svoje poglede. Opozarjam vas, da je v vašo korist, če izbruhne vojna med Nemčijo ter Anglijo in Francijo. Bistveno za nas pa je, da ta vojna traja čim dalj časa, da bi se obe stranki čim bolj izčrpali. Zato moramo sprejeti pogodbo z Nemčijo in delati na to, da se vojna, ko bo izbruhnila, čim bolj zavleče do skrajnih meja. Med tem časom pa moramo pospešiti svoje delovanje v vojskujočih se državah, da bi bili pripravljeni na vse, ko se bo vojna končala.

Stalin je na to »Havasovo« poročilo odgovoril s polemičnimi izjavami, ki so bile objavljene v moskovski »Pravdi« in v »Völkischer Beobachterju«. Poročilo se glasi:

Urednik »Pravde« je Stalina vprašal, kakšno je njegovo stališče o poročilu francoske agencije »Havas«, ki obsega

njegov govor, ki ga je imel 19. avgusta pred »politbirojem«. V tem govoru je izjavil, da bi morala vojna trajati čim dalj časa mogoče, da bi se obe vojskujoči se stranki izčrpali. — Stalin je odgovoril takole:

»To Havasovo poročilo je lažnivo, kakor so lažnive številne druge vesti. Seveda ne morem vedeti, v kateri kavarni so skuhalo to laž. Toda naj gospodje pri Havasu lažejo kakor hočejo, tega pa ne morejo zanikati:

1. da sta Francija in Anglija napadli Nemčijo in da ni Nemčija napadla Anglije in Francije in da sta zato oni odgovorni za vojno;

2. po izbruhu vojne je Nemčija že ponudila Franciji in Angliji mir in da je Sovjetska Rusija podpirala te predloge; nagel konec vojne bo olajšal ves položaj in koristil vsem narodom in državam;

3. francoski in angleški vodilni krogi so odbili nemške predloge, prav tako pa tudi poskuse sovjetske vlade, ki je hotela pospešiti konec sovražnosti.

To so dejstva. Kaj lahko odgovore na to — vprašuje Stalin — kavarniški gospodje iz agencije »Havas«. R. J.

»K SOVRAŽNOSTIM MED SOVJETSKO RUSIJO IN FINSKO.«

Članek, ki ga je pod tem naslovom v januarski številki revije »Misel in delo« napisal g. Ivan Hribar, je značilen za neverjetno trdoživost nekih nazorov, ki jih vse bridke izkušnje slovanskih narodov tako s carsko kot s sovjetsko Rusijo niso mogle omajati.* V stvarnem oziru bi bilo k članku predvsem pripomniti, da so finsko samoupravo že od Aleksandra III. naprej Rusi vedno manj spoštovali, dokler je ni Nikolaj II. leta 1899. sploh ukinil, kar je vse v tesni zvezi s postankom prve ruske revolucije. Zelo preprosto je tudi naziranje, da je drugo rusko revolucijo in vse, kar ji je sledilo, zakrivil samo famozni »plombirani vagon« z Leninom, ki so ga Nemci poslali v Petrograd. Najbrž bi — če bi se bil ta vagon med potjo izgubil — v Petrogradu še danes sedel in vladal Nj. Veličanstvo car vseh Rusov...

Bolj resna zadeva pa je avtorjevo »upoštevanje dejanskih razmer in iz njih izviraajočih možnosti«, zlasti če ga uporabimo na nam bližjih primerih, kot so baltiške države. Če pravi avtor, da finski narod že od 12. stoletja naprej ni

* Kar se Slovencev in Hrvatov tiče, se o prvem delu teh izkušenj obširno bere v znani knjigi Milade Paulove »Jugoslavenski Odbor«.

bil samostojen, velja to še bolj za nekatere slovanske narode, in razmerje med Finci in Švedi je po avtorjevem popisovanju zelo podobno razmerju med Nemci in Slovenci ali pa Čehi. Z ustanovitvijo baltiških držav Rusija sicer ni bila čisto odrezana od Baltiškega morja, pač pa bi se z isto pravico lahko kaka druga država pritoževala, da je odrezana od Jadrana, kot se je tudi pritoževala, da ji Češkoslovaška in Poljska »otežujeta svobodno dihanje in jemljeta neutnesnjen pogled proti evropskemu vzhodu«. Tudi avtorjeve misli o »nadležnem stezniku« in »čutu varnosti«, ki je »narekovo ostreši se ga za vsako ceno«, smo imeli priliko od iste strani slišati, ko je šlo za Češkoslovaško, Gdansk, koridor itd. Kar se tiče tistih 100 km obale ob Lednem morju med Ribiškim polotokom in norveško mejo, pa niso tam doma ne Rusi in ne Finci, ampak le nekaj Laponcev in Rusija do njih gotovo nima več pravic kot Finska.

Zelo čudno se mora zdeti bralcu, da »dobrososedska pogajanja«, ki so jih začeli Rusi z baltiški državicami, ko so »druga za drugo Estonka, Latvija in Litva sklenile z njimi v občudovanja vrednem soglasju prijateljske nenapadne in deloma tudi sodelovalne pogodbe«, avtorja nič ne spominjajo na neka pogajanja v Berlinu v noči od 14. na 15. marca lanskega leta. Zato avtor Fincem zelo zameri, da niso bili pri takih »dobrososedskih« pogajanjih dovolj mehki, medtem ko nekateri drugi isto zamerijo tudi Poljakom. Z eno besedo: Hribarjev članek razodeva miselnost, ki smo jo vajeni danes slišati od povsem druge strani in ki so ji morali nekateri slovanski narodi žrtvovati svojo svobodo.

Toda pozabiti ne smemo »nekaj resnično epohalnega«. »Prijateljske« pogodbe Estonske, Latvije in Litve z Rusijo so vsebovale pogoj, da se morajo iz teh držav izseliti državljani nemške narodnosti, kar po avtorjevem mnenju dokazuje, da je v sovjetski državni upravi še živa narodna zavest. Nam se pa zdi, da izselitev baltiških Nemcev iz litavskega, estonskega in latviškega ozemlja za bodočnost slovanstva ni toliko važna kot njihova nova naselitev. Po časopisnih vesteh se je ta izvršila na starih slovanskih tleh v Pomorjanski, Poznanjski in celo v okolici Prage. Amsterdamski »Telegraaf« bo zato težko našel še več lahkovernih, ki bi mu verjeli, da »je s podpisom pogodbe med Molotovim in Ribbentropom stvar (t. j. vprašanje, bo-li v Evropi imelo odločilno besedo slovanstvo ali germanstvo) rešena v prilog slovanstvu«. Historicus.

V oceno smo prejeli:

Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Jugoslavije. Ljubljana 1939. Izdala založba »Jubilej«, Ljubljana, Bleiweisova 10. Uredništvo: dr. Jože Lavrič, dr. Josip Mal, dr. Francè Stelè.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Letnik XX., zv. 1—4: **Zbornik ob stoletnici društva 1839—1939.** S sodelovanjem članov odbora uredil dr. Josip Mal. Ljubljana 1939.

Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo (1891—1939). Sestavila dr. Melita Pivec-Stelè. Ljubljana 1939. Izdalo in založilo Muzejsko društvo za Slovenijo.

Vilko Fajdiga, **Božji otroci.** Knjiga za duhovno obnovo. Ljubljana 1940. Založilo Škofijsko vodstvo Marijinih družb.

Dr. Andrej Gosar, **Socialni nauk Cerkve po besedilu papeževih okrožnic.** Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1939.

Ludvik Puš, **Kmečki stan.** Psihološke in sociološke korenine kmečkega stanovskega gibanja. Ljubljana 1939. Založila Banovinska založba šolskih knjig v Ljubljani.

Lisbeth Burger - Jože Lovec, **Štirideset let babica.** Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1940. (Mohorjeva knjižnica 109.)

Poljska, njena zgodovina in njen duh. Sestavili T. Debeljak, R. Molè, Fr. Stelè. V Ljubljani, jeseni 1939. Jugoslovanska knjigarna.

J. Słowacki, **Oče okuženih.** Pesnitev. Poslovenil in študijo napisal Tine Debeljak. Z risbami okrasila Bara Remec. V Ljubljani 1939.

G. Papini - V. Beličič, **Priče trpljenja Gospodovega.** Sedem evangeljskih legend. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1940.

Aleš Ušeničnik, **Izbrani spisi,** I. zvezek. Ljubljana 1939. Založila Jugoslovanska knjigarna.

Mičun M. Pavičević, **Crnogorci u pričama i anegdotama.** Knjiga sedamnaesta. Predgovor napisao: Nikola Dorović, Zagreb 1939. Tiskara Stunković i Poljak.

Od Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, 1939:

Francè Veber, **Vprašanje stvarnosti.** Dejstva in analize. (Filozofska sekcija I.) — Francè Kidrič, **Zoisova korespondenca 1808 do 1809.** (Korespondence pomembnih Slovencev I.) — Milko Kos, **Srednjeveški urbarji za Slovenijo.** Zvezek prvi. Urbarji salzburške nadškofije. (Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga prva.)

Publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga broš. 100 Din, vez. 120 Din (razprodana); II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani,** broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske školije,** à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, Rimski verzi,** à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, Zmisel smrti,** à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, Gruda umira,** à 30 Din.
- Baar-Hybašek, Zadnja pravda,** à 20 Din.
- P. St. Škrabec, Jezikovni spisi, snopič** à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, Kolonizacija selške doline,** à 30 Din.
- Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije,** à 3 Din.
- Dr. A. Brecelj, Seksualni problem,** à 3 Din.
- Dr. Kolarič, Miklošič,** à 3 Din.
- Dr. R. Andrejka, Selški predniki J. E. Kreka,** à 20 Din.

V komisiji pri Novi založbi:

- Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika,** à 3 Din.
- Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo,** à 24 Din.
- E. Bojc, Slomšek, naš duhovni vrtnar,** à 6 Din.
- Okrožnica Casti Connubii,** à 4 Din.

Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje. Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 7/I. (Prosvetna zveza).